

Itsepesun rangaistusvastuun alan laajentuminen (RL 32:11.1)

Elise Bergman
Pro gradu -tutkielma
Talousrikosoikeus
Oikeustieteiden tiedekunta
Lapin Yliopisto
Kevät 2022

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Itsepesun rangaistusvastuun alan laajentuminen (RL 32:11.1)

Tekijä/-t: Elise Bergman

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustiede, talousrikosoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma_x Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XIV + 75

Vuosi: Kevät 2022

Tiivistelmä:

Joulukuussa vuonna 2020 astui voimaan uusi itsepesua koskeva lainsäädäntömuutos (943/2020). Muutoksella pantiin täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston rahanpesun torjumista rikosoikeudellisin keinoin koskeva direktiivi 2018/1673. Viidennen rahanpesudirektiivin asettamien vähimmäisvelvoitteiden voimaan saattaminen tarkoitti kansallisesti itsepesua koskevan rangaistavuuden alan merkittävää laajentumista. Edeltävän, vuosina 2012–2020 voimassa olleen, itsepesukriminalisoinnin nojalla tekijä oli mahdollista tuomita vain törkeästä rahanpesusta sen muodostaessa rikoskokonaisuuden olennaisimman ja moitittavimman osuuden ottaen huomioon tekojen jatkuvuus ja suunnitelmallisuus. Nyt voimassa olevassa kriminalisoinnissa itsepesua koskeva rangaistusvastuun ala on ulotettu törkeään rahanpesun lisäksi koskemaan perusmuotoista rahanpesua ja näiden molempien rikosten yrityksiä.

Itsepesun rangaistavuuden alan laajentuminen on nähty vuosikymmenien ajan poikkeuksellisen ongelmallisena tiettyjen oikeusjärjestelmään sisältyvien periaatteiden ja oppien valossa. Kansallisessa keskustelussa laajemman kriminalisoinnin on nähty olevan ristiriidassa erityisesti lainkonkurrenssiopin ja siihen sisältyvän myötärangaistuja esi- ja jälkitekoja koskevan opin, itsekriminoituisuuden ja kaksoisrangaistavuuden kiellon kanssa. Suomi on kuitenkin saanut kansainvälisessä keskustelussa toistuvasti osakseen kritisointia vastahakoisesta suhtautumisestaan ja siitä, ettei itsepesua koskeva kriminalisointi ole ennen viimeisintä vuonna 2020 toteutettua lainsäädäntömuutosta ollut riittävä.

Tutkielmassa hyödynnetään oikeusdogmaattista metodologiaa, jonka avulla tutkitaan, tulkitaan ja systematisoidaan itsepesua koskevia oikeusnormeja laajasti eri oikeuslähteistä. Tutkielmassa lähdetään liikkeelle tärkeiden rahanpesua koskevien relevanttien käsitteiden, kuten itsepesun, määrittelemisestä. Tämän jälkeen perehdytään tarkemmin itsepesua koskevan sääntelyn historialliseen kehittymiseen ja taustoitetaan tarkemmin sitä, miksi suhtautuminen rangaistavuuden alan laajentumiseen on ollut niin kielteistä. Voimassa olevan itsepesukriminalisoinnin tunnusmerkistötekijöiden ja soveltamisalan tarkastelun jälkeen käsitellään tarkemmin sitä, voidaanko kriminalisointia pitää hyväksyttävänä edellä mainittujen kansallisten periaatteiden ja oppien näkökulmasta. Tutkielmassa hyödynnetään myös oikeusvertailevaa näkökulmaa tarkastelemalla eräiden muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden omaksumia itsepesusäännöksiä ja niiden historiallista kehittymistä. Lopuksi yhteenvedossa todetaan voimassa olevan kriminalisoinnin olevan kansallisten kriminalisointi- ja muiden edellä mainittujen periaatteiden valossa hyväksyttävä. Toisaalta kriminalisointia koskevan oikeustila nähdään avoimena ja ainakin vielä jokseenkin epävarmana. Erityisesti lainkonkurrenssikysymysten osalta tarpeellisenä pidetään tulevaisuuden oikeuskäytäntöä, jossa määritellään tarkemmin, miten konkurrenssiopillisia tulkintaperiaatteita tulee itsepesukontekstissa tarkastella.

Avainsanat: rikosoikeus, talousrikosoikeus, talousrikos, rahanpesu, itsepesu

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	XIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman aihe ja rakenne	1
1.2 Tutkielman tavoitteet ja metodologiset valinnat.....	3
2 RAHANPESUN KANSALLINEN SÄÄNTELY JA KESKEISET MÄÄRITELMÄT	6
2.1 Rahanpesun, esirikoksen ja itsepesun määritelmät.....	6
2.2 Rahanpesun kansallinen sääntely.....	7
2.3 Rahanpesun tekotavat ja tahallisuus	11
2.3.1 Tarkoitusta korostava rahanpesu	11
2.3.2 Seurausta edellyttävä rahanpesu.....	13
2.4 Rahanpesun kansainvälinen sääntely	15
3 ITSEPESUKRIMINALISOINNIN HISTORIALLINEN KEHITYS	19
3.1 Lähtökohtana itsepesun rankaisemattomuus	19
3.2 Itsepesun rajoitettu kriminalisointi	21
3.3 Itsepesun rangaistavuuden alan laajentuminen.....	29
3.3.1 Esirikokseen osallista koskeva rajoitussäännös	29
3.3.2 Rajoitussäännöksen soveltamisala	32
4 ITSEPESUKRIMINALISOINNIN HYVÄKSYTTÄVYYS ERÄIDEN OIKEUSPERIAATTEIDEN JA OPPIEN VALOSSA	36
4.1 Kansalliset kriminalisointiperiaatteet	36
4.2 Lainkonkurrenssioppi	43
4.2.1 Lainkonkurrenssiopin lähtökohdat.....	43
4.2.2 Myötärangaistuja tekoja koskeva oppi.....	46
4.2.3 Lainkonkurrenssiopin soveltaminen itsepesua koskevaan arviointiin	55
4.3 Itsekriminointisuoja	57

4.4 Kaksoisrangaistavuuden kieltö	59
5 ITSEPESUN KANSAINVÄLINEN KRIMINALISOINTI.....	62
5.1 Kansainvälisen kriminalisoinnin instrumentit ja tavoitteet	62
5.2 Itsepesun kriminalisointi Euroopan unionin jäsenvaltioissa.....	65
6 YHTEENVETO	70

LÄHTEET

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–56. Teoksessa (toim.) Häyhä, Juha: Minun metodini. Helsinki 1997.

Burrell, Peter – Thorne, Michael: The Sixth EU Anti-Money Laundering Directive: What Will Change? Willkie Farr & Gallagher LLP 2019.

Cox, Dennis: Handbook of Anti-Money Laundering. Wiley 2014.

Damais, Allan: The Financial Action Task Force, s. 69–80. Teoksessa (toim.) Muller, Wouter H. – Kalin, Christian H. – Goldsworth, John G.: Anti-Money Laundering: International Law and Practice. John Wiley & Sons Ltd. 2007.

Durrieu, Roberto: Rethinking money laundering and financing of terrorism in international law: Towards a new global legal order. Boston 2013.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Porvoo 2012.

Grasso, Pietro – Bellavia, Enrico: Mafian rahat ja miten ne pestään. Jyväskylä 2012.

Helenius, Dan: Rikoskonkurrenssi, s. 405–423. Teoksessa Korkka-Knuts, Heli – Frände, Dan – Helenius, Dan: Yleinen rikosoikeus. 3. uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2020.

Helenius, Dan: Ne bis in idem i den finska och europeiska straffprocessrätten. Alma Talent 2019.

Helenius, Dan: Ne bis in idem -kiellon rakenne ja ongelmakohtat viimeaikaisen oikeuskäytännön valossa. Defensor Legis 6/2010, s. 764–777.

Heikinheimo, Sanna: Rahanpesu erityisesti kriminalisoinnin ja konfiskaation näkökulmasta. Helsinki 1999.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Helsinki 2011.

Honkasalo, Brynolf – Ellilä, Reino: Suomen rikosoikeus: erityinen osa 1:2, varallisuusrikokset. Helsinki 1964.

Husa, Jaakko – Pohjalainen, Teuvo: Julkisen vallan oikeudelliset perusteet: johdatus julkisoikeuteen. 4. uudistettu painos. Talentum cop 2014.

- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo*: Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki 2008.
- Hyttinen, Tatu*: Rahanpesu ja rikosvastuu: teoria ja käytäntö. Alma Talent 2021.
- Hyttinen, Tatu*: Rikосkonkurrenssi, s. 561–615. Teoksessa Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.
- Hyttinen, Tatu*: A European Money Laundering Curiosity: Self-Laundering in Finland. EuCLR European Criminal Law Review 2018, s. 268–293.
- Hyttinen, Tatu*: Kansallinen rikoslaki kansainvälisessä paineessa – itsepesun rangaistavuus Suomessa. Lakimies 3–4/2017, s. 334–361.
- Jareborg, Nils*: Allmän kriminalrätt. Uppsala 2001.
- Kallio, Heikki*: Toissijaisuuslausekkeet rikoslaissa. Defensor Legis N:o 1/2018, s. 19–36.
- Kimpimäki, Minna*: Kansainvälinen rikosoikeus. Helsinki 2015.
- Kirschenbaum, Joshua – Véron, Nicolas*: A better European Union architecture to fight money laundering. Bruegel Policy Contribution No. 2018/19.
- Korvenmaa, Jenni*: Itsekriminointisuoja korkeimman oikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä – tarkastelun kohteena erityisesti ratkaisut KKO 2009:80 ja 2010:41. Teoksessa (toim.) Laura Ervo: Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeus 2012.
- László Gál, Itsván*: The 2018/843 EU Directive on the Prevention of Money Laundering and Terrorist Financing and its correlation to the criminal law prevention of the stock market. Istraživački Centar, Banja Luka 2018, s. 112–121.
- Melander, Sakari*: EU-rikosoikeus. 2. uudistettu painos. Talentum: Lakimiesliiton kustannus cop. 2015.
- Melander, Sakari*: Rikosoikeus vuonna 2010 – kriminalisointiteoria ja rikosoikeuden nykytila. Lakimies 7–8/2009, s. 1181–1187.
- Melander, Sakari*: Kriminalisointiteoria: rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset. Vammala 2008.
- Melander, Sakari*: Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lakimies 6/2002, s. 938–961.

- Määttä, Tapio*: Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät, s. 135–160. Teoksessa (toim.) Miettinen, Tarmo: Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016.
- Nuutila, Ari-Matti*: Rikoslain yleinen osa. Helsinki 1997.
- Ojala, Timo*: Rahanpesun yksiköiminen ja tekoajan määrittäminen, s. 199–210. Teoksessa (toim.) Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Ojala, Timo: Kirjoituksia talousrikosoikeudesta. Helsinki 2007.
- Piippo, Jenna*: Itsepesukriminalisoinnin suhde myötärangaistuja tekoja koskevaan oppiin. Lakimies 7–8/2021, s. 1242–1268.
- Piippo, Jenna*: Rahanpesijän tietoisuus varojen laittomasta alkuperästä tahallisuusvaatimuksena. Helsinki Law Review 1/2019, s. 10–33.
- Rizkalla, Ayman*: Money Laundering: The European Approach. Tulane European & Civil Law Forum 1998, s. 111–124.
- Sahavirta, Ritva*: Kattava yleisesitys rahanpesusta – kirja-arvostelu Tatu Hyttisen teoksesta Rahanpesu ja rikosvastuu: Teoria ja käytäntö. Lakimies 6/2021, s. 1096–1101.
- Sahavirta, Ritva*: Rahanpesu rangaistavana tekona. Jyväskylä 2008.
- Sahavirta, Ritva*: Rahanpesurikokset, s. 149–180. Teoksessa (toim.) Lahti, Raimo – Koponen, Pekka: Talousrikokset. Vaajakoski 2007.
- Schott, Paul Allan*: Reference guide to anti-money laundering and combating the financing of terrorism. 2. painos. The World Bank – International Monetary Fund 2006.
- Siltala, Raimo*: Oikeustieteen tieteenteoria. Helsinki 2003.
- Tapani, Jussi*: Vastuuperusteet, s. 211–367. Teoksessa Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa. 3. painos. Alma Talent Oy 2019.
- Tapani, Jussi*: Velallisen epärehellisyys, s. 806–832. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. 4. painos. Edita Publishing Oy 2018.
- Tapani, Jussi*: Rahanpesu, s. 783–794. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. 4. painos. Edita Publishing Oy 2018a.

Tolvanen, Matti: Johdatus kriminaalipolitiikan teoriaan. Joensuu 2005.

Ulväng, Magnus: Brottslighetskonkurrens: om relationer mellan regler och fall. Uppsala 2013.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessioikeus. 2. Rikosprosessin osalliset. Talentum cop. 2004.

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Johdatus prosessioikeuteen, s. 117–236. Teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. Helsinki 2017.

Vuorenpää, Mikko: KKO 2010:82: veronkorotus, veropetos ja kielto käsitellä samaa asiaa kahdesti, 3. erä. Lakimies 1/2011, s. 156–164.

Wong, Simone: The New EU Anti-Money Laundering Directive: Farewell to transparency of UK trusts. *Trust Law International* 31 (3) 2017.

VIRALLISLÄHTEET

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rahanpesun torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin. Bryssel 21.12.2016 COM (2016) 826 final, 2016/0414 (COD).

HE 183/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 32 luvun 11 §:n muuttamisesta. Helsinki 2020.

HE 228/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, laiksi rahanpesun selvittelykeskuksesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi. Helsinki 2016.

HE 138/2011 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 32 luvun 11 ja 12 §:n muuttamisesta. Helsinki 2011.

HE 185/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 32 luvun 6 ja 14 §:n sekä kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 15 §:n muuttamisesta. Helsinki 2010.

- HE 53/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi. Helsinki 2002.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2002.
- HE 180/1992 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevalla sääntelyllä. Helsinki 1992.
- HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1988.
- LaVM 13/2020 vp. Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 32 luvun 11 §:n muuttamisesta. Helsinki 2020.
- LaVM 2/2012 vp. Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 32 luvun 11 ja 12 §:n muuttamisesta. Helsinki 2012.
- LaVM 28/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2003.
- OMML 13/2019: Rahanpesurikosdirektiivin täytäntöönpano. Helsinki 2019.
- OMML 27/2010: Rahanpesukriminalisointien muutostarpeet. Helsinki 2010.
- PeVL 17/2013 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi erillisellä päätöksellä määrättävästä veron- tai tullinkorotuksesta sekä eräksi siihen liitetyiksi laeiksi. Helsinki 2013.
- PeVL 10/2000 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto: Hallituksen esitys rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi. Helsinki 2000.
- PeVL 23/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto: Hallituksen esitys oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. Helsinki 1997.

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

SopS 49/2008. Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista sekä terrorismin rahoitusta koskeva yleissopimus.

SopS 20/2004. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus.

SopS 44/1994. Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan.

SopS 53/1994. Rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesu, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus.

SopS 8/1976. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus.

INTERNET LÄHTEET

<https://www.fatf-gafi.org/about/whatwedo/> (17.2.2022)

<https://rahanpesu.fi/lainsaadanto> (4.7.2022)

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Korkein oikeus

KKO 2020:98 (ään.)

KKO 2015:88

KKO 2013:78

KKO 2013:59

KKO 2011:35 (ään.)

KKO 2010:82

KKO 2010:46

KKO 2010:45

KKO 2009:59

KKO 2008:37 (ään.)

KKO 2004:134

KKO 2004:122

KKO 2002:122

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus 29.5.2020 R 19/7

Itä-Suomen hovioikeus 26.4.2018 18/117282

Käräjäoikeudet

Helsingin käräjäoikeus 21.11.2018 R 18/1410

MUUT LÄHTEET

Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988. United Nations Publications 1998.

FATF: Mutual Evaluation of Finland: Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures 2019.

FATF: Mutual Evaluation Report Austria: Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures 2016.

FATF: Mutual Evaluation Report Belgium: Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures 2015.

FATF: Mutual Evaluation of Germany: 3rd Follow-up report 2014.

FATF: Mutual Evaluation of Finland: 9th Follow-up report 2013.

FATF: Mutual Evaluation of Finland: Third mutual evaluation report anti-money laundering and combating the financing of terrorism 2007.

IFM: Technical Note on Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism on Germany. IMF Country Report No. 16/190 2016.

Moneyval: Fifth Round Mutual Evaluation Report: Anti-money Laundering and counter-terrorist financing measures Hungary 2016.

Moneyval: Report on Fourth Assessment Visit: Anti-money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Czech Republic 2011.

Moneyval: Report on Fourth Assessment Visit: Anti-money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Hungary 2010.

RE 2013/14:121: Regeneringens proposition 2013/14:121: En effektivare kriminalisering av penningtvätt. Stockholm 2014.

LYHENTEET

EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
Ensimmäinen rahanpesudirektiivi	Neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä (91/308/EY). Annettu 10.6.1991.
EU	Euroopan unioni
FATF	Financial Action Task Force
HE	Hallituksen esitys
IFM	International Monetary Fund
KKO	Korkein oikeus
Kolmas rahanpesudirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen (2005/60/EY). Annettu 26.10.2005.
KP-sopimus	Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976)
Neljäs rahanpesudirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 648/2012 muuttamisesta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/60/EY ja komission direktiivin 2006/70/EY kumoamisesta. Annettu 20.5.2015.
OMML	Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
Palermion yleissopimus	Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus (SopS 20/2004)
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
Rahanpesulaki	Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä

RE	Regeringens proposition
RL	Rikoslaki
SEUT	Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus
Strasbourg in konfiskaatiosopimus	Rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesu, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus (SopS 53/1994)
Varsovan yleissopimus	Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista sekä terrorismin rahoitusta koskeva yleissopimus (SopS 49/2008)
Viides rahanpesudirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen annetun direktiivin (EU) 2015/849 ja direktiivien 2009/138/EY ja 2013/36/EU muuttamisesta, (EU) 2018/843. Annettu 30.5.2018.
Wienin yleissopimus	Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan (SopS 44/1994)
YK	Yhdistyneet Kansakunnat
ään.	äänestysratkaisu

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman aihe ja rakenne

Rahanpesussa on kyse globaalista rajat ylittävästä rikollisuuden muodosta, joka tuottaa taloudellista hyötyä. Tätä rikoksesta peräisin olevan varallisuuden tai muun omaisuuden hyödyntämistä pyritään jatkuvasti hankaloittamaan erilaisilla lainsäädännöllisillä ja yhteiskunnallisilla muutoksilla. Kyse on kuitenkin jatkuvasta kehästä, joka ohjaa rahanpesijöitä uudistamaan omaa toimintaansa ja korvaamaan vanhat rahanpesutoiminnassa hyödynnetyt metodit uusilla, joita puolestaan pyritään edelleen kontrolloimaan uusilla lainsäädännöllisillä ja yhteiskunnallisilla uudistuksilla.¹ Tämä esimerkki hahmottaa sitä, millaisesta yhteiskunnalta jatkuvaa reagointia edellyttävästä rikollisuuden muodosta rahanpesussa on kyse.

Rahanpesu toteutetaan vaiheikkaana prosessina, jossa on usein osallisena useita eri henkilöitä. Prosessi voidaan suorittaa hyvinkin erilaisin keinoin, mutta lähtökohtaisesti siitä on erottavissa rahanpesuprosessin kolme eri vaihetta: 1) sijoitusvaihe, 2) harhautusvaihe ja 3) palautusvaihe. Sijoitusvaiheessa (1) laitton varallisuus pyritään siirtämään osaksi laillista talousjärjestelmää. Käytännössä tämä tarkoittaa pääasiallisesti käteisen rahan siirtämistä pankkitilin saldoksi. Ensimmäinen vaihe voidaan toteuttaa esimerkiksi siirtämällä varallisuutta maantieteellisesti paikasta toiseen tai vaihtoehtoisesti pienissä erissä osaksi globaalia rahoitusjärjestelmää. Harhautusvaiheessa (2) laitton varallisuus on jo saatettu osaksi laillista talousjärjestelmää. Tässä vaiheessa tavoitteena on kuitenkin erilaisin keinoin peittää ja salata laittoman varallisuuden alkuperä ja reitti sekä usein myös siihen määräysvaltaa käyttävien henkilöllisyys. Käytännössä vaihe voidaan toteuttaa esimerkiksi tekemällä lukuisia siirtoja ja talletuksia tai muuntamalla varallisuutta takaisin käteiseksi. Viimeiseksi palautusvaiheessa (3) varallisuus sijoitetaan julkisesti takaisin lailliseen talousjärjestelmään, kun sen alkuperä on saatu näyttämään näennäisesti lailliselta. Vaikka prosessin vaiheet on mahdollista erottaa näinkin selkeällä tavalla, on perusteltua todeta, ettei se käytännön tilanteessa ole useinkaan mahdollista. Toisinaan prosessista on mahdollista erottaa yksittäisiä vaiheita, joskus ei yhtäkään.² Tavoitteena kuitenkin on, että rahanpesuprosessin toteuttamisen jälkeen varallisuuden alkuperä ja olemassaolo on näennäisesti legitimoitu ja sen aikaisempi yhteys rikolliseen toimintaan katkaistu.

¹ Hyttinen 2021, s. 1–2.

² Sahavirta 2008, s. 25–35; Grasso – Bellavia 2012, s. 276.

Rahanpesun perinteisimmässä ilmenemismuodossa tekijä toteuttaa jonkin taloudellista hyötyä tuottavan esirikoksen ja myöhemmin eri osapuolet toteuttavat rikoshyödyn pesemisen eli näennäisen laillistamisen. Toisaalta rahanpesu on mahdollista toteuttaa myös yhden ja saman henkilön toimesta. Tällöin on kyseessä tutkielman aiheena oleva itsepesu. Itsepesu tarkoittaa tavanomaista rahanpesuprosessia, jossa esirikoksen ja myöhemmät rahanpesutoimet toteuttavat sama henkilö. Tästä rahanpesun osallisuuspiiriä koskevasta kriminalisoinnista säädetään erillisessä rajoitussäännöksessä rikoslain (39/1889) 32 luvun 11 §:n 1 momentissa. Viimeisin itsepesua koskeva lakiuudistus (943/2020) tuli voimaan vastikään joulukuussa 2020. Lakimuutos perustui Suomen velvollisuuteen Euroopan unionin jäsenvaltiona saattaa voimaan Euroopan parlamentin ja neuvoston rahanpesun torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin annetun direktiivin (viides rahanpesudirektiivi, (EU) 2018/1673)³ vähimmäisvelvoitteet.⁴ Tutkielmassa tullaan käsittelemään juuri kyseistä itsepesua koskevaa lainsäädäntöuudistusta niin kansallisesta kuin Euroopan unioninkin näkökulmasta.

Tutkielman alussa toisessa pääluvussa perehdytään tarkemmin rahanpesuun ja siihen liittyviin keskeisiin käsitteisiin ja määritelmiin. Luvussa käydään lisäksi läpi rahanpesun sekä kansallista että kansainvälistä sääntelyä. Rahanpesun kansallisen kriminalisoinnin jälkeen perehdytään tarkemmin rikoslain rahanpesua koskevaan määritelmään ja sen kahden eri tekemuotoon: tarkoitusta korostavaan rahanpesuun ja seurausta edellyttävään rahanpesuun. Tekemuotojen käsittelyssä paneudutaan lisäksi myös niitä koskevaan tahallisuusarviointiin. Viimeiseksi käsitellään tarkemmin rahanpesun kansainvälistä sääntelyä ja niitä instrumentteja, joilla kyseistä rikollisuuden muotoa pyritään globaalisti torjumaan.

Kolmannessa pääluvussa tarkastellaan itsepesukriminalisoinnin kehittymistä Suomessa. Tarkastelu on perusteltua aloittaa itsepesun rankaisemattomuuden lähtökohdasta, sillä se on edelleen voimassa olevan oikeuden pääsääntö. Tämän jälkeen käsitellään vuosina

³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen annetun direktiivin (EU) 2015/849 ja direktiivien 2009/138/EY ja 2013/36/EU muuttamisesta, (EU) 2018/843. Annettu 30.5.2018.

⁴ Viides rahanpesudirektiivi velvoitti Euroopan unionin jäsenvaltiot kriminalisoimaan rikollisesta toiminnasta peräisin olevan omaisuuden tahallisen muuntamisen ja siirtämisen, hankkimisen ja käyttämisen sekä rikoshyödyn todellisen luonteen peittämisen ja häivyttämisen. Kriminalisointivelvoite koski myös näiden tekojen yritystä ja niihin yllyttämistä. *Burrell – Thorne* 2019, s. 2; *László Gál* 2018, s. 116. Ks. tarkemmin rahanpesurikosten kriminalisointivelvoitteista viidennen rahanpesudirektiivin artikla 3 ja 4.

2012–2020 voimassa ollutta niin sanottua rajoitettua itsepesukriminalisointia. Kyseinen kriminalisointi sai osakseen laaja-alaista kritiikkiä ja se osoittautuikin melko tehottomaksi. Myös oikeuskäytäntö rajoitetun itsepesukriminalisoinnin osalta on jäänyt alati suppeaksi. Kriminalisointia koskien on annettu tiettävästi vain kaksi tuomiota, joita tässä yhteydessä käsitellään tarkemmin.⁵ Viimeisimpänä kolmannessa pääluvussa käsitellään voimassa olevaa laajentunutta itsepesukriminalisointia ja sen soveltamisalaa. Koska kyseessä on vastikään voimaan tullut lakimuutos, ei kriminalisoinnin osalta ole vielä ehtinyt muodostua oikeuskäytäntöä. Tämä seikka on huomioitu tutkielmassa tarkastelemalla tulevaisuuden oikeuskäytännön muodostumista teorian tasolla.

Neljäs pääluku keskittyy voimassa olevan itsepesukriminalisoinnin hyväksyttävyyden arviointiin. Itsepesun kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä ja soveltuvuutta on vuosien varrella kyseenalaistettu useiden periaatteiden ja oppien näkökulmasta. Näitä ovat erityisesti lainkonkurrenssioppi ja siihen sisältyvä myötärangaistuja esi- ja jälkitekkoja koskeva oppi, itsekriminointisuoja ja kaksoisrangaistavuuden kieltö. Kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä tarkastellaan lisäksi kansallisten kriminalisointiperiaatteiden valossa.

Viides pääluku keskittyy oikeusvertailevaan näkökulmaan ja siinä käsitellään itsepesun kansainvälistä kriminalisointia. Ensin kuitenkin tarkastellaan hieman tarkemmin kansainvälistä kriminalisointia koskevia instrumentteja ja niiden yleisiä tavoitteita. Tämän jälkeen paneudutaan tarkemmin itsepesun kriminalisointiin muissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa. Viimeiseksi pääluvussa kuusi käydään yhteenvedon tavoin läpi tutkielman johdopäätöksiä.

1.2 Tutkielman tavoitteet ja metodologiset valinnat

Tutkielman tavoitteena on vastata kysymykseen: miten itsepesun kriminalisointi on voimassa olevassa lainsäädännössä toteutettu? Tämän lisäksi tutkielman alakysymyksenä vastataan siihen, onko voimassa olevan itsepesukriminalisoinnin hyväksyttävyyys perusteltavissa eräiden kansallisten oikeusperiaatteiden ja oppien näkökulmasta.

⁵ Piippo 2021, s. 1246.

Kriminalisointia ja sen hyväksyttävyyttä käsitellään myös oikeusvertailevasta näkökulmasta Euroopan unionin tasolla.

Edellä mainittujen kysymysten käsitteleminen on varsin ajankohtaista, sillä jo aikaisemmin todetun mukaisesti nykyinen itsepesua koskeva kriminalisointi on tullut aivan vastikään voimaan. Kriminalisoinnin voimaan saattaminen on nostanut keskustelun kohteeksi samat oikeusjärjestelmän periaatteet ja opit, joita pohdittiin jo ensimmäisen vuonna 2012 voimaan tuleen kriminalisoinnin yhteydessä. Rikosoikeudellisesti kriminalisoinnin pohjittaminen on äärimmäisen tärkeää, sillä siihen liittyy useita vuosikymmenten ajan ongelmalliseksi koettuja seikkoja. Joka tapauksessa kyseessä on Euroopan unionin tasoinen sääntely, minkä vuoksi Suomi on jäsenvaltioina velvoitettu saattamaan itsepesua koskeva vähimmäissääntely voimaan, olipa kansallinen mielipide oikeusperiaatteiden osalta mikä tahansa.

Kuten edellä todettiin, oikeuskäytäntöä voimassa olevan itsepesusääntelyn osata ei vielä ole ehtinyt muodostua. Vastikään voimaan tulleen lakiuudistuksen vuoksi tämä on varsin luonnollista. Tutkielmassa hyödynnetään kuitenkin aihetta sivuavaa relevanttia oikeuskäytäntöä kaikilta oikeusasteilta. Aiheen kannalta oikeuskäytännön puute ei ole ongelmallista, sillä tutkielma keskittyy yleisesti taustoittamaan vastikään implementoitua kriminalisointia ja myöhemmin tulevaisuudessa muodostuvaa oikeuskäytäntöä.

Seuraavaksi on perusteltua avata tarkemmin tutkielman metodologisia valintoja. Oikeustieteen tutkimusmenetelmät eli metodit voidaan jaotella useisiin eri alaryhmiin, kuten lainoppiin, oikeusteoriaan, oikeushistoriaan, oikeusfilosofiaan ja oikeusvertailuun. Perinteisin näistä on kuitenkin lainoppi eli oikeusdogmatiikka, jota on myös nyt käsillä olevassa tutkielmassa hyödynnetty. Lainopin tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus eli oikeusnormit, joiden ajatussisältöä pyritään tulkinnan kautta selventämään ja systematisoimaan. Keskeisimpänä pyrkimyksenä lainopillisessa tutkimuksessa on selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö tietyn kulloinkin käsitellyssä olevan oikeusongelman näkökulmasta.⁶

Lainopillisessa tutkimuksessa voidaan erottaa käytännöllinen eli praktinen ja teoreettinen ulottuvuus. Käytännöllistä ulottuvuutta on oikeuskirjallisuudessa kutsuttu myös tulkintajuridiikaksi ja sen painopisteenä on oikeusjärjestyksen sisällön selvittäminen ja tulkinta. Teoreettinen lainoppi sen sijaan painottuu oikeussäännösten systematisointiin eli

⁶ Hirvonen 2011, s. 35–56; Husa – Mutanen - Pohjolainen. 2008, s. 19–20; Määttä 2015, s. 11.

voimassa olevan oikeuden jäsentämiseen. Systematisoinnilla pyritään vastaamaan kysymykseen siitä, mistä asiassa on kysymys ja miten asia luokitellaan. Tätä kautta lainopin systematisoivat lauseet vaikuttavat voimassa olevan oikeuden sisältöön ja esimerkiksi tulkitsevat ja täyttävät lainsäädännön jättämiä aukkoja. Vaikka ulottuvuudet voidaan edellä kuvatun tavoin hahmottaa toisistaan erillisiksi, ovat ne lainopillisessa tutkimuksessa vuorovaikutuksessa keskenään. Konkreettisesti kyse on siis tulkinnasta, jonka avulla pyritään selvittämään jonkin oikeusnormin sisältö ja soveltamaan sitä ratkaisuksi aktuaaliseen oikeusongelmaan.⁷

Lainopillisen tutkimuksen kohteena on siis edellä kuvatun mukaisesti voimassa oleva oikeus ja sen merkitys. Tässä tulkinnassa hyödynnetään paitsi oikeusnormeja, myös muita oikeuslähteitä, kuten lainvalmisteluasiakirjoja ja eri tuomioistuinten ratkaisujen perusteluja. Oikeusnormi käsitteenä kattaa sekä oikeussäännöt että oikeusperiaatteet. Näin ollen lainopillinen tutkimus ei keskity ainoastaan lain säännöksiin ja edellä mainittuihin muihin oikeuslähteisiin, vaan se sisältää lisäksi oikeusperiaatteisiin kohdistuvan tulkinnan. Oikeudellisen argumentaation kautta lainopillisessa tutkimuksessa oikeusnormeja tulkitaan, niiden keskinäistä suhdetta systematisoidaan ja muita ratkaisustandardeja punnitaan. Tavoitteena on tätä kautta muodostaa argumentaationsääntöjen ja -periaatteiden kokonaisuus.⁸ Nyt käsillä olevassa tutkielmassa lainoppia on hyödynnetty voimassa olevan itsepesukriminalisoinnin ja muiden relevanttien oikeussääntöjen sekä niihin liittyvien oikeusnormien tulkinnassa. Itsepesua koskevaa voimassa olevaa oikeutta ja siihen liittyviä oikeusperiaatteita on lainopillisen lähestymistavan kautta pyritty tulkitsemaan ja systematisoimaan tavalla, joka vastaa edellä mainittuihin tutkimuskysymyksiin.

⁷ Husa – Mutanen - Pohjolainen. 2008, s. 19–20; Aarnio 1997, s. 36–37, 40 ja 44; Määttä 2015, s. 11; Niemi 1996, s. 239.

⁸ Hirvonen 2011, s. 21–24; Siltala 2003, s. 328.

2 RAHANPESUN KANSALLINEN SÄÄNTELY JA KESKEISET MÄÄRITELMÄT

2.1 Rahanpesun, esirikoksen ja itsepesun määritelmät

Ennen itsepesua koskevan kriminalisoinnin tarkempaa käsittelyä on oleellista hahmottaa aihepiiriä koskevat merkittävimmät käsitteet. Rahanpesua koskevien esitöiden (HE 183/2020 vp) mukaan kyse on rikollisesta toiminnasta peräisin olevaan omaisuuteen kohdistuvista teoista, joiden tarkoituksena on peittää tai häivyttää omaisuuden todellinen alkuperä. Rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus (rikoshyöty) siirretään rahanpesuprosessissa osaksi laillista tai näennäisesti laillista taloutta. Näin laittomasta toiminnasta peräisin olevan varallisuuden alkuperä pyritään legitimoimaan. Rahanpesu on rikosoikeudellisesti liitännäinen teko, sillä se edellyttää aina esirikosta.⁹ Rahanpesua koskevassa oikeuskirjallisuudessa rikoshyödystä käytetään usein termiä ”likainen raha”. Termillä viitataan kaikkeen taloudellista hyötyä tuottaneeseen omaisuuteen, joka voidaan alkuperältään takauttaa rikokseen. Rikoshyödyn ”likaisuus” on pysyvä ominaisuus eikä sitä voida rahanpesutoimilla puhdistaa muutoin kuin näennäisesti.¹⁰ Rahanpesuprosessin pääasiallisena tavoitteena on salata esirikos, jolla rikoshyöty on hankittu. Tämän jälkeen rikoksella saadulla omaisuudella pyritään rahoittamaan tulevaa rikollista toimintaa ja mahdollisesti myös saamaan rikoshyöty tekijän käyttöön näennäisesti laillisessa muodossa.¹¹

Rahanpesurikosta pidetään sekä kansallisesti että kansainvälisesti vakavana rikollisuuden muotona, sillä se osaltaan mahdollistaa järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan rahoittamisen. Järjestäytyneen rikollisuuden kautta hankittujen merkittävien tuottojen pesemisen laillisessa rahoitusjärjestelmässä katsotaan muodostavan keskeisen uhan valtion lailliselle taloudelle, turvallisuudelle ja poliittisen järjestelmän toimivuudelle. Suomessa rahanpesu linkittyy pääasiallisesti talous- ja huumausainerikoksilla hankittuun omaisuuteen. Kansallisen näkökulman lisäksi järjestäytyneeseen rikollisuuteen linkittyvä rahanpesu voi uhata ylikansallista rahoitusjärjestelmää ja demokraattista poliittista yhteiskuntajärjestystä globaalisti.¹² Perusteena rahanpesun kriminalisoinnille onkin nähty ennen kaikkea sen negatiivinen vaikutus finanssisektoriin ja laajemmin koko globaaliin talouteen¹³.

⁹ HE 183/2020 vp, s. 4; Cox 2014, s. 6.

¹⁰ Hyttinen 2021, s. 29.

¹¹ Sahavirta 2007, s. 150.

¹² Sahavirta 2007, s. 150–151; Sahavirta 2008, s. 43.

¹³ Durrieu 2013, s. 76.

Rahanpesutoimia edeltävä esirikos tarkoittaa rangaistavaksi säädettyä toimintaa, jolla hankitun rikoshyödyn peseminen johtaa sittemmin rahanpesurikokseen.¹⁴ Esirikoksia ei ole laissa tarkemmin rajattu. Riittää, että omaisuus on hankittu jollakin rangaistavaksi säädetyllä teolla. Esirikoksen edellytykset täyttävän teon ei näin ollen tarvitse olla kriminalisoitu juuri rikoslaissa. Lähtökohtaisesti myös muussa lainsäädännössä rangaistavaksi säädetty teko voi toimia rahanpesun esirikoksena.¹⁵

Itsepesutilanteessa rahanpesuun syyllistyy rikoshyödyn tuottaneen esirikoksen tekijä. Itsepesulla siis tarkoitetaan konkreettisesti tilannetta, jossa henkilö tekee taloudellista hyötyä tuottavan rikoksen ja pesee rikoksella saamansa hyödyn itse puhtaaksi.¹⁶ Rikoslaki ei sisällä itsepesun käsitettä tai sen määritelmää, koska virallisesti esirikokseen osallinen tuomitaan rahanpesusta rikoslain 32 luvun 11 §:n sisältämän rajoitussäännöksen nojalla¹⁷. Rikosoikeudellisesti itsepesussa on kyse päätekoa (esirikos) seuraavasta jälkiteosta. Jälkiteolla pyritään varmistamaan, että rikoksella hankitusta omaisuudesta tai muusta taloudellisesta hyödystä voidaan tosiasiallisesti nauttia.¹⁸ Itsepesu on kriminalisoitu melko laajasti useimpien eurooppalaisten valtioiden lainsäädännössä. Rangaistavuus on kuitenkin yleisesti rajoitetumpaa kuin third-party -tyyppisen¹⁹ rahanpesun osalta.²⁰

2.2 Rahanpesun kansallinen sääntely

Rahanpesurikokset ovat alkaneet kiinnostaa laajalti kansallisessa keskustelussa vasta 2010-luvulla. Kiinnostuksen kasvamiseen on vaikuttanut merkittävässä määrin media, ja sen myötä julkisuudessa käsitellyt rahanpesutapaukset. Lisäksi rahanpesua koskevan kansainvälisen yhteistyön ja preventiivisen sääntelyn vahvistuminen ovat edesauttaneet useiden rahanpesutapausten paljastumista. Näistä tapauksista etenkin merkittävimmät ovatkin saaneet osakseen laajaa mediahuomiota.²¹ Julkisen keskustelun ja kansainvälisten

¹⁴ Schott 2006, s. I-3.

¹⁵ Tapani 2018a, s. 784.

¹⁶ Hyttinen 2021, s. 601; László Gál 2018, s. 117.

¹⁷ Piippo 2021, s. 1242; Hyttinen 2021, s. 620.

¹⁸ Hyttinen 2019, s. 582.

¹⁹ Rahanpesun perusmuotona voidaan pitää tilannetta, jossa esirikoksen tekijä on eri kuin itse rahanpesun toteuttaja. Kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa tätä toteutusmuotoa kutsutaan third-party -tyyppiseksi rahanpesuksi. Hyttinen 2021, s. 30.

²⁰ Hyttinen 2021, s. 30; Hyttinen 2017, s. 334.

²¹ Hyttinen 2021, s. 63–64.

toimijoiden asettamien velvoitteiden vuoksi rahanpesu ja Suomessa etenkin itsepesukriminalisointi ovat nousseet yhä keskeisemmän kiinnostuksen kohteeksi.

Rahanpesun kansalliselle kriminalisoinnille ei koettu alun perin juurikaan tarvetta. Perusteena tälle nähtiin rikoslain menettämisseuraamukisia koskevat säännökset, jotka mahdollistivat arvokonfiskaation. Sen lisäksi esirikoksen jälkeen tapahtunut rikoksen salaaminen tai todisteiden hävittäminen oli mahdollista arvioida rikoksen suosimisena. Tästä johtuen rahanpesun kriminalisointi ei liity kansalliseen tarpeeseen säännellä rikoshyötyyn ryhtymistä kätkemisrikoksen tunnusmerkistötekijöistä poikkeavalla tavalla. Sen sijaan kriminalisointi perustuu Suomen kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseen. Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan (Wienin yleissopimus, SopS 44/1994) velvoitti osapuolia säätämään rangaistavaksi rikoksen suosimisen tunnusmerkistön ylittävät toimet, joilla pyrittiin rikoshyödyn alkuperän salaamiseen ja peittämiseen tai auttamaan rikoksenteikijää välttämään rikosoikeudelliset seuraamukset. Yleissopimus velvoitti kriminalisoimaan myös huumausainerikoksella hankitun omaisuuden alkuperän, todellisen luonteen, sijainnin, määräysvallan käyttäjän tai muiden oikeuksien haltijan peittämiseksi ja salaamiseksi tehdyt toimet, kun tekijä on tietoinen omaisuuden alkuperästä.²²

Suomessa rahanpesu kriminalisoitiin vuonna 1994 rikoslain (317/1994) 32 luvun 1 §:n 2 momentissa kätkemisrikoksena²³. Tämä ratkaisu perustui lain esitöiden (HE 180/1992 vp) mukaan siihen, ettei rahanpesurikos muodostanut ongelmaa Suomen konfiskaatiojärjestelmässä. Lainsäätäjän mukaan ongelman kuitenkin muodosti huumausainerikoksilla hankitut varat, jotka voitiin kätkeä ulkomaille tai ulkomailta Suomeen esimerkiksi pankkeihin pankkisalaisuuden suojaan tai korkeisiin henkivakuutuksiin.²⁴ Rahanpesun kriminalisoinnin perusteena nähtiin lähinnä huumausainerikosten ja huumekauppaa harjoittavan järjestäytyneen rikollisuuden torjunta. Vaikka kriminalisointi painottuikin vahvasti huumausainerikollisuuden torjuntaan, ei rahanpesurikoksen edellyttämää esirikosta rajattu koskemaan vain tiettyä rikollista toimintaa.²⁵ Tätä edellytti myös Euroopan neuvoston ja rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus (Strasbourg'n konfiskaatiosopimus, SopS 53/1994), jonka artiklan 1(a) mukaisesti rikoksen tuottama hyöty tarkoittaa kaikkea rikoksesta

²² *Sahavirta* 2008, s. 5, 152; Wienin yleissopimus 3(1)(b)(i) ja (ii).

²³ *Sahavirta* 2008, s. 151; HE 180/1992 vp, s. 17.

²⁴ HE 180/1992 vp, s. 9.

²⁵ *Sahavirta* 2008, s. 147; *Cox* 2014, s. 8.

koituvaa taloudellista etuutta. Näin ollen rahanpesurikoksen edellyttämää esirikosta ei tullut rajata koskemaan vain tiettyä rikollista toimintaa.²⁶

Vuonna 2003 rahanpesu erotettiin kätkemisrikoksesta omaksi rikosnimikkeeksi rikoslain (61/2003) 32 luvun 6 §:ään. Tunnusmerkistöjen erottamista puolsivat käytännön soveltamisvaikeudet ja se, että kätkemisrikosten ja rahanpesun tyyppitapaukset eroavat huomattavasti toisistaan.²⁷ Lain esitöiden (HE 53/2002 vp) mukaan eroavaisuus johtuu molempien tunnusmerkistökäytöiden edellyttämistä esirikoksista sekä rikoshiödyn luonteesta. Kätkemisrikoksen esirikosten joukko on lainsäädännössä rajattu tyhjentävästi, kun taas rahanpesurikoksen esirikosten joukko on avoin. Toinen selvä eroavaisuus koskee tunnusmerkistökäytöiden edellyttämää rikoshiötyä. Kätkemisrikoksen kohteena voi olla ainoastaan suoraan rikoksella hankittu omaisuus. Sen sijaan rahanpesu voi kohdistua myös tällaisen omaisuuden sijaan tulleeeseen varallisuuteen.²⁸ Edellä mainittujen merkittävien eroavaisuuksien vuoksi lainsäätäjät koki perusteltuna erottaa tunnusmerkistökäytöt omiksi rikosnimikkeikseen. Kyseinen lainsäädäntöratkaisu ei kuitenkaan poistanut aiemmin koettuja soveltamisvaikeuksia tunnusmerkistökäytöiden välillä. Tätä voidaan havainnollistaa esimerkiksi Itä-Suomen hovioikeuden 26.4.2018 antamalla ratkaisulla 18/117282. Siinä käräjäoikeus tuomitsi syytetyn tuottamuksellisesta kätkemisrikoksesta, kun taas hovioikeus päätyi tunnusmerkistöjen eroavaisuuksien vuoksi ratkaisussaan rahanpesuun.²⁹

Viimeisin perusmuotoista rahanpesua koskeva lainsäädäntöuudistus (191/2011) toteutettiin vuonna 2011. Tällöin tunnusmerkistökäytöihin lisättiin tarkoitusta korostavaan tekotapaan lisäedellytys sekä hallussapito kokonaan uutena tekotapana. Tarkoitusta korostavaan tekotapaan lisätyn lausekkeen tavoitteena oli kattaa tehokkaammin myös ne tilanteet, joissa rikoshiötyä hyödynnetään tavalla, jonka tarkoituksena on nimenomaisesti lisätä omaisuuden alkuperää koskevia epäilyksiä ja näkyvyyttä. Kuvatun tyyppisissä tilanteissa tekijä saattaa esimerkiksi tuhjata rikoshiötyä huomiota herättävällä tahdilla, jolloin voi olla hankalampaa näyttää tekijän toimineen peittämisen- tai häivyttämistarkoituksessa. Tällöin kyseisenlainen menettely voidaan tulkita ennemminkin hyödyn hankkimisena itselle tai toiselle.³⁰

²⁶ HE 180/1992 vp, s.17.

²⁷ *Sahavirta* 2008, s. 152–153.

²⁸ HE 53/2002 vp, s. 36.

²⁹ Itä-Suomen hovioikeus 26.4.2018 18/117282.

³⁰ HE 285/2010 vp, s.14.

Voimassa olevan rikoslain 32 luvun 6 §:ssä säädetään perusmuotoisesta rahanpesusta seuraavasti:

”Joka

1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tulutta omaisuutta hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä tai peittääkseen tai häivyttäkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikoksen tekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka

2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä,

on tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

Säännöksestä ilmenee kaksi rahanpesurikoksen eri tekomuotoa. Näihin palataan seuraavaksi luvuissa 2.3.1 ja 2.3.2 samoin kuin tekomuotojen edellyttämiin tahallisuusvaatimuksiin. Ennen tätä on kuitenkin perusteltua käydä läpi pääpiirteittäin rahanpesun rangaistavuuden edellytyksiä. Rangaistavuus edellyttää ensinnäkin, että varat on hankittu rikoksella. Tämän lisäksi tunnusmerkistötekijöiden täytyminen edellyttää, että rahanpesun tekijä on tietoinen varojen laittomasta alkuperästä. Yksityiskohtaisesti tekijän ei tarvitse varojen tai muun maisuuden alkuperästä tietää. On riittävää, että hän mieltää omaisuuden rikoksella hankituksi tai tällaisen omaisuuden surrogaatiksi.³¹

Rikoslain 32 luvun 7 §:ssä säädetään törkeästä rahanpesusta. Säännöksen mukaan törkeästä rahanpesusta on kyse, jos rikoksella hankittu omaisuus on erittäin arvokas tai rikos on toteutettu erityisen suunnitelmallisesti. Kyseisten tunnusmerkistötekijöiden lisäksi rahanpesun tulee olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Lain esitöiden mukaan erittäin arvokkaaksi omaisuudeksi katsotaan etenkin tilanteet, joissa rikosentekijän teko

³¹ HE 180/1992 vp, s. 18; Ojala 2007, s. 200.

kohdistuu kokonaisuudessaan suureen rikoshyötyyn. Toisaalta tunnusmerkistön täyttää myös tilanteet, joissa erittäin arvokas omaisuus jaetaan useille rahanpesijöille. Rahamääräisesti erittäin arvokkaaksi omaisuudeksi katsotaan lainsäätäjän mukaan yli 13 000 euroa. Erityistä suunnitelmallisuutta osoittaa etenkin omaisuuden kätkemiseksi toteutetut monimutkaiset järjestelyt. Tällaisia voisi lainsäätäjän muukaan olla esimerkiksi järjestelyt, joissa pestävät varat kierrätetään useiden yhtiöiden ja eri maiden kautta tavoitteena muuttaa varallisuus useita kertoja erityyppiseksi.³²

2.3 Rahanpesun tekotavat ja tahallisuus

2.3.1 Tarkoitusta korostava rahanpesu

Rahanpesurikoksen tekotavat jaotellaan kahteen ryhmään. Ensimmäistä ryhmää kutsutaan tarkoitusta korostavaksi rahanpesuksi ja toista seurausta edellyttäväksi rahanpesuksi.³³ Rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetään tarkoitusta korostavasta rahanpesusta. Tunnusmerkistötekijöinä tarkoitusta korostavan rahanpesun osalta kuvataan seitsemän eri tapaa ryhtyä rikoshyötyyn (ryhtymistekotapa) tai vaihtoehtoisesti operoida sillä (tarkoitustunnusmerkistötekijät). Ryhtymistekotapoja ovat rikoshyödyn vastaanottaminen, käyttäminen, muuntaminen, luovuttaminen, siirtäminen, välittäminen ja hallussapito. Tarkoitustunnusmerkistötekijöitä ovat sen sijaan rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetyt hyötymis-, peittämis-, häivyttämis- ja rikoksentekijän avustamistarkoitus.³⁴

Suomen rikosoikeudellisessa järjestelmässä tahallisuus on jaettu 1) seuraustahallisuuteen ja 2) olosuhdetahallisuuteen. Rikoslain 3 luvun 6 §:ssä säädetään ainoastaan seuraustahallisuudesta.³⁵ Seuraustahallisuus on jaettu edelleen tarkoitusta-, varmuus- ja todennäköisyystahallisuuteen. Näistä tarkoitustahallisuus edustaa seuraustahallisuuden moitittavinta muotoa.³⁶ Olosuhdetahallisuutta koskeva määrittely on jätetty oikeuskäytännön täsmennettäväksi. Perusteena tälle koettiin olosuhdetahallisuuden määrittelemisen

³² HE 53/2002 vp, s. 37–38.

³³ HE 285/2010 vp, s. 6.

³⁴ Hyttinen 2021, s. 281–333.

³⁵ Piippo 2019, s. 12.

³⁶ Tapani 2019, s. 265; Hyttinen 2021, s. 408.

hankaluus. Lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 28/2002 vp) mukaan seuraustahallisuutta koskeva rikoslain säännös saattaisi nostaa tahallisuuskynnystä talousrikoksien osalta.³⁷ Tämän vuoksi legaalimääritelmän mukaisen todennäköisyystahallisuuden ei katsottu soveltuvan talousrikosten olosuhdetahallisuuden arviointiin. Molemmissa rahanpesurikoksen tekotavoissa olosuhdetahallisuutta koskevana vaatimuksena on tietoisuus omaisuuden alkuperästä. Olosuhdetahallisuuden täytyminen edellyttää, että vastaajan näytetään tienneen operoineen rikoshyödyllä. Oikeuskirjallisuudessa olosuhdetahallisuuden on katsottu täytyvän myös silloin, kun tekijä suhtautuu hyväksyvästi tai ilmeisen välinpitämättömästi omaisuuden mahdolliseen rikolliseen alkuperään.³⁸ Tietoisuutta ei kuitenkaan edellytetä esimerkiksi esirikoksen tarkemmista yksityiskohdista. Riittävää on, että tekijä on mieltänyt omaisuuden olevan rikoksella hankittu tai tällaisen omaisuuden surrogaatti.³⁹

Tarkoitusta korostava rahanpesu edellyttää korotetun tarkoitustahallisuuden täyttymistä. Korotettu tarkoitustahallisuuden edellytys poikkeaa tarkoitustahallisuudesta sen osalta, että rikostunnusmerkistöön on jo valmiiksi kirjattu tarkoitusedellytys. Näin on myös tarkoitusta korostavan rahanpesun osalta. Rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohta edellyttää, että tekijällä on ollut rikoshyödyn hyödyntämistarkoitus, sen alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoitus taikka esirikoksen tekijän avustamistarkoitus. Tarkoitusedellytyksen sisältyessä rikostunnusmerkistöön seuraustahallisuuden kaksi muuta muotoa, varmuustahallisuus ja todennäköisyystahallisuus, eivät riitä tahallisuusvaatimuksen täyttymiseen. Mikäli tekijällä ei ole säännöksessä edellytettyä tarkoitusta, ei tunnusmerkistö tarkoitus korostavan rahanpesun osalta täyty.⁴⁰ Toisin kuin myöhemmin käsiteltävän seurausta edellyttävän tekemuodon osalta, tarkoitusta korostavassa rahanpesussa tahallisuuden täyttymiseen riittää omaisuuteen ryhtyminen säännöksessä ilmenevässä tarkoituksessa. Sillä, onnistuuko tekijä rikoshyödyn alkuperän peittämisessä tai häivyttämisessä, ei ole merkitystä.⁴¹

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 59:2009 on todettu, ettei tunnusmerkistössä edellytetyn peittämisen tai häivyttämisen tarvitse olla rikosentekijän toiminnan ainoa tarkoitus. Esimerkiksi rikoshyödyllä toteutettu nettipelaaminen ensisijaisesti jännityksen varjolla voi mahdollisesti täyttää myös rahanpesun peittämis- tai

³⁷ *Piippo* 2019, s. 12; LaVM 28/2002 vp, s. 9–10.

³⁸ *Hyttinen* 2021, s. 384; *Sahavirta* 2008, s. 173–174.

³⁹ *Sahavirta* 2007, s. 160; *Heikinheimo* 1999, s. 136.

⁴⁰ *Hyttinen* 2021, s. 409–410; *Sahavirta* 2008, s. 172.

⁴¹ HE 53/2002 vp, s. 37.

häivyttämisedellytyksen.⁴² Tulkintaan on kuitenkin syytä suhtautua varauksella. Rahanpesua koskevissa esitöissä lainsäätäjä on pian korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 59:2009 jälkeen tarkentanut tarkoitustahallisuuden täyttymistä. Lainsäätäjä on todennut tarkoitustahallisuuden täytyvän silloin, kun tekijän toiminnan välittömänä päämääränä on esimerkiksi varojen alkuperän peittyminen tai häipyminen.⁴³

Lakivaliokunta on tarkoitustahallisuutta koskevissa perusteluissaan (LaVM 13/2020 vp) todennut, että korotetun tahallisuusvaatimuksen tarkoituksena on rajata rangaistusvastuun alan piiriin vain aidosti moitittavat tilanteet⁴⁴. Näkemyksestä on kuitenkin esitetty poikkeavia kannanottoja niin oikeuskirjallisuudessa kuin viidennen rahanpesudirektiivin täytäntöönpanoa koskevissa lain esitöissäkin. Rahanpesun rikosoikeudellisen vastuun on katsottu kohdistuvan yhä useammin tekoihin, joita ei voida pitää rahanpesun moitittavimpina tekemuotoina. Tämä perustuu kansalliseen rahanpesurikoksen sääntelyn kokonaisuuteen. Tekijältä voi puuttua edellä mainitun tahallisuusasteen täyttävä tarkoitus, mutta teko voi kuitenkin täyttää rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 2 kohdan seuraustunnusmerkistön.⁴⁵ Tällaisessa tilanteessa tekijän toiminta ja tahallisuus tulee arvioitavaksi seurausta edellyttävän rahanpesun vaatimusten mukaisesti.

2.3.2 Seurausta edellyttävä rahanpesu

Rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetään seurausta edellyttävästä rahanpesusta. Seurausta edellyttävän rahanpesun tunnusmerkistö ei edellytä rikosshyötyyn ryhtymistä tai toimimista tietyssä tarkoituksessa. Tunnusmerkistö edellyttää menettelyä, jonka vaikutuksesta rikoksella saadun omaisuuden todellinen luonne, alkuperä, sijainti, siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet peittyvät taikka häipyvät. Edellisessä luvussa 2.3.1 käsiteltyä tarkoitusta korostavaa rahanpesua voidaan pitää puhtaana tekoriikoksena. Sen sijaan seurausta edellyttävää rahanpesua ei välttämättä voida tulkita sellaiseksi. Tunnusmerkistössä edellytetty rikosshyödyn peittyminen tai häipyminen voidaan tulkita seurauksen ohella myös teon ominaisuuksiksi.⁴⁶ Toisaalta oikeuskirjallisuudessa

⁴² Hyttinen 2020, s. 420.

⁴³ HE 285/2010 vp, s. 7; Hyttinen 2020, s. 420.

⁴⁴ LaVM 13/2020 vp, s. 5.

⁴⁵ HE 183/2020 vp, s. 13; Hyttinen 2020, s. 411.

⁴⁶ Sahavirta 2008, s. 176.

on tuotu esiin myös tästä poikkeavia näkökulmia. Säännöksen edellyttämä rikoshyödyn peittäminen ja häivyttäminen voidaan tämän eriävän tulkinnan mukaan rinnastaa seuraukseen⁴⁷. Myös tahallisuusarvioinnin näkökulmasta tämä on johdonmukaista, sillä tekemuotoon sovelletaan seuraustahallisuutta. Seurausta edellyttävän rahanpesun osalta ei ole määritelty, millaisilla toimilla tekemuoto täyttyy. Tunnusmerkistö voikin täytyä millaisilla toimilla tahansa, joiden seurauksena rikoshyödyn alkuperä tai muu ominaisuus peityy tai häipyy.⁴⁸

Seurausta edellyttävän rahanpesun osalta tahallisuusvaatimukseksi ei ole asetettu korotettua tarkoitustahallisuutta. Sen sijaan edellytetään tiettyjä rikoshyödyn luonteeseen kohdistuvia seurauksia eli seuraustahallisuutta.⁴⁹ Tahallisuus seurausta edellyttävän tekemuodon osalta täyttyy, mikäli tekijä on pitänyt varmana tai varsin todennäköisenä rikoshyödyn peittymistä tai häipymistä säännöksessä mainitulla tavalla. Tekijän tulee mieltää seurauksen syntyminen todennäköisemmäksi vaihtoehdoksi kuin sen syntymättä jääminen. Seurausta edellyttävässä tekotavassa salaamisella ja peittämisellä aiheutetaan ulkopuolisen näkökulmasta tarkasteltuna näennäinen tai todellinen muutos rikoshyödyn ominaisuuksiin niin, että se vaikuttaa tosiasiallisten olosuhteiden vastaisesti laillisesti hankitulta. Tällöin peittämisen ja häivyttämisen kohteena on rikoshyödyn todellinen luonne, alkuperä, sijainti, siihen kohdistuvat määräämistoimet tai muut oikeudet. Tavoitteena onkin salata esirikoksen tekijän tai osallisen oikeudet rikoshyötyyn.⁵⁰

Oikeuskirjallisuudessa on vastikään seurausta edellyttävän rahanpesun tahallisuusarvioinnin yhteydessä pohdittu teon intentionaalisuusvaatimuksen vaikutusta rangaistusvastuuseen. Teon intentionaalisuus ilmenee molemmissa rahanpesun tekemuodoissa. Tarkoitukseen perustuvassa rahanpesussa tekijän intentio eli tarkoitus on kirjattu suoraan rikoslain säännökseen. Tästä johtuen teon intentionaalisuus on rangaistusvastuun täyttymisen välttämätön, mutta myös riittävä seikka. On lähtökohtaisesti yhdentekevää, peityykö tai häipyykö omaisuuden alkuperä konkreettisesti, mikäli tekijällä on ollut rikoshyödyn peittämis- tai häivyttämistarkoitus. Sen sijaan seurausta edellyttävän tekemuodon osalta teon intentionaalisuusvaatimus kohdistuu siihen, peityykö tai häipyykö rikoshyödyn alkuperä. Vaikka tapahtumat osoittaisivat tekijän rahanpesullisesta intentiosta, ei rangaistusvastuu seurausta edellyttävästä rahanpesusta tulisi kyseeseen, mikäli rikoshyödyn

⁴⁷ *Tapani* 2018a, s. 789; *Hyttinen* 2021, s. 422.

⁴⁸ HE 53/2002 vp, s. 37; *Kimpimäki* 2015, s. 346.

⁴⁹ *Sahavirta* 2008, s.174–175.

⁵⁰ HE 183/2020 vp, s. 13; *Sahavirta* 2008, s. 179–180.

alkuperä ei peity tai häivy. Toisaalta seurausta edellyttävässä tekomuodossa teon intentionaalisuusvaatimusta ei tule asettaa yhtä korkeaksi kuin tarkoitusta korostavan tekomuodon osalta. Esimerkiksi rikoshyödyn käyttämisen yhteistalouden tarpeisiin passiivisesti salliva puoliso voi täyttää intentionaalisuusvaatimuksen, vaikka tilanteessa olisi mahdotonta aukottomasti osoittaa hänen toimivan rikoshyödyn alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoituksessa.⁵¹

2.4 Rahanpesun kansainvälinen sääntely

Rahanpesu on luonteeltaan kansainvälistä, valtioiden rajat ylittävää toimintaa. Tyypillisesti rahanpesuprosessia ei suoriteta vain yhden valtion alueella, vaan operaation aikana tehdään useita siirtoja valtiosta toiseen.⁵² Rahanpesun tehokas kansainvälinen torjunta edellyttää valtioilta ja taloudellisilta alueilta rahanpesua koskevan lainsäädännön yhtenäistämistä ja tehokasta täytäntöönpanoa. Yhdenmukaisella sääntelyllä pyritään välttämään se, ettei järjestäytyneet rikollisuus tai muut toimijat pystyisi keskittämään toimia valtioihin, joiden oikeudellinen ympäristö soveltuisi parhaiten rahanpesuprosessin toteuttamiseen.⁵³

Suomessa rahanpesun kansallinen kriminalisointi on edellä kerrotuin tavoin perustunut kansainvälisiin velvoitteisiin ja niiden täyttämiseen. Rahanpesun kriminalisointi rikoslaissa onkin pohjautunut ensi sijassa kansainvälisiin yleissopimuksiin. Tärkeimmät näistä ovat Wienin yleissopimus, Strasbourgin konfiskaatiosopimus ja kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus (Palermon yleissopimus, SopS 20/2004).⁵⁴ Wienin huumausaineyleissopimukseen sisällytettiin ensimmäistä kertaa määräyksiä rahanpesusta ja rikoshyödyn pois ottamisesta. Tätä ennen kansainvälinen sääntely oli keskittynyt ainoastaan huumausaineiden vastustamiseen. Vaikka yleissopimus on painottunut vahvasti huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden väärinkäytön estämiseen, sisältää se lisäksi säännöksiä rikoshyödyn poisottamisesta huumausainekauppaan osallisilta. Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen tavoitteena

⁵¹ Hyttinen 2021, s. 428–432; Tapani 2018a, s. 790.

⁵² Heikinheimo 1999, s. 30.

⁵³ Sahavirta 2008, s. 61; Durrieu 2013, s. 433.

⁵⁴ Melander 2015, s. 410–411.

on vaikuttaa huumausainerikoksista saatavan rikoshyödyn poisottamiseen sekä lisäksi täydentää ja tehostaa kansainvälisiä keinoja rajat ylittävän rikollisuuden torjunnassa. Wienin yleissopimuksesta poiketen, Strasbourgin konfiskaatiosopimus ei lähtökohtaisesti rajaa sitä esirikosten alaa, joihin sopimusta voidaan soveltaa. Sen sijaan se sisältää mahdollisuuden tehdä varauksia rikosten osalta, joihin sopimuksen velvoitteita ei sovelleta.⁵⁵ Konfiskaatiosopimus onkin laajentanut rahanpesurikosten kansainvälisen sääntelyn lähtökohtia esirikosten osalta. Sääntely ei enää Wienin yleissopimuksen tavoin keskity vain järjestäytyneen rikollisuuden harjoittamaan toimintaan.

Jokaiseen edellä mainittuun rahanpesua koskevaan yleissopimukseen on jätetty varaus, jonka perusteella kriminalisointi voidaan toteuttaa kunkin sopimusvaltion oikeusjärjestelmän peruseriaatteet huomioiden. Kansallisesti tämä on vaikuttanut etenkin itsepe-sukriminalisointiin ja sitä koskeviin lainsäädännöllisiin ratkaisuihin Suomen sekä muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmien peruseriaatteiden valossa. Wienin yleissopimukseen ei sisälly suoranaista velvoitetta siitä, miten sopimusvaltioiden tulee kohdentaa rahanpesua koskeva rangaistusvastuu. Yleissopimus ei lähtökohtaisesti sido osapuolia yhteen tiettyyn näkemykseen tämän osalta. Joidenkin sopimuspuolien mukaan rahanpesu ja esirikos on erotettava toisistaan, jolloin rahanpesurikoksen toteuttaa lähtökohtaisesti esirikoksen tekijästä erillinen henkilö. Yleissopimusta on kuitenkin pääasiallisesti tulkittu niin, että se antaa mahdollisuuden sopimusvaltiolle rajoittaa rahanpesun tekijäpiiriä samalla kuitenkin kehottaen kriminalisoimaan myös esirikoksen tekijän suorittamat rahanpesutoimet. Tulkinta perustuu yleissopimuksen artiklassa 3(1)(b)(i) ilme-neviin ”*conversion*” (muuntaa) ja ”*transfer*” (siirtää) termeihin. Muuntamisen termiä arvioidessa on todettu sen mahdollistavan tulkinnan, jonka mukaan sitä voidaan soveltaa molempien osapuolien, eli esirikoksen tekijän ja myöhempien rahanpesutoimien toteuttajan, toimintaan. Pääasiallisesti on kuitenkin todettu, ettei se kattaisi rikoshyödyn vastaanottajan menettelyä. Sen sijaan kyseisenlainen toiminta tulisi arvioitavaksi rikoshyödyn hankkimisena. Siirtämisen termin on tulkittu viittaavan suoraan esirikoksen tekijään. Tämä johtuu siitä, ettei rikoshyödyn vastaanottajan menettelyä ole mahdollista kuvata siirtämiseksi. Tulkinnallisista eroavaisuuksista johtuen Wienin yleissopimuksen katsottiin aiheuttavan epäselvyyksiä rahanpesun tekijäpiirin rangaistusvastuun osalta. Myöhemmin Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen artiklassa 6(2)(b) pyrittiin selventämään Wienin yleissopimuksen aiheuttamaa epäselvyyttä. Artiklan mukaan sopimusvaltiossa voidaan määrittää, ettei rangaistusvastuu rahanpesurikoksesta koske esirikoksen tekijää.

⁵⁵ *Sahavirta* 2008, s. 77–81.

Varaumasta huolimatta sopimus edellyttää, että tekijäpiiriä koskeva rajaus perustuu kansallisiin perustuslain peruseriaatteisiin ja oikeusjärjestelmän keskeisiin käsitteisiin.⁵⁶

Myöhemmin Varsovassa vuonna 2005 tehty Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista sekä terrorismin rahoitusta koskeva yleissopimus (Varsovan yleissopimus, SopS 49/2008) on korvannut Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen. Varsovan yleissopimus on rahanpesun kansainvälistä sääntelyä koskevista kansainvälisistä sopimuksista kattavin. Se sisältää määräyksiä rahanpesun kriminalisoinnin lisäksi varojen jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta sekä kansainvälisestä yhteistyöstä. Yleissopimuksessa osapuolia kehoitetaan antamaan säädöksiä rahanpesun torjumisen helpottamiseksi esimerkiksi syytteen asettamisen osalta. Varsovan yleissopimuksen sääntely menee monella tapaa muita yleissopimuksia ja eräitä kansainvälisiä yhteistyöelimiä pidemmälle. Sen asettamien lähtökohtien mukaan yleissopimuksen soveltamisalan osalta ei ole merkityksellistä, kuuluuko esirikoksen valtion rikosoikeudelliseen toimivaltaan, jossa rahanpesurikos toteutettiin.⁵⁷ Näin ollen sopimuksen osapuolilla on edeltäviä yleissopimuksia laajempi mahdollisuus rangaista rahanpesusta, joka toteutetaan kansainvälisesti rajat ylittävänä toimintana.

Edellä esiin tuotujen yleissopimusten lisäksi rahanpesun kansainvälisessä torjunnassa merkittävänä toimijana pidetään kansainvälistä hallitusten välistä yhteistyöelintä Financial Action Task Force (FATF). FATF perustettiin vuonna 1989 tarkoituksenaan tutkia ja kehittää toimenpiteitä rahanpesun torjumiseksi. Lokakuussa 2001 FATF laajensi toimivaltaansa koskemaan rahanpesun lisäksi terrorismin rahoituksen torjuntaa. Edelleen huhtikuussa 2012 FATF lisäsi toimivaltansa piiriin joukkotuhoukseiden leviämisen rahoituksen estämisen. Yhteistyöelimen toiminnan tavoitteena on asettaa standardeja ja edistää tehokkaan oikeudellisen sääntelyn toimeenpanoa rahanpesun, terrorismin rahoituksen ja muiden niihin liittyvien kansainvälisen rahoitusjärjestelmän koskemattomuuteen kohdistuvien uhkien torjumiseksi. Lisäksi se seuraa maiden edistymistä asettamiensa standardien täytäntöönpanossa ja arvioi näiden lainsäädännöllisiä ratkaisuja edellä mainittujen uhkien torjumisessa. Yhteistyöelimen pyrkimyksenä on edistää antamiensa suositusten hyväksymistä ja täytäntöönpanoa maailmanlaajuisesti.⁵⁸

⁵⁶ Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1998, s. 62; *Sahavirta* 2008, s. 271–272.

⁵⁷ *Sahavirta* 2008, s. 81; Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rahanpesun torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin. Bryssel 21.12.2016 COM (2016) 826 final, 2016/0414 (COD), s. 4.

⁵⁸ <https://www.fatf-gafi.org/about/whatwedo/> (17.2.2022); *Damais* 2007, s. 71 ja 76.

Rahanpesun kansainvälisen sääntelyn taustalla on lisäksi useita Euroopan unionin (EU) direktiivejä. Rikosoikeudellinen yhteistyö on ollut Euroopan unionin toiminnassa yksi nopeimmin kehittyvistä osa-alueista jo useiden vuosien ajan. Euroopan unionin jäsenyys on vaikuttanut luonnollisesti myös Suomen rikosoikeudellisiin ratkaisuihin ja useiden rikoslain säännösten, kuten itsepesua koskevan rajoitussäännöksen, taustalla vaikuttaa vahvasti EU-oikeus.⁵⁹ Euroopan unionin toimivalta säätelee direktiivejä rahanpesun alalla perustuu Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 83 artiklaan. Artiklan 1 kohdan mukaan:

”Euroopan parlamentti ja neuvosto voivat tavallista lainsäätämisyjärjestystä noudattaen annetuilla direktiiveillä säätää rikosten ja seuraamusten määrittelyä koskevista vähimmäissäännöistä erityisen vakavan rikollisuuden alalla, joka on rajat ylittävää joko rikosten luonteen tai vaikutuksen johdosta tai sen vuoksi, että niiden torjuminen yhteisin perustein on erityisesti tarpeen”.

Samaisen artiklan 2 kohdassa tällaiseksi erityisen vakavaksi rikollisuuden alaksi on määriteltä rahanpesu. Viimeisin rahanpesun torjumista rikosoikeudellisin keinoin koskeva Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi annettiin 30.5.2018. Viides rahanpesudirektiivi pitää sisällään jäsenvaltioille asetetut vähimmäisvelvoitteet rahanpesuna rangaistavien tekojen määrittelemisestä, niistä asetetuista rangaistuksista ja rahanpesun rangaistusvastuun ulottuvuudesta eli tekijäpiiristä.⁶⁰ Tekijäpiirin osalta direktiivi sisältää itsepesun rangaistavuutta koskevat vähimmäisvelvoitteet, jotka pantiin kansallisesti täytäntöön joulukuussa 2020 itsepesukriminalisoinnin laajentamista koskevassa lainsäädäntöuudistuksessa. Tarkemmin Euroopan unionin antamia rahanpesudirektiivejä käsitellään luvussa 5.1.

⁵⁹ Melander 2009, s. 1185–1186.

⁶⁰ HE 183/2020 vp, s. 4; Burrell – Thorne 2019, s. 2.

3 ITSEPESUKRIMINALISOINNIN HISTORIALLINEN KEHITYS

3.1 Lähtökohtana itsepesun rankaisemattomuus

Rahanpesu kriminalisoitiin Suomen rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 1994. Tuolloin sitä pidettiin pääasiallisesti huumausainekaupan ja siihen liittyvän järjestyneen rikollisuuden toimintana. Kriminalisointi tapahtui useiden muiden mannermaiden oikeusjärjestysten tapaan kätkemisrikoksena. Tyypillisesti näissä oikeusjärjestelmissä kätkemisrikosta on pidetty osallisuutena esirikokseen ja tätä kautta sen rankaisemattomana jälkitekona.⁶¹ Kätkemisrikosta koskevan rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen lain esitöiden (HE 66/1988 vp) mukaan henkilöä ei tuomita kätkemisestä silloin, kun hän on ollut osallinen ryhtymisen kohteena olevan omaisuuden hankkimiseen. Lainsäätäjän kannanoton mukaan ei ole perusteltua rangaista esirikoksen tekijää tai siihen osallista tilanteessa, jossa hän kätkee rikoksella saatua omaisuutta tai muulla tavoin ryhtyy siihen. Näin ollen esirikokseen osallista, avunantajaa tai yllyttäjää ei tuolloin tullut rangaista kätkemisrikoksesta, vaan ainoastaan esirikoksesta tai osallisuudesta siihen. Kyseinen rikosoikeudellinen ratkaisu on kuitenkin muodostunut paljon ennen rikoslain ensimmäisen vaiheen kokonaisuudistusta, sillä jo vuoden 1889 rikoslaissa katsottiin, ettei esirikoksen tekijää ja tai siihen osallista voitu rangaista varastetun tavaran kätkemisestä. Näin ollen jo tuolloin sovellettiin tulkintaa, jonka mukaan rangaistus esirikoksesta kattaa tekijän kaikki myöhemmät teon jälkeen rikoksella saatuun omaisuuteen kohdistamat toimet. Tätä on pidetty perusteltuna erityisesti sen vuoksi, että esirikoksen tekijällä tai osallisella on luonnollisesti tarve rikoksella hankitun omaisuuden peittämiseen konfiskaation ulottumattomiin.⁶²

Kuten edellä selostetusta on havaittavissa, itsepesun kriminalisointiin on suhtauduttu kansallisesti melko varautuneesti. Myös monissa muissa valtioissa itsepesun rangaistavuus ja osallisuuskysymykset ovat olleet hankalia ja kriminalisointiin on suhtauduttu third-party -tyyppistä rahanpesua varovaisemmin. Kuitenkin yhä useimmissa valtioissa rangaistavuuden ala on sittemmin ulotettu koskemaan itsepesua joko kokonaan tai tietyin varauksin. Itsepesu onkin kriminalisoitu melko kattavasti muun muassa useissa eurooppalaisissa valtioissa, kuten Ruotsissa ja Italiassa. Lainsäädäntöteknisesti valtiot ovat jakautuneet kahteen erilaiseen lähestymistapaan. Ensimmäisen tavan mukaan

⁶¹ HE 180/1992 vp, s. 3–4; *Sahavirta* 2008, s. 147 ja 275.

⁶² HE 66/1988 vp, s. 108; *Sahavirta* 2008, s. 275 ja 278; *Honkasalo* 1964, s. 279.

lainsäädännössä on nimenomaisesti mainittu, miten itsepesu on valtiossa kriminalisoitu. Kyse on niin sanotusta positiivisesta lainsäädäntötekniikasta, jossa lainsäädäntöön on kirjattu jokin erityinen itsepesukriminalisointi. Suomessa itsepesukriminalisointi on toteutettu tätä lainsäädäntötapaa noudattaen. Toinen vaihtoehto on ollut se, ettei lainsäädännössä mainita mitään itsepesun rankaisemattomuudesta. Tällöin kyseessä on niin sanottu negatiivinen lainsäädäntötekniikka, joka ei anna itsepesulle lainkaan huomiota lain tasoisella säännöksellä. On kuitenkin huomioitava, että tässäkin tilanteessa itsepesun rangaistavuuden alaa rajoittavat mahdollisesti kansalliset lainkonkurrenssiopit.⁶³

Vielä vuonna 2010 itsepesua koskevassa työryhmämietinnössä todettiin, ettei sitä tulisi kriminalisoida. Työryhmämietinnön mukaan perusteena tälle oli erityisesti se, että tuomioistuimet joutuisivat lainkäytössään yhä useammin pohtimaan lainkonkurrenssiopillisia kysymyksiä. Kyseistä seikkaa työryhmä on pitänyt oikeusvarmuuden kannalta ongelmallisena. Lainkonkurrenssioppeihin nojautuen työryhmä totesi, että esi- ja jälkitekojen täytyisi sisältyä koko tekosarjan kattavaan pääririkokseen. Mietinnössään työryhmä myös perusteli kantaansa teon ajallisen ulottuvuuteen vedoten. Se katsoi, että mikäli itsepesu kriminalisoitaisiin, merkitsisi se teon ajallisen kattavuuden merkittävää laajenemista. Tämä taas voisi vaikuttaa rikoksen vanhentumiseen, kun esirikoksella saatujen varojen peseminen olisi erikseen rangaistavaa niin kauan kuin varat onnistuttaisiin pitämään täytäntöönpanoviranomaiselta piilossa ja tätä kautta mahdollistamaan rikollisen toiminnan jatkuminen.⁶⁴

FATF on Suomea koskevissa raporteissaan ottanut toistuvasti kantaa itsepesukriminalisoinnin puuttumiseen ja tämän ongelmallisuuteen. Vaikka kansallisesti itsepesukriminalisoinnin katsottiin olleen vastoin Suomen rikosoikeudellisia periaatteita, ei FATF ollut asiasta samaa mieltä. Sen kannanoton mukaan itsepesun rankaisemattomuus ei perustunut sellaiseen Suomen oikeusjärjestelmän peruseriaatteeseen, joka mahdollistaisi totaalisen kriminalisoimattomuuden. FATF:n mukaan oli selvää, että Suomen rikoslain säännös itsepesun rankaisemattomuudesta oli vaikuttanut rahanpesusta nostettujen syytteiden määrään. Lausunnon mukaan tämä perustui siihen, että esitutkintaviranomaisten täytyi käytännössä tehdä valinta sen välillä, tutkitaanko pelkästään esirikosta vai molempia. Esitutkintaviranomainen oli raportin mukaan usein päätynyt rajaamaan esitutkinnan koskemaan

⁶³ Hyttinen 2021, s. 601–602; Hyttinen 2017, s. 334.

⁶⁴ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja nro 27/2010: Rahanpesukriminalisointien muutostarpeet, s. 40–50.

vain esirikosta, jolloin rahanpesua koskeva tutkinta jäi kokonaan toteuttamatta.⁶⁵ Kyseinen tulkinta oli perusteltu, sillä rahanpesusyytteistä rajautuivat rikoslain itsepesun rankaisemattomuuden vuoksi pois tilanteet, joissa esirikokseen osallinen oli itse toteuttanut myös rahanpesun.

Lopulta vuoden 2012 lakimuutoksen (187/2012) yhteydessä itsepesu kriminalisoitiin. Rikoslakiin säädettiin kuitenkin pääsäännöksi itsepesun rankaisemattomuus. Kriminalisointia koskevassa lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 2/2012 vp) todettiin, etteivät kansalliset rikosoikeudelliset periaatteet enää estäneet itsepesun rangaistavaksi säätämistä. Lisäksi lainsäätäjä totesi rahanpesua koskevissa esitöissä (HE 285/2010 vp), että kansallinen lainsäädäntöratkaisu itsepesun rankaisemattomuudesta vaikeutti kansainvälistä yhteistyötä rikosoikeuden alalla. Lakivaliokunta lausui kriminalisoinnin mahdollistavaksi perusteeksi silloisen lakitekniikan valinnan, jonka perusteella itsepesusta rankaiseminen tulisi kyseeseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa. Lakivaliokunta otti mietinnössään kantaa myös itsepesukriminalisoinnin vaikutuksesta esirikoksen syyksilukemiseen ja vanhentumiseen. Itsepesusta tuomitseminen ei edellyttäisi myös esirikoksen syyksilukemista, vaikka se esitetyn lainsäädäntöuudistuksen perusteella olikin mahdollista. Myöskään rikoksen vanhentuminen ei lakivaliokunnan mietinnön perusteella aiheuttaisi ongelmia, sillä itsepesusta olisi mahdollista rangaista esirikoksen vanhentumisesta riippumatta.⁶⁶ Tarkemmin vuosina 2012–2020 voimassa olleeseen rajoitettuun itsepesukriminalisointiin perehdytään seuraavaksi luvussa 3.2.

3.2 Itsepesun rajoitettu kriminalisointi

Vuoden 2012 lakimuutoksen (187/2012) yhteydessä siirryttiin rajoitettuun itsepesukriminalisointiin. Itsepesun rankaisemattomuus säilyi kuitenkin edelleen vahvana pääsääntönä. Rajoitussäännökseen lisättiin lakimuutoksen yhteydessä klausuuli, jonka perusteella rangaistusvastuu itsepesusta voisi tulla kyseeseen tiettyjen edellytysten täytyessä. Rajoitettua itsepesukriminalisointia koskevassa rikoslain 32 luvun 11 §:n 1 momentissa säädettiin seuraavasti:

⁶⁵ FATF: Mutual Evaluation of Finland: Third mutual evaluation report anti-money laundering and combating the financing of terrorism 2007, s. 9.

⁶⁶ LaVM 2/2012 vp, s. 2–3; HE 285/2010, s. 9.

”Tässä luvussa tarkoitettusta rikoksesta ei tuomita henkilöä, joka on osallinen siihen rikokseen, jolla omaisuus on toiselta saatu tai joka on tuottanut hyödyn (esirikos). Henkilö voidaan kuitenkin tuomita 7 §:n mukaisesta rikoksesta, mikäli rahanpesurikos muodostaa tekojen jatkuvuus ja suunnitelmallisuus huomioon ottaen olennaisimman osan rikoskokonaisuudesta.”

Kuten säännöksestä ilmenee, esirikokseen osallinen oli mahdollista tuomita edellytysten täytyessä vain törkeästä rahanpesusta. Lainsäätäjällä on rajoitettua itsepesukriminalisointia koskevissa esitöissä (HE 138/2011 vp) todennut lainsäädäntöratkaisun olleen perusteltu, sillä muutoin rangaistavuuden piiriin olisivat tulleet käytännössä kaikki taloudellista hyötyä tuottavat myös vähäiset rikokset. Mikäli rangaistusvastuu olisi koskenut myös vähäisimpiä rikoksia, ei lainsäädäntöratkaisu olisi ollut johdonmukainen rankaisemattomuuden pääsäännön kannalta. Täten lainsäätäjällä piti perusteltuna rajata itsepesua koskeva rikosvastuu vain tilanteisiin, joissa rahanpesu muodostaisi olennaisimman ja moitittavimman osan rikoskokonaisuudesta. Rangaistusvastuu oli mahdollinen käytännössä vain tilanteissa, joissa törkeästä rahanpesusta olisi tuomittu ankarampi rangaistus kuin esirikoksesta.⁶⁷

Edellä mainittu peruste rahanpesun moitittavuudesta asetti kuitenkin rangaistusvastuun kynnyksen turhan korkealle. Esimerkiksi vakavaan huumausainerikokseen syyllistynyt oli mahdollista saattaa itsepesusta rangaistusvastuuseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa. Tämä johtui siitä, että merkittävää taloudellista hyötyä tuottavista huumausainerikoksesta tuomitaan todennäköisesti ankarammin kuin rahanpesusta. Kyseinen kriminalisointi olikin merkittävässä ristiriidassa jopa rahanpesun alkuperäisten kriminalisointiperusteiden kanssa, joissa nimenomaisesti veloitettiin osapuolia kriminalisoimaan rahanpesu osana huumausainerikollisuuden torjumista.⁶⁸ Vuonna 2012 säädetty rajoitussäännös mahdollisti tämän vain poikkeuksellisissa tilanteissa, minkä vuoksi kriminalisointia voidaan luonnehtia erittäin ongelmalliseksi.

Rajoitettua itsepesukriminalisointia koskeva rajoitussäännös sisälsi kolme kvalifioimisperustetta. Näitä olivat teon (1) suunnitelmallisuus, (2) jatkuvuus ja (3) rahanpesurikoksen olennaisin osuus rikoskokonaisuudessa. Soveltamisalan rajauksen vuoksi teon tuli täyttää myös rikoslain 32 luvun 7 §:n törkeän rahanpesun tunnusmerkistökriteerit. Törkeän rahanpesun kvalifioimisperusteiden mukaan rikoshyödyn tulee olla erittäin arvokas tai

⁶⁷ HE 138/2011 vp, s. 10–12.

⁶⁸ Hyttinen 2021, s. 610.

rikoksen erityisen suunnitelmallinen. Lisäksi rahanpesun täytyy olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Erittäin arvokkaan omaisuuden rajaksi lainsäätaja katsoi yli 13 000 euroa. Erityisen suunnitelmallisuuden sen sijaan muodosti erityisesti monimutkaiset järjestelyt rikoshyödyn alkuperän peittämiseksi. Aikaisemmin rahanpesun kansallista sääntelyä koskevassa luvussa 2.2 tuotiin ilmi näiden tunnusmerkistötekijöiden tarkemmat täytymisedellytykset.

Ensimmäinen kvalifiointiperuste, teon (1) suunnitelmallisuus, ilmeni rahanpesun tekijäpiiriä koskevan rajoitussäännöksen lisäksi törkeän rahanpesun tunnusmerkistötekijöistä. Oikeuskirjallisuudessa suunnitelmallisuusvaatimus onkin tulkittu rajoitetun itsepesukriminalisoinnin kaksinkertaiseksi tunnusmerkistötekijäksi. Lain esitöiden mukaan molemmissa tunnusmerkistötekijöissä ilmenevä kvalifioimisperuste viittasi vaatimukseen esirikoksen ja siihen liittyvien rahanpesutoimien yhteydestä toisiinsa. Tämän enempää lainsäätaja ei ottanut kantaa omaperäiseen kaksinkertaisen tunnusmerkistötekijän problematiikkaan. Kyseistä klausuulia on oikeuskirjallisuudessa tulkittu siten, että esirikoksen tekijän täytyi jo rikosta toteuttaessaan suunnitella tekoa seuraavat rahanpesutoimet. Tekijän tuli siten olla tietoinen siitä, miten rikoshyödyn alkuperän salaaminen toteutettaisiin ja kuinka hän pääsisi nauttimaan rikoksen tuottamasta hyödystä. Lisäksi on katsottu, että klausuuli edellytti prosessissa rahanpesurikokselta korkeampaa suunnitelmallisuutta kuin esirikokselta. Tämä tulkinta oli kuitenkin altis kritiikille, sillä usein esirikoksena toteutettavat esimerkiksi huumausaine- tai talousrikokset ovat erityistä suunnitelmallisuutta vaativia. Tällöin olisi ollut edellä mainitun tulkintaan nojautuen haastavaa osoittaa, että rahanpesu muodostaisi prosessin suunnitelmallisimman osan.⁶⁹ Kuten tästä tulkinnasta ilmenee, suunnitelmallisuusvaatimus oli verrattain epäselvä kvalifioimisperuste. Se sisälsi jokseenkin merkityksellisen liitynnän muihin kvalifioimisperusteisiin, kuten vaatimukseen tekojen jatkuvuudesta. Tämä johtunee siitä, että rahanpesuprosessissa tekojen jatkuvuuden voidaan katsoa osoittavan eräänlaista suunnitelmallisuutta. Näin todettiin myös rajoitettua itsepesukriminalisointia koskevissa esitöissä, joissa lainsäätaja avasi törkeän rahanpesun tunnusmerkistötekijöitä. Onkin luontevaa tulkita jo ensimmäisen kvalifioimisperusteen yhteydessä, että lainsäätaja päätti asettaa itsepesun rangaistavuuden kynnyksen melko korkealle rajoitettua itsepesukriminalisointia toteuttaessaan.

⁶⁹ HE 138/2011 vp, s. 11; *Hyttinen* 2017, s. 352–353.

Toinen rajoitetun itsepesukriminalisoinnin kvalifioimisperusteista oli teon (2) jatkuvuus. Lain esitöiden mukaan edellytys täyttyi, kun kyseessä oli pitkään jatkuva toiminta. Toiminta saattoi muodostua useista yksittäisistä osavaiheista, joilla rikoshyödyn alkuperää pyrittiin peittelemään tai salaamaan aktiivisesti. Tekijän aktiivisuutta koskevaa vaatimusta voitiinkin pitää merkittävänä. Sen johdosta tarkoituksenmukaisestikaan toteutettu rahanpesutoimi ei täyttänyt jatkuvuuden vaatimusta, mikäli se oli luonteeltaan passiivista eikä sisältänyt useita tekoja omaisuuden alkuperän peittämiseksi.⁷⁰ Jatkuvuusvaatimus edellytti systemaattisesti toistuvaa toimintaa, jolla pyrittiin rikoshyödyn alkuperän salaamiseen. Suunnitelmallisuusvaatimuksen tavoin se asetti riman itsepesusta rankaisemiselle erittäin korkealle. Se sulki automaattisesti soveltamisalansa ulkopuolelle tilanteet, joissa esimerkiksi tilivaroja siirrettäisiin kerran tai vain muutaman kerran pankkitililtä toiselle. Tällainen toiminta ei olisi täyttänyt aktiivisen ja lainsäätäjän asettaman pitkään jatkuneen toiminnan vaatimusta. Myöskään tilanne, jossa tilivaroja siirrettäisiin lukuisia kerta useiden tilien välille lyhyen ajan sisällä, ei olisi täyttänyt vaatimusta. Tällainen toiminta olisi voitu tulkita aktiiviseksi, mutta ei kuitenkaan pitkään jatkuneeksi.

Kolmannen kvalifioimisperusteen mukaan rahanpesun tuli muodostaa (3) olennaisin osa rikoskokonaisuutta tekojen jatkuvuus ja suunnitelmallisuus huomioon ottaen. Rahanpesurikoksen tuli olla esirikosta olennaisesti merkittävämpi ja moitittavampi tarkastellessa rikoskokonaisuutta. Tällä edellytyksellä lainsäätäjä halusi ensisijaisesti puuttua tilanteisiin, joissa rahanpesijän osuus esirikokseen oli vähäinen. Vähäisen osallisuuden tilanteissa rahanpesijä pystyi ennen rajoitettua itsepesukriminalisointia pesemään rikoshyötyä ilman rangaistusuhkaa rahanpesusta, kun hän oli itse toiminut vähäisenä avunantajan esirikoksessa. Rangaistusvastuu ei lain esitöiden mukaan tullut kyseeseen esimerkiksi rahanpesun hallussapidon ja siihen liittyvän hyötymistarkoituksen kohdalla. Lainsäätäjä katsoi, ettei hallussapito ja hyötymistarkoitus voineet täyttää rikoskokonaisuuden olennaisinta ja moitittavinta osuutta.⁷¹ Myös kolmas kvalifiointiperuste oli itsepesukriminalisoinnin kannalta rangaistusvastuun alaa merkittävästi rajaava ja näin ollen ongelmallinen. Se poissulki edellä kuvatun tavoin rangaistusvastuun piiristä tilanteet, joissa esirikoksena oli syyllistytty vakavaan huumausainerikokseen ja myöhemmin saman tekijän toimesta rikoshyödyn pesemiseen. Itsepesun kriminalisointia pohdittaessa oli katsottu, että rangaistusvastuu tällaisissa tilanteissa esirikoksena toteutettavasta huumausainerikoksesta

⁷⁰ HE 138/2011 vp, s. 11; *Hyttinen* 2017, s. 351–352.

⁷¹ HE 138/2011 vp, s. 10 ja 12; *LaVM* 2/2012 vp, s. 2.

oli riittävä. Tämä kuitenkin oli merkittävässä ristiriidassa kansainvälisesti asetettujen rahanpesun kriminalisointitavoitteiden kanssa.

Suomi sai osakseen huomattavan määrän kritiikkiä omaksumansa rajoitetun itsepesukriminalisoinnin vuoksi. Jo vuonna 2007 FATF katsoi, ettei Suomen oikeusjärjestelmässä ole itsepesun kriminalisointia estäviä periaatteita. Myöhemmin vuonna 2013 FATF tarjensi kannanottoansa ja totesi, ettei oikeusjärjestelmässämme ole edes sellaisia perusperiaatteita, jotka estäisivät itsepesun täysimääräisen kriminalisoinnin. Samaisessa raportissaan FATF myönsi Suomen edenneen positiivisesti itsepesukriminalisoinnin osalta sääntäessään rangaistusvastuun rajoitetusti mahdolliseksi. Tuomioistuimilla oli mahdollisuus ottaa henkilön suorittamat rahanpesutoimet huomioon esirikoksesta tuomittavan rangaistuksen korottavana seikkana. Toimielin kuitenkin totesi, ettei tämä ollut riittävää. Myöhemmin vuonna 2019 FATF nimenomaisesti kehotti Suomea kriminalisoimaan itsepesu myös muiden kuin törkeän rahanpesun osalta. Lisäksi se kehotti Suomea luopumaan edellytyksestä, jonka mukaan rahanpesurikoksen tuli olla esirikosta olennaisesti merkittävämpi itsepesusta tuomittaessa.⁷² Rajoitettua itsepesukriminalisointia pidettiin poikkeuksellisenä myös koko Euroopan unionin tasolla. Unionin jäsenmaista käytännössä vain Suomessa ja Tanskassa on suhtauduttu itsepesun kriminalisointiin erityisen varauksellisesti⁷³. Rahanpesun tehokas kansainvälinen torjunta edellyttää luonnollisesti valtioilta yhdenmukaista sääntelyä. Tämän vuoksi rajoitettu itsepesukriminalisointia voitiinkin pitää Euroopan unionin tasolla ongelmallisena, sillä se poikkesi lähes kaikkien jäsenmaiden omaksumasta kriminalisoinnista. Se ei näin ollen tarjonnut tehokkaan yhteistyön edellytyksiä jäsenmaiden välille.

Kuten edellä käsitellystä ilmenee, rajoitettu itsepesukriminalisointi oli soveltamisalaltaan varsin supistettu. Sen voimassa olon aikana annettiin tiettävästi vain yksi tuomio, jossa henkilön katsottiin syyllistyneen rajoitussäännöksen mukaiseen itsepesuun⁷⁴. Kyseessä oli Helsingin hovioikeuden 29.5.2020 tuomio R 19/7. Helsingin hovioikeudessa muutoksenhaun kohteena oli Helsingin käräjäoikeuden 21.11.2018 antama ratkaisu R 18/1410. Siinä vastaaja X:n oli katsottu syyllistyneen muun muassa rahankeräysrikokseen, mutta syyte törkeästä rahanpesusta (itsepesusta) hylättiin. Vastaaja X oli ostanut yhtiön rahankeräysrikoksella hankkimillaan varoilla yhdessä entisen puolisonsa kanssa

⁷² FATF: Mutual Evaluation of Finland: 9th Follow-up report 2013, s. 11; FATF: Mutual Evaluation Report Finland: Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures 2019, s. 49.

⁷³ Hyttinen 2017, s. 349.

⁷⁴ Piippo 2021, s. 1246.

siirtolapuutarhamökin. Tältä osin käräjäoikeus katsoi vastaajan X käyttäneen ja muuntaneen rikoksella hankkimiansa varoja itsepesun täyttävällä tavalla. Vastaaja X oli edellä mainitun lisäksi siirtänyt useilla eri kerroilla rahankeräysrikoksella hankkimiaan varoja turkkilaiseen pankkiin. Menettely ei tältä osin käräjäoikeuden perustelujen mukaan täyttänyt rahanpesurikoksen määritelmää. Tämä johtui siitä, ettei vastaaja X:n katsottu käyttäneen, muuntaneen, siirtäneen ja luovuttaneen rikoksella hankittuja varoja hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä sekä peittääkseen tai häivyttääkseen varojen laittoman alkuperän. Vaikka varat oli siirretty suomalaisten viranomaisten ulottumattomiin ulkomaiseen pankkiin, ei käräjäoikeus katsonut sen täyttävän itsepesun tunnusmerkistöä. Käräjäoikeus ei myöskään katsonut itsepesun täyttävän osuuden muodostavan rikoskokonaisuuden olennaisinta ja moitittavinta osaa, joka oli voimassa olleen itsepesukriminalisoinnin rangaistuvastuun yksi edellytyksistä. Käräjäoikeus katsoi rahankeräysrikoksella hankittujen varojen käyttämiseen muuhun kuin keräystarkoitukseen olevan osa esirikosta eikä rahanpesurikosta.

Myöhemmin Helsingin hovioikeus muutti Helsingin käräjäoikeuden antamaa tuomiota ja katsoi vastaajan X syyllistyneen törkeään rahanpesuun (itsepesu). Hovioikeuden mukaan rahankeräysrikoksella hankittujen varojen käyttöä ja muuttamista taloudellisen hyödyn hankkimiseksi oli pidettävä selvästi moitittavampana osana rikoskokonaisuutta. Tämä ilmeni jo rikosten rangaistusasteikosta. Rahankeräysrikoksesta tuomitaan sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta, kun taas tärkeästä rahanpesusta tuomitaan vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta. Hovioikeus arvioi myös tekokokonaisuuden jatkuvuutta ja suunnitelmallisuutta. Sen mukaan toiminta osoitti molempien edellytysten olemassaoloa, sillä rikoksella hankittuja varoja oli siirretty pitkän ajan kuluessa turkkilaiselle pankkitilille. Jatkuvuutta ja suunnitelmallisuutta osoitti myös siirtolapuutarhamökin maksaminen ja varojen siirtäminen, sillä ne olivat tapahtuneet useissa erissä. Toiminnan suunnitelmallisuutta korosti myös yhdistyksen kirjanpito, joka oli toteutettu puutteellisesti. Sen tarkoituksena oli vaikeuttaa yhdistyksen varojenkäytön selvittämistä. Edellä mainituin perustein hovioikeus linjasi törkeän rahanpesurikoksen muodostavan tekojen jatkuvuus ja suunnitelmallisuus huomioiden olennaisimman ja moitittavimman osan rikoskokonaisuudessa. Vastaajan syyksi luettiin itsepesuna toteutettu törkeä rahanpesu.

Myöhemmin joulukuussa 2020 korkein oikeus antoi ensimmäisen rajoitettua itsepesukriminalisointia koskevan tuomionsa KKO 2020:98 (ään.). Tuolloin kahdeksan vuotta voimassa ollut rajoitussäännös oli jo kumottu, kun voimaan oli astunut nykyinen laajentunut

itsepesukriminalisointi.⁷⁵ Tapauksessa vastaaja A oli X Oy:n hallituksen jäsenenä ja toimitusjohtajana siirtänyt maksuvaikeuksissa olleesta yhtiöstä ajoneuvokalustoa vastikkeetta Y Oy:n omistukseen. Arvoltaan ajoneuvokalusto oli ollut noin 40 000 euroa. Y Oy:n omistuksesta kalusto oli siirretty vastaaja A:n puolison nimissä olleelle Z Oy:lle ja edelleen Z Oy:ltä vastaaja A:n puolisolle. Käräjäoikeuden perusteluissa todettiin, että vastaajan A oli ollut tietoinen luovutuksen vastikkeettomuudesta. Näin ollen hänen oli täytynyt pitää myös varsin todennäköisenä, että X Oy joutuu luovutuksen johdosta taloudellisiin vaikeuksiin. Käräjäoikeus oli katsonut vastaajan A toimineen tarkoituksessa hankkia itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä ja peittääkseen tai häivyttääkseen omaisuuden laittoman alkuperän. Vastaajan A katsottiin käräjäoikeudessa syyllistyneen itsepesuna toteutettuun törkeään rahanpesuun. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota tältä osin.

Korkeimmassa oikeudessa tapauksen KKO 2020:98 osalta arviointi keskittyi siihen, estikö voimassa ollut itsepesua koskeva rajoitussäännös rahanpesurikoksen syyksi lukemisen vastaaja A:lle. Korkeimman oikeuden mukaan rahanpesun esirikoksen tapauksessa täytti vastaaja A:n osallisuus törkeään velallisen epärehellisyysrikokseen. Kyseiseen rikokseen oli syyllistytty siirtämällä ajoneuvokalusto vastikkeetta X Oy:n varallisuuspiirin ulkopuolelle Y Oy:lle. Seuraavaksi korkeimman oikeuden tuli ottaa kantaa siihen, täyttikö rahanpesu tekojen jatkuvuus ja suunnitelmallisuus huomioiden olennaisimman ja moitittavimman osan rikoskokonaisuudesta. Perustelujen mukaan vastaaja A:n toiminta ei ole ollut erityisen pitkäjänteistä, sillä kalusto oli ollut hänen hallussaan varsin lyhyen ajan. Toiminta ei myöskään ollut edellyttänyt poikkeuksellista suunnitelmallisuutta. Varallisuuden useilla eri siirroilla aina Y Oy:ltä vastaaja A:n puolisolle oli kuitenkin pyritty velkojien vahingoksi peittämään omaisuuden laitton alkuperä. Näin ollen rahanpesutoimilla voitiin katsoa olleen lain esitöiden edellyttämä kiinteä yhteys esirikokseen⁷⁶. Vaikka toiminta ei ollut edellyttänyt pitkäkestoista ja erityistä suunnitelmallisuutta, olivat omaisuuden useat siirrot osoittaneet samaan tavoitteeseen pyrkimistä. Tavoitteita saattoi korkeimman oikeuden mukaan olla myös muita, mutta pääasiallisena päämääränä voitiin katsoa olleen pyrkimys peittää tai häivyttää omaisuuden laitton alkuperä. Tätä tulkintaa oli tukenut myös yhtiöiden kirjanpitojen laiminlyönti omaisuuden siirtojen osalta. Ajoneuvostokaluston siirroilla pyrittiin käytännössä peittelemään törkeän velallisen epärehellisyysrikoksen ilmituloa. Ratkaisussaan korkein oikeus katsoi, että vastaaja A:n

⁷⁵ Piippo 2021, s. 1246.

⁷⁶ HE 138/2011 vp, s. 11.

suorittamat rahanpesutoimet ilmensivät tämän jatkuvaa ja suunnitelmallista pyrkimystä peittää tai häivyttää ajoneuvokaluston laitton alkuperä. Lisäksi ratkaisussa todettiin törkeän rahanpesurikoksen ilmentävän rikoskokonaisuuden olennaisinta ja moitittavinta osuutta. Näin ollen korkein oikeus luki vastaaja A:n syyksi esirikoksen osallisuuden lisäksi itsepesuna toteutetun törkeän rahanpesun.

Itsepesua koskevien tunnusmerkistötekijöiden lisäksi on perusteltua nostaa esiin problematiikka esirikoksen päättymisen ja rahanpesurikoksen alkamisen rajapinnasta. Helsingin hovioikeuden muutoksenhaun kohteena ollessa ratkaisussa R 19/7 alioikeus linjasi, että rahankeräysrikoksella hankittujen varojen käyttäminen muuhun kuin keräystarkoitukseen kuului osaksi esirikosta. Osaltaan tämä johti siihen, ettei vastaajaa voitu tuomita rahanpesusta. Hovioikeus sen sijaan päätyi päinvastaiseen ratkaisuun ja katsoi varojen käytön olevan osa rahanpesurikosta. Tätä tekojen yksilöintiä koskevaa problematiikkaa sivuttiin korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2020:98. Se korosti arvioinnissaan rikoksen tekemisen yhteistä motivaatioperustaa, jonka nojalla useitakin toimenpiteitä on mahdollista linkittää yhdeksi rikokseksi. Olennaista oli siis tarkastella Helsingin hovioikeuden ratkaisun R 19/7 vastaaja X:n motivaatioperustaa. Hovioikeus totesi, että varojen siirtäminen ulkomaille on toteutettu nimenomaisesti peittämisen- tai häivyttämistarkoituksessa. Näin ollen on luontevaa todeta, että vastaaja X:llä oli ollut myös pyrkimys päästä hyötymään hankkimastaan varallisuudesta. Kyseinen motivaatioperusta ilmensi suoranaisesti rahanpesurikoksen tunnusmerkistötekijöiden täyttymistä. Tämän vuoksi on perusteltua, että varojen käyttäminen muuhun kuin keräystarkoitukseen katsottiin osaksi rahanpesurikosta.

Ratkaisussaan KKO 2020:98 korkein oikeus linjasi yleisiä suuntaviivoja ongelmallisena pidetyn rajoitetun itsepesukriminalisoinnin soveltamiselle. Jotta edellytys rahanpesurikoksen olennaisuudesta ja moitittavuudesta täyttyi, tuli rahanpesun rangaistusasteikon olla esirikoksen rangaistusasteikkoa ankarampi. Tämä edellytys tulisi siis konkreettisesti käsiteltyä jo tekojen rangaistusasteikkoja tarkasteltaessa. Esimerkiksi esirikoksena ihmiskauppaan syyllistyneen henkilön rangaistusvastuun itsepesusta ei voida katsoa täyttyvän helposti, koska ihmiskaupan enimmäisrangaistus on kymmenen vuotta vankeutta. Törkeän rahanpesun enimmäisrangaistus on edellä mainitun mukaisesti kuusi vuotta vankeutta. Tämän vuoksi ei käytännössä olisi mahdollista pitää systemaattisestikaan toteutettavaa rahanpesua rikoskokonaisuuden moitittavimpana osuutena, mikäli esirikoksena olisi syyllistytty ihmiskauppaan. Kyseinen tulkinta osoittautuu ongelmalliseksi etenkin huumausainerikollisuuden osalta. On nimittäin todennäköistä, että merkittävä

taloudellista hyötyä tuottavasta huumausainerikoksesta tuomitaan törkeää rahanpesua ankarammin.⁷⁷ Lisäksi korkein oikeus piti ratkaisevana rahanpesutoimien taustalla vaikuttavaa motivaatiota ja pyrkimystä tiettyyn tavoitteeseen. Tekojen ei perustelujen mukaan tarvinnut olla toteutettu niinkään pitkäjänteisesti tai erityisen suunnitelmallisesti, mikäli ne osoittivat tekijän pyrkimystä rikoshyödyn alkuperän peittämiseen tai häivyttämiseen. Riitti, että tekijän toiminta voitiin katsoa jatkuvaksi ja suunnitelmalliseksi rikoshyödyn alkuperän peittämisen ja häivyttämisen osalta. Tekojen ei näin ollen täytynyt olla tapahtunut erityisen pitkän ajan kuluessa, vaan merkitystä annettiin erityisesti tekijän toiminnan luonteelle.

3.3 Itsepesun rangaistavuuden alan laajentuminen

3.3.1 Esirikokseen osallista koskeva rajoitussäännös

Rahanpesua koskevassa rikoslain 32 luvun 6 §:n säännöksessä tekijäpiiriä ei ole rajattu millään tavalla. Näin ollen rahanpesuun voi sen nojalla syyllistyä kuka tahansa, jonka toiminta täyttää lainkohdan tunnusmerkistötekijät. Tätä lähtökohtaisesti avointa rahanpesun tekijäpiiriä on kuitenkin rajattu kansallisesti rajoitussäännöksellä. Rahanpesun tekijäpiiriä koskeva rajoitussäännös pohjautuu rikosoikeudellisiin osallisuuskysymyksiin. Osallisuuspiiriä koskevat kysymykset ovat rikosoikeudellisesti merkittäviä, sillä ainoastaan rikokseen osallista voidaan rankaista.⁷⁸ Rajoitussäännös sisältää itsepesua koskevien normien lisäksi myös rajauksia rikosentekijän kanssa yhteistaloudessa asuvan henkilön rangaistusvastuun osalta.

Kuten edellä on todettu, itsepesua koskeva uusi kriminalisointi tuli voimaan joulukuussa 2020. Lainsäädäntöuudistus saattoi Suomen lainsäädännön vastaamaan kokonaisvaltaisesti Euroopan unionin viidennen rahanpesudirektiivin asettamia velvoitteita. Lisäksi se korvasi rahanpesusta, rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi

⁷⁷ Hyttinen 2021, s. 608–609.

⁷⁸ Sahavirta 2008, s. 277.

tuomitsemisesta tehdyn puitepäättöksen (rahanpesuuitepäättös, 2001/500/YOS) rahanpesurikoksia koskevalta osuudelta.⁷⁹

Viidennen rahanpesudirektiivin artiklan 3(1)(a) mukaan rangaistavaksi tulee säätää ”varojen muuntaminen tai siirtäminen tietoisena siitä, että kyseiset varat on saatu rikollisesta toiminnasta, tarkoituksena salata tai peittää varojen laitton alkuperä tai auttaa tällaisen toiminnan harjoittamiseen osallistuvaa henkilöä välttämään toimintansa oikeudellisia seuraamuksia”. Lisäksi rangaistavaa on artiklan 3(1)(b) mukaan ”varojen todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin, niistä määräämisen, niiden liikkeiden, niitä koskevien oikeuksien tai niiden omistuksen salaaminen tai peittely tietoisena siitä, että kyseiset varat on saatu rikollisesta toiminnasta”. Artiklan 3(5) mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että 1 kohdan a ja b alakohdissa mainitut teot ovat kansallisesti säädetty rangaistavaksi tilanteessa, jossa niihin syyllistyvät esirikokseen osalliset henkilöt.

Viidennen rahanpesudirektiivin johdanto-osion 11 kohdassa tarkennetaan sitä, minkälaiset teot jäsenvaltioiden tulee säätää rangaistavaksi itsepesuna. Kohdan mukaan kriminalisointi tulee toteuttaa niiden rahanpesutoimien osalta, jotka eivät rajoitu ainoastaan laitton varallisuuden hallussapitoon tai käyttöön. Rangaistavia toimia olisivat edellä mainitun tavoin laitton varallisuuden siirtäminen tai muuntaminen taikka sen laitton alkuperän salaaminen tai peittäminen. Näin ollen itsepesun rangaistusvastuu ei ulotu artiklan 3(1)(c) tekoihin eli pelkkään varojen hankkimiseen, hallussa pitämiseen tai käyttämiseen. Rahanpesutoimien tulee lisäksi johtaa suurempaan vahinkoon kuin rikollisen toiminnan jo siihenastisesti tuottama vahinko. Lain esitöiden mukaan ”suuremmalla vahingolla” tarkoitetaan konkreettista lisävahinkoa, jota esirikoksesta langetettava tuomio ei kata. Rikoksenteijällä tulee lisäksi olla peittämis-, häivyttämisen- tai avustamistarkoitus. Tämän vuoksi itsepesuna ei ole rangaistavia teot, joiden ei voida katsoa sisältävän tekijän tahallista tarkoitusta rikoshyödyn alkuperän peittämiseksi tai häivyttämiseksi.⁸⁰

Uusi itsepesukriminalisointi ei muuttanut omaksuttua pääsääntöä itsepesun rankaisemattomuudesta. Se säilyi rajoitussäännöksessä sanamuodoltaan muuttumattomana. Lainsäätäjä huomautti, ettei direktiivin tarkoituksena ole puuttua jäsenvaltioiden rikosoikeudellisiin peruseriaatteisiin. Koska Suomen rikosoikeudellisessa järjestelmässä esirikokseen osallisen toteuttamaa rahanpesua on pidetty pääsääntöisesti myötärangaistuna tekona, ei viidennen rahanpesudirektiivin katsottu edellyttävän lainkonkurrenssikysymysten

⁷⁹ HE 183/2020 vp, s. 4.

⁸⁰ HE 183/2020 vp, s. 17–18 ja 20.

hylkäämistä itsepesuarvioinnin yhteydessä. Viidennen rahanpesudirektiivin tarkoituksena ei myöskään ole rangaista itsepesusta jokaisessa tilanteessa, jossa henkilö syyllistyy esirikoksen lisäksi myös rahanpesurikokseen. Edellä mainitun johdanto-osion kohta 11 osoittaa, että direktiivin tarkoituksena on kriminalisoida nimenomaisesti lisävahinkoa aiheuttava itsepesu. Mikäli kyseistä rajausta ei olisi, tulisi rahanpesusta lainsäätäjän mukaan kansallisesti massarikos. Lisäksi se aiheuttaisi pääsääntöisesti kaikkien varallisuutta tuottavien rikosten huomattavan ankaroitumisen, kun henkilö tuomittaisiin lähtökohtaisesti aina sekä esirikoksesta että rahanpesurikoksesta. Tämä sen sijaan olisi ristiriidassa Euroopan unionin toimivaltaperiaatteiden kanssa. Kuten aikaisemmin rahanpesun kansainvälistä sääntelyä koskevassa luvussa todettiin, SEUT artikla 83 antaa Euroopan parlamentille ja neuvostolle toimivallan säätää direktiivejä erityisen vakavan rikollisuuden alalla. Mikäli itsepesusta rangaistaisiin pääsääntöisesti kaikkien varallisuutta tuottavien rikosten yhteydessä, ei sitä enää välttämättä olisi perusteltua luokitella erityisen vakavaksi rikollisuudeksi ja Euroopan unionin toimivallan piiriin. Näin ollen tilanteessa, jossa teko täyttää esirikoksen lisäksi rahanpesun tunnusmerkistön, tulee toteuttaa tarkastelu lisävahinkoedellytyksen täytymisestä. Mikäli rahanpesutoimet eivät ole aiheuttaneet lisävahinkoa, ovat ne mahdollisesti lainkonkurrenssissa esirikoksen kanssa.⁸¹ Tällaisessa tilanteessa on mahdollista, että tekijä asetetaan rangaistusvastuuseen vain esirikoksesta, vaikka hän olisi osallinen myös rahanpesurikokseen.

Joulukuussa 2020 voimaan tullut rahanpesun tekijäpiiriä koskeva rikoslain 32 luvun 11 §:n 1 momentin rajoitussäännös kuuluu seuraavasti:

”Tässä luvussa tarkoitettusta rikoksesta ei tuomita henkilöä, joka on osallinen siihen rikokseen, jolla omaisuus on toiselta saatu tai joka on tuottanut hyödyn (esirikos). Henkilö, joka syyllistyy 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuun hyödyn tai omaisuuden muuntamiseen tai siirtämiseen peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen toista rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset tai 2 kohdassa tarkoitettuun peittämiseen tai häivyttämiseen tai mainitun teon yritykseen, voidaan kuitenkin tuomita rahanpesusta tai törkeästä rahanpesusta tai mainitun rikoksen yrityksestä.”

Omaksuttua kriminalisointia on luonnehdittu lainsäädäntötekniisyyden puolesta melko erityislaatuiseksi. Tämä johtunee siitä, että lainkohdasta ilmenee ensin itsepesun

⁸¹ HE 183/2020 vp, s. 20 ja 43.

rankaisemattomuuden pääsääntö, jonka jälkeen luetellaan melko kattavat itsepesun rangaistavuuden kriteerit. Nämä kriteerit voivatkin aktualisoitua hyvin laajasti monenlaisissa third-party -tyyppisissä rahanpesuteoissa. Oikeuskirjallisuudessa tämä on nähty erikoisena ratkaisuna, mutta todettu kriminalisoinnin merkityssisällön vastaavan useiden muiden Euroopan jäsenvaltioiden omaksumaa kriminalisointia. Sääntelytekniikka kuitenkin osoittaa edelleen lainsäätäjän vahvaa sitoutumista pitämään itsepesun rangaistavuuden alan suppeana, vaikkakin lainsäädäntöuudistuksen myötä kriminalisointia laajennettiin kansainvälisten velvoitteiden edellyttämällä tavalla.⁸²

3.3.2 Rajoitussäännöksen soveltamisala

Vuoden 2020 itsepesukriminalisoinnin yhteydessä rajoitussäännöstä kavennettiin, mikä johti itsepesun rangaistavuuden alan laajentumiseen. Voimassa olevan rajoitussäännöksen nojalla esirikokseen osallinen voidaan tuomita rahanpesusta, törkeästä rahanpesusta ja näiden rikosten yrityksestä. Itsepesuna ei sen sijaan ole rangaistavaa rahanpesurikkomus, tuottamuksellinen rahanpesu tai salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi.⁸³ Itsepesun rangaistavuuden ala laajeni merkittävästi, kun se ulotettiin törkeän rahanpesun lisäksi koskemaan myös perusmuotoista rahanpesua sekä näiden rikosten yrityksiä. Rajoitussäännös ei myöskään enää sisällä rajoitetun itsepesukriminalisoinnin edellytyksiä tekojen jatkuvuudesta ja suunnitelmallisuudesta tai rahanpesun olennaisimmasta ja moitittavimmasta osuudesta rikoskokonaisuudessa.

Rajoitussäännöksessä viitataan rangaistavuuden poikkeustilanteiden osalta rikoslain 32 luvun 6 §:n rahanpesua koskevaan säännökseen. Kriminalisointi onkin toteutettu noudattamalla third-party -tyyppisen rahanpesukriminalisoinnin systematiikkaa. Tämä tarkoittaa sitä, että säännöksen mukaan rangaistavaa on itsepesuna toteutettu tarkoitusta korostava rahanpesu ja seurausta edellyttävä rahanpesu. Rajoitussäännös ei kuitenkaan kriminalisoi kokonaisuudessaan third-party -tyyppisesti tarkoitusta korostavaa rahanpesua.⁸⁴ Se jättää rikoshiödyn muuntamista ja siirtämistä lukuun ottamatta muut ryhtymistekotavat soveltamisalansa ulkopuolelle.

⁸² Hyttinen 2021, s. 617–618; Sahavirta 2021, s. 1099–1100.

⁸³ HE 183/2020 vp, s. 42.

⁸⁴ Hyttinen 2021, s. 621.

Henkilö voidaan tuomita itsepesusta rangaistusvastuuseen voimassa olevan rajoitussäännöksen nojalla ensinäkin, kun hän syyllistyy rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaiseen rikoshyödyn tai muun omaisuuden muuntamiseen tai siirtämiseen peittääkseen tai häivyttääkseen sen laittoman alkuperän. Lain esitöiden mukaan rajoitussäännöksen tarkoituksena ei ryhtymistekotapojen osalta ole muuttaa rahanpesukriminalisoinnin tunnusmerkistötekijöitä asiallisesti. Tarkoituksena on tehdä muutoksia vain tekijäpiiriin eli osallisuuskysymyksiin. Näin ollen ryhtymistekotapoina muuntamisella ja siirtämisellä tarkoitetaan täysin samaa kuin rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa.⁸⁵

Muuntamisen ja siirtämisen tekotavat sisältyivät jo ensimmäiseen kansalliseen rahanpesukriminalisointiin vuonna 1994⁸⁶. Wienin yleissopimuksen artiklan 3(1)(b)(i) mukaan sopimuksen osapuolien tuli omassa lainsäädännössään kriminalisoida tahallisesti tehty omaisuuden muuntaminen tai siirtäminen, kun henkilö on ollut tietoinen sen laittomasta alkuperästä tai hänellä on ollut sen alkuperän peittämis- tai salaamistarkoitus. Myös Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen artikla 6(1)(a) ja viidennen rahanpesudirektiivin artikla 3(1)(a) sisältävät kriminalisointivelvoitteen tekemuotojen osalta. Tekotapojen rangaistavaksi säätäminen juontaakin juurensa rahanpesun kriminalisointia koskeviin ensimmäisiin kansainvälisiin sopimuksiin. Tästä johtuen ne on kriminalisoitu myös kaikissa niissä valtioissa, jotka ovat sitoutuneet osaksi rahanpesua koskeva kansainvälistä yhteistyötä⁸⁷.

Rikoshyödyn muuntaminen tarkoittaa konkreettisesti aineellisten hyödykkeiden muuntamista toiseen muotoon. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi ostamalla likaisella rahalla ajoneuvo tai vaihtamalla raha toiseksi valuutaksi. Muuntamisen tekemuoto kuvastaa nimellisesti aktiivista toimintaa, jolla muutetaan rikoshyödyn olomuotoa toisenlaiseksi. Itsepesun ollessa kyseessä esirikokseen osallinen pyrkii aktiivisesti peittämään rikoshyödyn alkuperän toteuttamalla erilaisia omaisuuden muuntamistekoja. Usein rikoshyödyn muuntaminen toteutetaan useaan otteeseen, jolloin omaisuus systemaattisesti muutetaan toistuvasti eri laatuiseksi. Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei tekemuodon täytyminen edellytä toistuvia muuntamiskertoja. Rikoshyödyn muuntaminen vain yhdenkin kerran toiseen muotoon täyttää tekotavan tunnusmerkistön.⁸⁸

Rikoshyödyn siirtäminen tarkoittaa aineellisten hyödykkeiden siirtämistä toiselle muuttamattomassa muodossa. Myös tämän tekotavan osalta on kyse aktiivisesta toiminnasta,

⁸⁵ HE 183/2020 vp, s. 42.

⁸⁶ Hyttinen 2021, s. 288.

⁸⁷ Hyttinen 2021, s. 288.

⁸⁸ Sahavirta 2008, s. 157; Hyttinen 2021, s. 290; HE 180/1992 vp, s. 18.

kuten omaisuuden siirtämisestä paikasta toiseen. Lainsäätäjän mukaan rikoshyödyn siirtämisenä on lisäksi pidettävä etenkin pankkisiirtoja.⁸⁹ Perinteisten tilisiirtojen ja omaisuuden fyysisen siirtämisen ohella nykyään on olennaista huomioida tekotavan soveltuvan myös erilaisiin virtuaalisiin omaisuuden siirtoihin, kuten virtuaalivaluuttojen siirtämiseen. Rikoshyödyn siirtämisen ei tarvitse tapahtua kolmannelle henkilölle niin, että se poistuisi rahanpesijän hallintapiiristä. Tunnusmerkistö täyttyy myös siinäkin tapauksessa, että rahanpesijä toteuttaa siirtoja vain esimerkiksi omien pankkitiliensä välillä. Itsepesukontekstissa siirtämiseltä kuitenkin edellytetään erillistä moite-elementtiä. Käytännössä tämä tarkoittaa tekijän tarkoitustahallisuuden täyttymistä, jolloin henkilöllä katsotaan olevan rikoshyödyn laittoman alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoitus. Rajauksella itsepesun rangaistusvastuun ulkopuolelle jätetään tilanteet, joissa henkilöllä ei voida katsoa olleen tällaista tarkoitusta. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty eriäviä kannanottoja siitä, täytyykö omaisuuden säilyä tekijän määräysvallassa. *Tapani* on todennut, että kaikki tarkoitusta korostavan rahanpesun tekotavat sisältäen muuntamisen ja siirtämisen, edellyttävät tekijän kontrollia eli määräysvaltaa rikoshyötyyn. Sen sijaan *Hyttinen* on vastikään esittänyt eriävän kannanoton. Hänen mukaansa tarkoitusta korostavan rahanpesun ryhtymistekotavat eivät edellytä tekijältä rikoshyötyyn kohdistuvaa tosiasiallista määräysvaltaa. Tämän perusteella henkilö voisi syyllistyä rahapesuun hyvinkin lyhytaikaisella ja nopealla rikoshyödyn siirtämisellä silloinkin, kun hänellä ei olisi lainkaan tosiasiallista määräysvaltaa omaisuudesta. Näkemyksen mukaan vähäinen syyllisyys olisi perusteltua ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisen yhteydessä, mutta tekotavan tunnusmerkistön täyttymisen kannalta sillä ei olisi merkitystä.⁹⁰

Esirikokseen osallinen voidaan tuomita itsepesusta myös silloin, kun teon tarkoituksena on avustaa rikoksentehtäjä välttämään teon rikosoikeudelliset seuraamukset. Avustamisen tulee koskea nimenomaisesti vain toista henkilöä. Tämän vuoksi itsepesusta ei rangaista tilanteessa, jossa henkilö pyrkii rikoshyötyä muuntamalla tai siirtämällä välttämään itse tekemänsä rikoksen oikeudelliset seuraamukset vailla muita rangaistavia tarkoituksia. Syynä rajaukselle on se, että esirikoksesta tuomittava rangaistus kattaa myös tällaisen toiminnan. Lain esitöiden mukaan tunnusmerkistö tulisi sovellettavaksi tilanteessa, jossa esirikokseen on ensinnäkin osallistunut useampi henkilö varsinaisena tekijänä, yllyttäjänä tai avunantajana. Toiseksi tekijän tulee toteuttaa omaisuuden muuntaminen tai siirtäminen nimenomaisesti tarkoituksenaan avustaa jotakuta näistä esirikokseen osallisista

⁸⁹ *Sahavirta* 2008, s. 157; HE 180/1992 vp, s. 18.

⁹⁰ *Tapani* 2018a, s. 788; *Hyttinen* 2021, s. 297–300.

välttämään teon rikosoikeudelliset seuraamukset. Lainsäätäjän mukaan avustaminen toteutetaan tyypillisesti ottamalla rikoksella hankittua varallisuutta säilöön pois viranomaisten ulottumattomista esimerkiksi konfiskaation välttämiseksi.⁹¹

Itsepesusta voidaan tuomita myös silloin, kun esirikokseen osallinen rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan ”*peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä*”. Myöskään seurausta edellyttävän tekotavan osalta rahanpesun tunnusmerkistöä ei ole haluttu muuttaa tekijäpiiriä koskevia rajoituksia lukuun ottamatta. Tämän vuoksi itsepesun rangaistusvastuun arvioinnin yhteydessä peittämisellä ja häivyttämisellä tarkoitetaan samaa kuin third-party -tyyppisen rahanpesun kohdalla.⁹² Kuten seurausta edellyttävää rahanpesua koskevassa luvussa 2.3.2 todettiin, tunnusmerkistö kyseisen tekemuodon osalta voi täytyä minkälaisilla teoilla hyvänsä. Riittävää on, että rikoshyödyn todellinen luonne, alkuperä, sijainti, siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet peittyvät tai häipyvät. Lainkohdan mainitsema avustaminen voi tapahtua esimerkiksi neuvomalla esirikoksen osallista pankkitilien avaamisessa. Itsepesuna tällainen toiminta on rangaistavaa, kun avustaja on itse ollut osallisena myös esirikokseen.⁹³

Myös kaikkien edellä mainittujen tekojen yritys on itsepesuna rangaistavaa. Soveltamisalan ulkopuolelle jäävät sen sijaan kaikki ne tilanteet, joissa esirikokseen osallinen ainoastaan ottaa vastaan, käyttää, luovuttaa, välittää tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta.⁹⁴ Näiden ryhtymistekotapojen johdosta rangaistusvastuu voi aktualisoitua vain third-party -tyyppisessä tarkoitusta korostavassa rahanpesussa, jolloin esirikoksen tekijä ja rahanpesijä ovat eri henkilöitä. Rajoitussäännöstä ei myöskään sovelleta tekojen osalta, joissa ei olisi rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaista peittämis- tai häivyttämistarkoitusta tai 2 kohdan mukaista peittämistä tai häivyttämistä ei olisi toteutettu tahallisesti⁹⁵.

⁹¹ HE 183/2020 vp, s. 42–43; HE 180/1992 vp, s. 18.

⁹² HE 183/2020 vp, s. 43.

⁹³ HE 53/2002 vp, s. 37.

⁹⁴ HE 183/2020 vp, s. 43.

⁹⁵ HE 183/2020 vp, s. 43.

4 ITSEPESUKRIMINALISOINNIN HYVÄKSYTTÄVYYS ERÄIDEN OIKEUSPERIAATTEIDEN JA OPPIEN VALOSSA

4.1 Kansalliset kriminalisointiperiaatteet

Suomessa suhtautuminen itsepesun rangaistavuuden alan laajentumiseen on ollut varsin vastahakoista, sillä sen on katsottu olevan vastoin kansallisen oikeusjärjestelmän perusperiaatteita. Itsepesun täysimääräisen kriminalisoinnin on todettu olevan ristiriidassa erityisesti lainkonkurrenssisääntelyn ja itsekriminointisuojaan kanssa.⁹⁶ Lisäksi jäljempänä itsepesun kriminalisointia Euroopan unionin jäsenvaltioissa koskevasta luvusta 5.2 ilmenee, että osassa jäsenvaltioista itsepesun rangaistavuuden alan laajentuminen on nähty ongelmallisena kaksoisrangaistavuuden kiellon eli *ne bis in idem* -kiellon nojalla. Tämän vuoksi itsepesukriminalisoinnin hyväksyttävyyttä on perusteltua tarkastella ensinnäkin kansallisten kriminalisointiperiaatteiden sekä kaikkien edellä mainittujen oikeusjärjestelmän periaatteiden ja oppien näkökulmasta.

Aikaisemmin todetun mukaisesti rahanpesun kriminalisointia ja rangaistavuuden alaa koskeviin kansainvälisiin yleissopimuksiin on säädetty rajausta, jonka nojalla sopimusosapuolille on varattu mahdollisuus rajata rahanpesun tekijäpiiriä kansallisten perusperiaatteiden sitä edellyttäessä⁹⁷. Suomessa kyseistä rajausta on hyödynnetty säädettyä rajoitettua itsepesukriminalisoinnista, joka astui voimaan vuonna 2012. Rajoitettua itsepesukriminalisointia valmistellessa oikeusministeriö asetti erillisen työryhmän (jäljempänä ”itsepesutyöryhmä”) pohtimaan rikoslain 32 luvun kriminalisointien muutostarvetta. Itsepesutyöryhmä päätyi lausunnossaan siihen, että edellä mainitut kriminalisointiperiaatteet olivat sellaisia kansallisia rikoslainkäytön perusperiaatteita, jotka mahdollistivat itsepesun täysimääräisestä kriminalisoinnista poikkeamisen.⁹⁸ Lausunnosta on esitetty eräviä kannanottoja ja etenkin FATF on Suomea koskevassa maakohtaisessa arvioinnissaan todennut painavasti, ettei itsepesun kokonaisvaltaista kriminalisointia estäviä kansallisen lainsäädännön perusperiaatteita olisi lainkaan olemassa⁹⁹. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, voidaanko voimassa olevaa itsepesukriminalisointia pitää hyväksyttävänä kansallisten kriminalisointiperiaatteiden valossa.

⁹⁶ Sahavirta 2008, s. 290–293.

⁹⁷ Sahavirta 2008, s. 272.

⁹⁸ OMMML 27/2010, s. 32–33.

⁹⁹ FATF: Mutual Evaluation of Finland: 9th Follow-up Report, s. 11.

Melander on kriminalisointiteoriaa koskevassa teoksessaan määritellyt rikosoikeudelliseksi kriminalisointiperiaatteiksi oikeushyvien suojelun periaatteen (1), *ultima ratio* -periaatteen (2), rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen (3), hyöty-haitta -punninnan (4) ja ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteen (5). Oikeushyvien suojelun periaatteen (1) mukaan kriminalisointien taustalla täytyy olla jokin intressi tai oikeushyvä, joka edellyttää yhteiskunnallista suojelua. Lisäksi edellytetään, että lainsäätäjät kykenee argumentoimaan kyseisen kriminalisoinnin tavoitteet.¹⁰⁰ Käytännössä periaate siis edellyttää, että kullakin kriminalisoinnilla on jokin konkreettinen suojelutarkoitus. Suojelutarkoituksella osoitetaan se, miksi kyseistä oikeushyvää tai intressiä ylipäänsä suojellaan. Jonkin verran ristiriitaisuutta on muodostunut siitä, millaisia näiden intressien tai oikeushyvien tulee käytännössä olla, jotta ne voitaisiin katsoa rikosoikeudellisen lainsäädännön suojaamiksi hyväksyttäviksi kohteiksi. Tätä ristiriitaisuutta on lähdetty ratkaisemaan kytkemällä kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä perusoikeusjärjestelmään ja tarkemmin perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvaan hyväksyttävyyksivaatimukseen. Hyväksyttävyyksivaatimuksen mukaan kriminalisoinnille on oltava esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste. Lähtökohtaisesti tärkeimmät suojellut oikeushyvät kumpuavatkin suoraan perusoikeuksista, kuten henki, terveys, vapaus, ruumiillinen koskemattomuus ja omaisuus. Tämä ei kuitenkaan ole kriminalisoinnin välttämätön edellytys, eikä kaikilta oikeushyviltä tule tätä edellyttää. Esimerkkinä tästä voidaan mainita talousrikokset, joita on lähtökohtaisesti vaikea palauttaa perusoikeuksiin muutoin kuin välillisesti.¹⁰¹

Rahanpesun kriminalisointi perustuu kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan ja globaalien rahoitusjärjestelmän suojelemiseen laittomilta varoilta. Rahanpesun kriminalisoinnin tarkoituksena ei ole suojella mitään yksittäistä perusoikeutta vaan turvata rahoitusjärjestelmän puhtaus ja torjua siihen kohdistuvaa vakavaa rikollisuutta. Rahanpesurikoksen suojelun kohde poikkeaa lähtökohtaisesti aina esirikoksen suojelun kohdesta, joka on useimmissa tapauksissa palautettavissa yksittäisiin perusoikeuksiin. Rahanpesua koskeva tekijäpiirin rajausta perustuu ajatteluun siitä, ettei pääteon jälkeen rikoshyötyyn kohdistetut teot sisällä erikseen rangaistavaa deliktistä pahaa.¹⁰² On kuitenkin

¹⁰⁰ *Melander* 2008, s. 9–10 ja 331. Ks. kriminalisointiperiaatteista Lappi-Seppälä 1994, s. 33–41, Nuutila 1997, s. 38–46 ja Tolvanen 1999, s. 179–223.

¹⁰¹ OML 27/2010, s. 34; PeVL 23/1997 vp, s. 2; *Melander* 2002, s. 947.

¹⁰² *Sahavirta* 2008, s. 277–278 ja 285.

perusteltua todeta toisin jo tarkastelemalla esirikosten ja rahanpesun suojaamia oikeushyviä. Esirikosten suojaamat oikeushyvät palautuvat pääasiallisesti poikkeuksetta johonkin yksittäiseen perusoikeuteen. Rahanpesukriminalisoinnin suojaamat oikeushyvät, kuten globaalin rahoitusjärjestelmän puhtaus, turvallisuus ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunta osoittavat, ettei esirikoksesta rankaiseminen ole riittävä näiden oikeushyvien suojaamiseksi. Voidaankin todeta, että oikeushyvien suojelun periaate puoltaa itsepesusta rankaisemista ja voimassa olevan kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä.

Kriminalisoinnin hyväksyttävyyteen ei kuitenkaan riitä vielä se, että rangaistavaksi säättäminen kyetään perustelemaan jonkin oikeushyvän suojelulla¹⁰³. *Ultima ratio* -periaatteen (2) ydinsisällön mukaan rikosoikeudellista järjestelmää tulee käyttää oikeushyvien suojeluun vain silloin, jos käytössä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää keinoa tai järjestelmää¹⁰⁴. Myös *ultima ratio* -periaate on yhdistetty perusoikeusjärjestelmää kytkemällä se osaksi perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvaa suhteellisuusvaatimusta. Sen mukaan kriminalisoinnin välttämättömyyttä arvioidessa tulee pohtia, onko kriminalisoinnin tavoite saavutettavissa jollain muulla perusoikeuksiin vähemmän puuttuvalla tavalla.¹⁰⁵ Itsepesutyöryhmän mukaan *ultima ratio* -periaatteen sisältämä rikosoikeudellisen järjestelmän viimesijaisuus ei tarkoita pelkästään sen suhdetta muihin mahdollisiin keinoihin, joilla oikeushyviä voidaan suojata. Viimesijaisuuden voidaan katsoa vaikuttavan myös rikosoikeudellisen järjestelmän sisällä ennen kaikkea sen suhteellisuuteen. Itsepesutyöryhmän mukaan rikosoikeudellinen varovaisuusperiaate voikin *ultima ratio* -periaatteen nojautuen muodostaa esteen esimerkiksi laajempien osallisuusmuotojen kriminalisoinnille. Tästä johtuen itsepesutyöryhmä koki, että itsepesun rangaistavuuden alan laajentumista koskeviin kriminalisointeihin tulisi suhtautua varauksellisesti.¹⁰⁶

Itsepesutyöryhmän mukaan rahanpesun kaksivaiheisuus eli se, että jo esirikoksesta tuomitaan rangaistus itsepesutilanteissa, muodostaisi ongelman kriminalisoinnille *ultima ratio* -periaatteen nojalla. Perusteluissa kuitenkin todetaan myös, ettei periaate aseta mitään selkeää ja ehdotonta rajoitetta itsepesun rankaisemattomuuden rajaamiselle.¹⁰⁷ Itsepesutyöryhmä näyttääkin kallistuneen *ultima ratio* -periaatetta arvioidessaan siihen, että itsepesun rangaistavaksi säätämiseksi ei ole mitään ehdottomia esteitä, mutta toisaalta myöskään mikään yksittäinen seikka ei selkeästi puolla kriminalisoinnin toteuttamista.

¹⁰³ Melander 2002, s. 951–952.

¹⁰⁴ Melander 2009, s. 1185; OMML 27/2010, s. 34.

¹⁰⁵ PeVL 23/1997, s. 2.

¹⁰⁶ OMML 27/2010, s. 34–35.

¹⁰⁷ OMML 27/2010, s. 51.

Tästä on kuitenkin perusteltua esittää myös erilainen tulkinta. Kuten aikaisemmin on tuotu esiin, rahanpesu on ollut kriminalisoitu Suomen rikoslaissa jo vuodesta 1994 lähtien. Onkin vaikea nähdä tilannetta, jossa rahanpesu esirikoksen osallisen toimesta tehtynä jätettäisiin kriminalisoimatta rikoslaissa ja rangaistavuus toteutettaisiin jollain muulla keinolla. Tällöin syntyisi tilanne, jossa tiettyjen rahanpesun osallisuuspiiriin kuuluvien toimet olisi kriminalisoitu rikoslaissa, kun taas esirikokseen osallisten toimien moitittavuus arvioitaisiin rikoslain ulkopuolisin keinoin. Voidaankin todeta, ettei itsepesun kriminalisointi rikoslaissa ole *ultima ratio* -periaatteen vastainen eikä kriminalisoinnin tavoitteisiin ole mahdollista päästä muilla keinoilla.

Legaliteetti- eli laillisuusperiaatteen (3) ydinsisältöön katsotaan kuuluvan vaatimus kirjoitetun eduskuntalain tasoisesta rikosoikeudellisesta sääntelystä ja näiden säännösten täsmällisyydestä¹⁰⁸. Periaatteesta säädetään niin perustuslaissa¹⁰⁹ kuin rikoslaissakin. Perustuslakiin periaate kirjattiin vasta vuonna 1995, mutta tosiasiaa Suomen rikosoikeus on perustunut laillisuusperiaatteeseen jo ennen sen sisällyttämistä lainsäädäntöön. Periaatteen lisääminen myös rikoslakiin nähtiin tarpeellisena, sillä se haluttiin yksityiskohtaisemmin suunnata nimenomaisesti lainkäyttäjälle. Asiallisesti molempiin lakeihin kirjatut laillisuusperiaatteet vastaavat toisiaan, vaikkakin hieman eri ulottuvuuksin. Rikoslain säännöksessä korostetaan erityisesti analogiakieltoa sekä lain ja tunnusmerkistön täsmällisyysvaatimusta. Tältä osin rikoslain säännös menee perustuslaissa säädettyä periaatetta tarkempiin yksityiskohtiin.¹¹⁰ Rikoslain 3 luvun 1 §:n mukainen rikosoikeudellinen laillisuusperiaate kuuluu seuraavasti: ”Rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaisesti säädetty rangaistavaksi. Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.”.

Laillisuusperiaatteen on katsottu pitävän sisällään neljä kieltoa: *praeter legem* -kielto eli kirjoitetun lain vaatimus, analogiakielto, taannehtivan rikoslain kielto ja epätäsmällisyyskielto¹¹¹. Erityisesti epätäsmällisyyskielto on ollut laillisuusperiaatteen osa-alueista se, johon itsepesutyöryhmä on rajoitettua itsepesukriminalisointia koskevassa lausunnossaan vedonnut. Kiellon pääasiallisen sisällön mukaan rikosoikeudellisen säännöksen

¹⁰⁸ OMML 27/2010, s. 33.

¹⁰⁹ Perustuslain (731/1999) 8 §:ssä säädetään laillisuusperiaatteesta seuraavasti: ”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.”.

¹¹⁰ Melander 2008, s. 195–197; HE 44/2002 vp, s. 32; OMML 27/2010, s. 52.

¹¹¹ Melander 2008, s. 196; HE 44/2002 vp, s. 32.

sanamuodon perusteella on kyettävä arvioimaan, onko jokin toiminta tai laiminlyönti ran- gaistavaa¹¹². Kielto on muodostunut kansallisessa oikeusjärjestelmässä perustavanlaa- tuiseksi periaatteeksi ja sen tulkinta saa tukea erityisesti perusoikeuksien rajoitusedelly- tyksiin kuuluvista tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden vaatimuksista. Itsepesutyöryhmän mukaan laillisuusperiaate ei ole esteenä itsepesukriminalisoinnille, mikäli kriminalisointi kyetään lakiteknisesti rajaamaan riittävän tarkkarajaiseksi ja soveltamisala ennakoita- vaksi epätäsmällisyyskiellon edellytysten mukaisesti. Ongelmallisuus muodostuisi lau- sunnon mukaan silloin, jos itsepesua koskevat lainkonkurrenssikysymykset siirrettäisiin oikeuskäytännössä ratkaistavaksi.¹¹³

Lähtökohtaisesti itsepesutyöryhmän lausuntoon viitaten on perusteltua todeta, ettei itse- pesun kokonaisvaltainen kriminalisointi ole rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vas- tainen. Mikäli kuitenkin noudatetaan itsepesutyöryhmän omaksumaa kannanottoa lain- konkurrenssikysymysten ratkaisusta, saattaisi myös voimassa oleva itsepesukriminali- sointi muodostua ongelmalliseksi. Voimassa olevaan itsepesukriminalisointiin on nimit- täin mahdollista jäljempänä luvussa 4.2.3 osoitetuin tavoin soveltaa kahta erilaista kon- kurrenssioppia. Kyseinen ratkaisu siitä, kumpaa konkurrenssioppia tulisi tulevaisuudessa hyödyntää, on lähtökohtaisesti jätetty oikeuskäytännön ratkaistavaksi. Toisaalta on kui- tenkin perusteltua huomata, ettei nykyinen kriminalisointi niinkään poikkea vuosina 2012–2020 voimassa olleen rajoitetun itsepesukriminalisoinnin lainkonkurrenssiratkai- susta. Molemmissa kriminalisoinneissa pääsääntö itsepesun rankaisemattomuudesta on lähtökohta, josta on säädetty erinäisiä poikkeuksia. Niin ikään yksityiskohtaisemmin itse säännöksen sanamuodossa ei kummankaan kriminalisoinnin osalta mainita lainkonkur- renssiratkaisusta. Huomionarvoista on myös se, ettei viidennen rahanpesudirektiivin tar- koituksenakaan ole puuttua näihin kansallisiin lainkonkurrenssikysymyksiin. Tämän vuoksi on mahdollista todeta, ettei uusi laajentunut itsepesukriminalisointi ole rikoso- keudellisen laillisuusperiaatteen epätäsmällisyyskiellon vastainen yhtään sen enempää kuin aikaisempi rajoitettu kriminalisointi.

Hyöty-haitta -punnintaa (4) koskevalla periaatteella on vakiintunut asema osana krimi- nalisointiperiaatteita. Se saa jonkin verran tukea eduskunnan perustuslakivaliokunnan ja lakivaliokunnankäytännöstä, mutta merkittävimmin periaatteen perustavanlaatuista ase- maa osoittaa sen laaja-alainen pohtiminen erityisesti monimutkaisten kriminalisointien

¹¹² PeVL 10/2000 vp, s. 2

¹¹³ OMML 27/2010, s. 33 ja 52.

lainvalmistelussa. Periaatteen ydinsisältö on lyhyt ja ytimekäs – sen mukaan kriminalisointi ei ole sallittu, mikäli se odotettavasti aiheuttaisi enemmän yhteiskunnallista haittaa kuin hyötyä. Hyöty-haitta -punnintaa koskeva periaate on rikosoikeusjärjestelmän sisäinen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tilanteessa, jossa muut kriminalisointiperiaatteet puoltavat kriminalisoinnin toteuttamista, voi hyöty-haitta -punnintaa koskeva periaate edellyttää lainsäätäjää luopumaan kokonaisuudessaan haitallisen kriminalisoinnin toteuttamisesta.¹¹⁴

Itsepesutyöryhmä on lausunnossaan pohtinut rajoitetun itsepesukriminalisoinnin etuja ja haittoja hyöty-haitta -punnintaa koskevan periaatteen avulla. Vaikka kyseiset argumentit eivät kohdistu suoranaisesti nyt voimassa olevan kriminalisoinnin tarkasteluun, on niitä perusteltua tarkastella myös tässä yhteydessä. Hyötyjä ja haittoja koskevaa listaa tarkastellessa voidaan todeta itsepesutyöryhmän korostaneen paikoin liialti kriminalisoinnin haasteita. Kriminalisoinnin haittoja koskevaan osioon itsepesutyöryhmä on esimerkiksi listannut useampaan kertaan lainkonkurrenssia koskevia argumentteja.¹¹⁵ Pohjimmiltaan hyöty-haitta -punninnassa on kuitenkin kyse siitä, minkälaisen painoarvon kukin argumentti yhteiskunnallisessa kontekstissa saa. Voimassa olevaa itsepesukriminalisointia koskevissa esitöissä todetaan muun muassa, että nykyisen kriminalisoinnin mukaiset laajemmat mahdollisuudet tutkia, syyttää ja tuomita itsepesusta lisää käytännössä rikoshyödyn päätymistä menettämisseuraamuksen johdosta valtiolle. Lisäksi ilmenee, että nykyinen kriminalisointi vahvistaa laillisen talouden ja rahoitusjärjestelmän rikosoikeudellista suojaa.¹¹⁶ Esitöistä ilmeneekin melko selkeästi, että lainsäätäjä on hyöty-haitta -punninnassaan päätenyt ratkaisuun, jonka perusteella laajentuneesta itsepesukriminalisoinnista aiheutuu enemmän yhteiskunnallista hyötyä kuin haittaa.

Viimeinen kriminalisointiperiaate koskee ihmisarvon loukkaamattomuutta (5). Kyseinen periaate ei ole Suomessa yhtä vakiintunut kriminalisointiperiaate kuin aikaisemmin käsitelty. Periaatteelle ei myöskään löydy suoranaista vastinetta perusoikeuksien rajoitus-edellytyksistä tai kriminalisointien rajoitusperusteista. Vaikka sen asemaa ei ole pidetty yhtä vakiintuneena, on esitetty useita perusteita sille, miksi se on perusteltua katsoa osaksi kansallisia kriminalisointiperiaatteita. Tätä puoltaa etenkin ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteellinen asema perustuslain järjestelmässä ja kansainvälisissä ihmisoikeusvelvoitteissa. Periaatteella on nähty olevan myös yhteys eräisiin rikosoikeudellisiin

¹¹⁴ Melander 2008, s. 474 ja 477; Tolvanen 2005, s. 180.

¹¹⁵ OMML 27/2010, s. 43–44.

¹¹⁶ HE 183/2020 vp, s. 32.

käsitteisiin ja periaatteisiin, kuten syyllisyysperiaatteeseen. Edellä mainittujen lisäksi sillä on kytkös kriminaalipolitiikkaan, jonka yksi tärkeimmistä ulottuvuuksista on nimenomaisesti ihmisarvon kunnioittaminen. Viimeiseksi voidaan todeta ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteella olevan merkittävä yhteys rikosoikeudellisiin seuraamuksiin ja niiden hyväksyttävyyteen.¹¹⁷

Ihmisarvon loukkaamattomuutta koskevasta periaatteesta säädetään perustuslain 1 §:n 2 momentissa, jonka mukaan ”[v]altiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa”. Periaatteen suoraviivainen kytkeminen rahanpesuun on jokseenkin hankalaa, sillä kuten aikaisemmin on todettu, kriminalisoinnilla pyritään turvaamaan yksityisen edun sijasta laillista taloutta ja rahoitusjärjestelmää. Sitä onkin perusteltua tulkita lähinnä lainsäätäjälle osoitettuna velvollisuutena ottaa ihmisarvon loukkaamattomuus huomioon lainvalmistelun yhteydessä¹¹⁸. Voimassa olevan itsepesukriminalisoinnin osalta ei ilmene seikkoja, joiden vuoksi epäily tämän velvollisuuden laiminlyömisestä heräisi.

Lähtökohtaisesti edellä esitetyistä kansallisista kriminalisointiperiaatteista minkään ei voida katsoa olevan ristiriidassa nykyisen itsepesukriminalisoinnin kanssa. Itsepesutyöryhmä on kuitenkin laillisuusperiaatteen osalta esittänyt kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä horjuttavan argumentin, joka sellaisenaan soveltuu myös nykyiseen itsepesukriminalisointiin. Mikäli työryhmän lausuntoa tarkastellaan suoraviivaisesti, olisi voimassa oleva itsepesukriminalisointi sen mukaan laillisuusperiaatteeseen sisältyvän epätasällisyyksiellon vastainen. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin todettu, etteivät kansalliset kriminalisointiperiaatteet ole sellaisia oikeusjärjestelmän peruseriaatteita, joiden nojalla kansainvälisistä kriminalisointivelvoitteista voitaisiin poiketa. Erikseen on mainittu myös laillisuusperiaatteesta ja siitä, ettei kyseinen periaate ole riittävän tarkkarajainen, jotta se soveltuisi tällaiseksi rajoitusperusteeksi.¹¹⁹ Näin ollen voitaneen todeta, että voimassa oleva itsepesukriminalisointi on kansallisten kriminalisointiperiaatteiden nojalla hyväksyttävä.

¹¹⁷ Melander 2008, s. 262–264.

¹¹⁸ Melander 2008, s. 286.

¹¹⁹ Sahavirta 2008, s. 292.

4.2 Lainkonkurrenssioppi

4.2.1 Lainkonkurrenssiopin lähtökohdat

Rikoslain säännökset on rakennettu muotoon, jossa yksittäinen tekijä toteuttaa yhden rikoksen. Sen sijaan osallisuuskysymyksiä koskevat rikoslain säännökset ilmentävät lainsäätäjän mieltävän sen tosiasian, että rikokset toteutetaan usein yhteistoiminnassa yhden tai useamman henkilön kanssa. Rikoslain 7 yhteisiä rangaistuksia koskeva luku sääntelee tilanteita, joissa tekijä on toteuttanut useamman kuin yhden rikoksen. Tällöin lähtökohdanna on, että tekijä tulee tuomita useammasta kuin yhdestä rikoksesta. Tätä rikosoikeuden yleisiin oppeihin kuuluvaa kokonaisuutta kutsutaan rikosten yhtymiseksi eli rikoskonkurrenssiksi.¹²⁰

Vuoden 1992 huhtikuuhun asti Suomessa oli omaksuttu rikoskonkurrenssia koskeva järjestelmä, joka perustui osittaiseen anteeksiantoon. Järjestelmää noudattaen jokaisesta rikoksesta määrättiin erillinen rangaistus. Erilliset rangaistukset yhdistettiin yhdeksi, jota voitiin osittaiseen anteeksiantoon perustuen alentaa. Järjestelmä sisälsi kuitenkin tiettyjä poikkeuksia. Niin sanotun jatkettun rikoksen tilanteissa tekojen katsottiin koskevan samantyyppistä rangaistussäännöstä, kun taas yksin teoin tehdyn rikoksen kohdalla tekojen katsottiin koskevan erilaisia rangaistusasteikkoja. Näissä tilanteissa sovellettiin poikkeuksellisesti vain yhtä rangaistusasteikkoa, mutta toimintaan sisältyviä useita rikoksia pidettiin rangaistuksen osalta raskauttavana asianhaarana. Anteeksiantoon perustuvaa järjestelmää pidettiin yleisesti monimutkaisena ja käsitteellisesti haastavana. Tämän vuoksi järjestelmää ei voitu pitää perusteltuna ja tyydyttävänä etenkin yhdenvertaisuuden valossa.¹²¹

Osittaiseen anteeksiantoon perustuva järjestelmä poistui käytöstä 1.4.1992. Tämän jälkeen siirryttiin noudattamaan yhtenäisrangaistusjärjestelmää. Kyseisessä järjestelmässä huomio kiinnittyy siihen, voidaanko tekijän katsoa tehneen yhden vai useamman rikoksen. Yhtenäisrangaistusjärjestelmään perustuvassa rikoskonkurrenssissa tekijän on täytyntä rikkoa useampaa kuin yhtä rangaistussäännöstä tai vaihtoehtoisesti yhtä rangaistussäännöstä useamman kuin yhden kerran. Tätä arvioitaessa voidaan hyödyntää rikosten yhtymistapausten luokittelua epäiltäviin ja ilmeisiin. Ilmeisessä rikoskonkurrenssissa on yksiselitteisesti selvää, että teot muodostavat useamman eri rikoksen. Esimerkiksi eri

¹²⁰ *Helenius 2020, s. 405; Hyttinen 2019, s. 561.*

¹²¹ *Helenius 2020, s. 405–406; Hyttinen 2019, s. 563.*

päivinä toteutetut varkaus ja pahoinpitely muodostavat yksiselitteisesti kaksi eri rikosta. Epäiltävän rikoskonkurrenssin ollessa käsillä on muodostunut epäselvyys siitä, katso taanko tekijän toteuttama teko vain yhdeksi vaiko useammaksi rikokseksi. Olettamuksena on, että eri rangaistussäännöksiä koskevan rikoskonkurrenssi yhteydessä henkilö on tuomittava kaikista teoistaan. Sen sijaan eri päivinä toteutettu varkaus ja pahoinpitely muodostavat yksiselitteisesti kaksi rikosta. Tällöin niiden osalta voidaan tuomita yhteinen rangaistus, mikäli teot tulevat tuomittavaksi samalla kertaa.¹²²

Rikoskonkurrenssia koskeva oppi jaetaan lainkonkurrenssioppia ja rikosten yksilöintiä koskeviin alaryhmiin¹²³. Itsepesun osalta on relevanttia keskittää rikoskonkurrenssi opin käsittely lainkonkurrenssikysymyksiin. Esteenä itsepesun rangaistavuuden alan laajenemiselle on ollut kansallisesti vahva sitoutuminen lainkonkurrenssiin sisältyvään alaryhmään myötärangaistuja tekoja koskevaan oppiin. On katsottu, että tämä rikosoikeuden omaksuma oppi estäisi esirikokseen osallisen rankaisemisen myös rahanpesurikoksesta. Myöhemmin oppia tulkittiin niin, että se mahdollistaa rankaisemisen niin sanotuissa vähäisen osallisuuden tilanteissa. Tätä käsiteltiin tarkemmin rajoitettua itsepesukriminalisointia koskevassa luvussa 3.2. Itsepesun rangaistavuuden alan yhä laajentuessa herääkin kysymys siitä, miten kriminalisointi voidaan yhteensovittaa kansallisten lainkonkurrenssioppien kanssa.

Lainkonkurrenssioppi keskittyy tulkitsemaan sitä, täyttääkö syyttäjän ilmoittama teonkuvaus yhden vaiko useamman eri rikoksen tunnusmerkistön. Problematiikkaa tulkinnan osalta lisää se, ettei rikoslakiin ole juurikaan kirjoitettu yleisiä lainkonkurrenssioppia koskevia säännöksiä. Lainkonkurrenssikysymykset onkin ratkaistava erikseen säädetyn toissijaisuuslausekkeen, tunnusmerkistöjen keskinäistä kattavuutta koskevan arvioinnin tai oikeuskirjallisuudessa kehitettyjen tulkintasääntöjen perusteella. Yksittäisiin rikostunnusmerkistöihin sisällytetyt klausuulit ohjaavat konkreettisesti tapauskohtaista lainkonkurrenssiharkintaa. Nämä klausuulit ovat kuitenkin usein liian vajaita ja tulkinnanvaraisia, jotta lainkonkurrenssia koskeva problematiikka voitaisiin ratkaista täysin niiden avulla. Tämän vuoksi lainkonkurrenssia koskevat ratkaisukriteerit ovat lähtökohtaisesti muodostuneet oikeuskäytännön ja oikeustieteellisen tutkimuksen myötä. Lainkonkurrenssiopin voidaan katsoa sisältävän joukon heterogeenisiä kriteerejä, joiden nojalla rikoksen tekijän toiminnan voidaan katsoa täyttävän vain yhden rikoksen tunnusmerkistön,

¹²² *Helenius* 2020, s. 406–407.

¹²³ *Hyttinen* 2019, s. 566.

vaikka se rikoslain sanamuotoa noudattaen täyttäisikin useamman eri rikoksen tunnusmerkistön. Nämä kriteerit voidaan jaotella seuraaviin alaryhmiin: 1) subordinaatio, 2) subsidiariteetti ja 3) oikeushyvien suojeluintressi.¹²⁴

Subordinaatio (1) tarkoittaa tilannetta, jossa rikostyyppi sisältyy kokonaisuudessaan toisen rikostyyppin luokkaan. Siinä moitittavamman teon katsotaan sisältävän myös vähemmän moitittavamman teon. Tämä kuitenkin edellyttää, että teot kuuluvat luonteeltaan samaan rikostyyppiin. Selkeimmän subordinaation voidaan katsoa syntyvän lainsäädäntövaiheessa, kun rikoksen tekemuodot luokitellaan lievään eli privilegioituun tekemuotoon, tavalliseen tekemuotoon ja törkeään eli kvalifioituun tekemuotoon. Esimerkkinä voidaan mainita näpistys, joka sisältyy privilegioituna tekemuotona varkauteen. Törkeä varkaus on sen sijaan tavallisen tekemuodon mukaisen varkauden kvalifioitu tekemuoto. Näin ollen varkauden voidaan katsoa sisältyvän lainkonkurrenssioppien mukaan törkeään varkauteen. Subordinaation kriteeri tarkoittaa konkreettisesti sitä, että erityissäännös syrjäyttää yleissäännöksen (*lex specialis derogat legi generalia*).¹²⁵

Lainkonkurrenssi-arvioinnin toinen kriteeri subsidiariteetti (2) tarkoittaa tilannetta, jossa lainsäätäjällä on sisällyttänyt rikostunnusmerkistöön lainkonkurrenssia koskevan säännöksen eli toissijaisuuslausekkeen¹²⁶. Toissijaisuuslausekkeella osoitetaan muiden tunnusmerkistöjen syrjäytyminen konkurrenssikysymystä arvioitaessa¹²⁷. Rahanpesun osalta toissijaisuuslauseketta ei ole säädetty, minkä vuoksi lainkonkurrenssikysymykset eivät kyseisen tunnusmerkistön osalta ratkea tämän kriteerin avulla. Tilanteessa, jossa lainkonkurrenssia koskevat tulkintaongelmat eivät ratkea subordinaation tai subsidiariteetin eli toissijaisuuslausekkeen avulla, tulee nojautua kolmanteen arviointikriteeriin. Tätä kolmatta kriteeriä hyödynnettäessä huomio tulee kiinnittää rikostunnusmerkistöjen taustalla vaikuttaviin suojeluintresseihin eli oikeushyviin. Oikeushyvien suojeluintressin (3) taustalla vaikuttaa idea siitä, ettei ole tarpeellista soveltaa useampaa rangaistussäännöstä, mikäli ne suojaavat vähintäänkin osittain samaa oikeushyvä. Tällaisessa tilanteessa yhden rangaistussäännöksen katsotaan kattavan koko rikollisen teon.¹²⁸ Jäljempänä myötärangaistuja tekoja koskevaa oppia käsittelevässä luvussa 4.2.2 tarkastellaan tarkemmin

¹²⁴ Hyttinen 2019, s. 568; Sahavirta 2008, s. 280; Frände 2012, s. 274; Ulväng 2013, s. 543–554.

¹²⁵ Hyttinen 2019, s. 568–569; Nuutila 1997, s. 370; Frände 2012, s. 274. Ks. myös Ulväng 2013, s. 120–124.

¹²⁶ Jareborg 2001, s. 434; Hyttinen 2019, s. 572.

¹²⁷ Kallio 2018, s. 20.

¹²⁸ Hyttinen 2019, s. 573; Helenius 2020, s. 410.

rahanpesun suojeleobjekteihin liittyvää problematiikkaa. Aiemmin todetun mukaisesti voidaan kuitenkin lähtökohtaisesti olettaa, etteivät rahanpesun ja esirikoksen suojelukohdetut pääsääntöisesti kohdistu samaan oikeushyvään.

Rahanpesurikosten osalta lainkonkurrenssikysymykset ovat merkittäviä. Tämä perustuu edelleen rikoslaissa voimassa olevaan pääsääntöön, jonka mukaan esirikokseen osallista ei voida rangaista rahanpesusta. Omaksuttu pääsääntö osoittaa kansallisesti erittäin vahvaa sitoutumista lainkonkurrenssioppiin ja siihen sisältyvään myötärangaistuja esi- ja jälkitekoihin koskevaan oppiin. Rahanpesurikoksen lainkonkurrenssin piirissä onkin lähtökohtaisesti katsottu olevan varsinaisen tekijän lisäksi kaikki esirikokseen osalliset. Tämän lähtökohdan perusteena on ajatus siitä, että tekijää rankaistaisiin kahteen kertaan samasta teosta, mikäli hänet tuomittaisiin esirikoksen lisäksi rikoshyödyn käyttämisestä.¹²⁹

4.2.2 Myötärangaistuja tekoja koskeva oppi

Lainkonkurrenssiopista erilliseksi alaryhmäksi voidaan hahmottaa myötärangaistuja esi- ja jälkitekoihin koskeva oppi. Myötärangaistuja tekoja koskevan opin mukaan pääteko kattaa esi- ja jälkitekot. Päätekoa edeltävät tai seuraavat teot voidaan katsoa myötärangaituksi, mikäli ne käsittävät pääteon tunnusmerkistöön sisältyvän edun hyväksi käyttämisen.¹³⁰ Nimensä mukaisesti esiteko on ennen päätekoa säännönmukaisesti tai välttämättä edeltävä teko, joka myötärangaistuja tekoja koskevan opin mukaisesti tulee arvioiduksi pääteosta rangaistaessa. Päinvastoin sama arviointi toteutetaan tilanteessa, jossa päätekoa seuraa säännönmukaisesti tai välttämättä jokin jälkiteko.¹³¹ Myötärangaistua esiteko voi esimerkiksi olla avainten varastaminen tilanteessa, jossa henkilö anastaa lukitusta huoneistosta irtainta omaisuutta.¹³² Myötärangaistun jälkiteon voi muodostaa esimerkiksi itsepesu, jonka katsotaan olevan lainkonkurrenssissa esirikoksen kanssa. Tällöin itsepesun moitittavuus tulee arvioiduksi esirikoksesta rangaistaessa.

Oppi perustuu ajatukseen siitä, että pääteon katsotaan kattavan tapahtumainkulun sisältävät muut rikosoikeudellisesti moitittavat teot. Sillä pyritään välttämään tilanteet, joissa

¹²⁹ *Sahavirta* 2008, s. 280–281.

¹³⁰ *Nuutila* 1997, s. 375.

¹³¹ *Nuutila* 1997, s. 374–375.

¹³² *Hyttinen* 2019, s. 581.

päädyttäisiin epäoikeudenmukaisiin monin kertaisiin rangaistuksiin. Kyseinen oppi pohjautuu kansallisen oikeusjärjestelmän omaksumaan ylirankaisemisen kieltoon. Näin ollen tilanteessa, jossa tekijän toiminta sinänsä täyttää useamman kuin yhden rikoksen tunnusmerkistön, voi ylirankaisemisen kieltoon nojautuen olla tarkoituksenmukaista ja kohtuullista arvioida tekijän toimintaa kokonaisuutena. Itsepesun tunnusmerkistön osalta myötärangaistuja tekoja koskeva oppi keskittyy jälkiteon rangaistavuuden arviointiin siihen liittyviä tulkintakriteerejä hyödyntäen.¹³³

Myötärangaistuja tekoja koskevan opin osalta on tärkeää korostaa, ettei sen tarkoituksena ole jättää tekijää rankaisematta esi- tai jälkiteoista. Sen sijaan näiden tekojen moitittavuus tulisi opin mukaan huomioida pääteosta rangaistaessa. Näin ollen tuomittavan rangaistuksen tulisi olla sitä ankarampi, mitä enemmän rikosoikeudellisesti moitittavaa toimintaa yksi rikostunnusmerkistö sisältää. Konkretiaa tällä oikeuskirjallisuuden osoittamalla edellytyksellä ei kuitenkaan ole. Lähtökohtaisesti voidaankin todeta, etteivät rankaisemattomat esi- tai jälkiteot juurikaan vaikuta rangaistukseen sen mittaamisharkinnan yhteydessä. Siten tuomittava rangaistus ei lähtökohtaisesti muutu sen ankarammaksi, vaikka syyksiluettu teko sisältäisikin myötärangaistuja tekoja. Myötärangaistuja tekoja voidaan käytännön tilanteessa arvioida seuraavien oikeuskirjallisuudessa kehitettyjen konkurrenssikriteerien perusteella: 1) säännönmukaisen sisältyvyyden kriteeri, 2) osittaisen yhtenevyyden kriteeri, 3) suojeluobjektien yhtenevyys ja 4) vahinkojen laajuutta koskeva kriteeri.¹³⁴

Seuraava korkeimman oikeuden ratkaisu konkretisoi tarkemmin konkurrenssikriteerien soveltamista käytännössä ennen itsepesukontekstiin siirtymistä. Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2011:35 (ään.) vastaaja A oli syyllistynyt kahteen törkeään velallisen epärehellisyyteen, kun hän oli nostanut X Oy:stä ja Y Oy:stä varoja ilman hyväksyttävää syytä. Korkeimman oikeuden ratkaistavaksi jäi se, voitiinko vastaaja A tuomita kahden törkeän velallisen epärehellisuuden lisäksi myös törkeästä veropetoksesta, kun hän oli laiminlyönyt tuloverotuksen ilmoitusvelvollisuutensa. Arvioitaessa sitä, oliko törkeä veropetos myötärangaistu jälkiteko, korkein oikeus hyödynsi edellä mainittuja konkurrenssikriteereitä. Säännönmukaisen sisältyvyyden kriteerin (1) osalta korkein oikeus totesi, ettei veropetos ole velallisen epärehellisyysrikokseen elimellisesti liittyvä hyödyntämistapa. Arvioitaessa tunnusmerkistöjen osittaista yhtenevyyttä (2), korkein oikeus lausui,

¹³³ Hyttinen 2019, s. 579; Piippo 2021, s. 1248–1249; *Ulväng* 2013, s. 536–537.

¹³⁴ Hyttinen 2019, s. 579–581; *Sahavirta* 2008, s. 282–288.

etteivät ne peitä toisiaan ja lisäksi täyttyvät eri ajankohtina erilaisilla toimilla. Korkeimman oikeuden mukaan velallisen epärehellisyydellä ja veropetoksella suojataan eri oikeushyviä, minkä vuoksi suojeleobjektien yhtenevyyden (3) kriteeri ei täyttynyt. Viimeiseksi korkein oikeus arvioi vahinkojen laajuutta koskevaa kriteeriä (4). Perustelujen mukaan rikossäännöksillä suojattavat oikeushyvät eivät saisi riittävää merkitystä, mikäli tekojen ei katsottaisi kohdistuvan myös verotuksessa suojattaviin arvoihin.¹³⁵ Korkein oikeus ei siis katsonut, että velallisen epärehellisyyksrikoksella ja veropetoksella olisi aiheutettu samanlaista vahinkoa. Tämän vuoksi korkein oikeus ei katsonut törkeän velallisen epärehellisyyden ja törkeän veropetoksen olevan keskenään lainkonkurrenssissa eikä törkeää veropetosta katsottu myötärangaistuksi jälkiteoksi. Tapauksessa vastaaja A tuomittiin velallisen epärehellisyyden lisäksi törkeästä veropetoksesta.

Itsepesua koskevissa tilanteissa on vakiintuneesti katsottu, että esirikoksen tunnusmerkistö kattaa myös siihen osallisten tekemän rahanpesun tunnusmerkistön. Rahanpesun on tämän vuoksi katsottu lähtökohtaisesti olevan lainkonkurrenssissa esirikoksen kanssa tilanteessa, jossa rahanpesutoimet toteuttaa esirikokseen osallinen henkilö.¹³⁶ Tämä lähtökohta on säilynyt edelleen itsepesukriminalisoinnin laajentumisesta huolimatta pääsääntönä. Itsepesukriminalisointia koskeneen vuoden 2020 lainsäädäntöuudistuksen myötä lainkonkurrenssikysymyksiä tullaan oikeuskäytännössä tulkitsemaan edellä mainittujen myötärangaistuja tekoja koskevien konkurrenssikriteerien valossa. Mikäli tulkintakriteerien voidaan katsoa täyttyvän tilanteessa, jossa esirikokseen ja rahanpesuun on syyllistynyt sama henkilö, ovat teot lainkonkurrenssissa. Tällöin henkilöä ei voida tuomita itsepesusta. Sen sijaan tilanteessa, jossa tulkintakriteerien ei katsota täyttyvän, on henkilö lähtökohtaisesti tuomittava itsepesuna toteutetusta rahanpesusta. Tällöin esirikoksen ja myöhemmin toteutetun rahanpesun ei katsota olevan lainkonkurrenssissa. Seuraavaksi käsitelläänkin tarkemmin edellä esiin tuotujen konkurrenssikriteerien täyttymistä itsepesukontekstissa.

Säännönmukaisen sisältyvyyden kriteerin (1) yhteydessä arvioidaan sitä, seuraako jälkiteko päätekoa säännönmukaisesti tai lähes välittömästi. Itsepesun osalta kyse on siis siitä, katsotaanko itsepesun seuraavan päätekoa eli esirikosta säännönmukaisesti tai lähes välittömästi. Tarkoitusta korostavan rahanpesun kohdalla tulkintakriteerin täyttymättä jäämistä puoltaa erityisesti toiminnan motivaatioperusta. On katsottu, että tarkoitusta

¹³⁵ Hyttinen 2019, s. 587–588.

¹³⁶ Sahavirta 2008, s. 280.

korostavan rahanpesun tunnusmerkistötekijät edellyttävät esirikokseen osalliselta rikoshyödyn laillistamiseen eli rahanpesuun liittyvää päätöksentekoa. Tämän on sen sijaan katsottu poikkeavan esirikoksen tekemistä koskevasta motivaatioperustasta. Rahanpesijän motivaatioperusta ei liity välittömästi esirikoksella hankitun omaisuuden käyttämiseen, koska tekijän toiminnan pyrkimyksenä on rikoshyödyn todellisen tai näennäisen luonteen muuttaminen. Kyseisenlaista tarkoitustunnusmerkkiä ei sisälly muihin rikostunnusmerkistöihin, mikä osaltaan korostaa sen ainutlaatuisuutta. Tämän vuoksi oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pelkästään esirikoksesta tuomitseminen ei kata tekijän toiminnan aiheuttamaa vääryyttä silloin, kun hänen toimintansa nimenomaisesti tarkoituksena on rikoshyödyn laillistaminen. Edellä mainitun lisäksi säännönmukaisen sisältyvyyden tulkintakriteerin täyttymistä vastaan tarkoitusta korostavan rahanpesun osalta puhuu se, etteivät muuntaminen tai siirtäminen ole tyypillisiä esirikoksen toteuttamistapoja. Tulkin mukaan kyse on nimenomaisesti esirikoksesta olennaisesti poikkeavasta aktiivisesta rikoshyödyn peittämiseen ja häivyttämiseen linkittyvästä toiminnasta.¹³⁷

Seuraavaksi on aiheellista avata säännönmukaisen sisältyvyyden kriteerin täyttymistä seurausta edellyttävän rahanpesun osalta. Myös kyseinen tekotapa voidaan toteuttaa rikoshyötyä muuntamalla tai siirtämällä niin, että tällaisia rahanpesutoimia voidaan pitää selkeästi esirikoksesta poikkeavina toimina, jotka muodostavat esirikoksesta erillisen oikeudenloukkauksen. Tämän vuoksi on lähtökohtaisesti oletettava, etteivät esirikos ja seurausta edellyttävä itsepesu ole keskenään lainkonkurrenssissa. Myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö tukee tätä tulkintaa. Korkein oikeus on useissa ratkaisussaan linjannut, ettei säännönmukaisen sisältyvyyden kriteeri täyty tilanteessa, jossa pää- ja jälkiteoilla on toisistaan poikkeavat toteutustavat.¹³⁸

Säännönmukaisen sisältyvyyden kriteeriä on tulkittu seuraavissa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuissa. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:122 vastaaja A oli anastanut polttoöljyä ja tämän jälkeen käyttänyt sitä ajoneuvossaan polttoaineena dieselöljyn sijasta. Vastaaja A ei ollut tehnyt tästä laissa säädettyä ilmoitusta ajoneuvohallintokeskukselle. Korkeimman oikeuden lainkonkurrenssia koskeva pohdinta perustui tapauksessa siihen, katsottaisiinko veropetoksen sisältyvän varkausrikokseen ja siitä annettavaan rangaistukseen. Korkein oikeus totesi perusteluissaan, ettei veropetoksen toteuttava teko ollut ”sellainen anastetun omaisuuden säännönmukainen hyödyntämistapa, että sitä

¹³⁷ *Sahavirta* 2008, s. 283; *Piippo* 2021, s. 1254–1255.

¹³⁸ *Piippo* 2021, s. 1256.

olisi pidettävä erikseen rankaisemattomana anastuksen jälkitekona”. Näin ollen verope-
tosta ei voitu katsoa myötärangaistuksi jälkitekoksi. Korkeimman oikeuden ratkaisussa
KKO 2015:88 vastaaja A:n syyksi oli luettu törkeä petos. Hänen katsottiin syyllistyneen
myös kirjanpitorikokseen. Korkeimman oikeuden lainkonkurrenssia koskeva tulkinta
kohdistui siihen, katsottiinko kirjanpitorikoksen sisältyvän säännönmukaisesti petokseen
ja olevan näin myötärangaistu teko. Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan siihen, ettei kir-
janpitorikoksen tunnusmerkistön täyttävä teko ollut lainkonkurrenssissa petosrikoksen
kanssa. Perusteluissaan korkein oikeus antoi painoarvoa sille, etteivät säännösten tunnus-
merkistöt peitä toisiaan ja niiden toteutustavat poikkeavat toisistaan.

Toisaalta seurausta edellyttävän itsepesun osalta on huomioitava myös säännönmukai-
seen sisältyvyyden kriteeriin perustuvan lainkonkurrenssin puolesta puhuvia seikkoja.
Seurausta edellyttävälle rahanpesulle on ominaista sen avoin tekotapatunnusmerkistö.
Tämän vuoksi seurausta edellyttävään itsepesuun voi lähtökohtaisesti syyllistyä silloin-
kin, kun ainoastaan vastaanottaa, pitää hallussa tai käyttää rikoshyötyä rikoslain 32 luvun
6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesti. Mikäli minkäänlaista rajausta tällaisen itsepesun
ja siihen liittyvien lainkonkurrenssikysymysten osalta ei tehtäisi, muodostuisi rangaistus-
vastuu seurausta edellyttävän itsepesun osalta perusteettoman laajaksi. Myös lainsäätäjän
kannanoton mukaan on perusteltua rajata rangaistusvastuu tällaisissa tapauksissa tilantei-
siin, joissa itsepesu muodostaa poikkeavan ja esirikosta vahingollisemman toiminnan.¹³⁹
Näin ollen seurausta edellyttävän itsepesun voidaan katsoa olevan lainkonkurrenssissa
esirikoksen kanssa, kun toiminta ei muodosta lisävahinkoa ja on käytännössä vain vähim-
mäisedellytyksin hyötymistä esirikoksesta. Tällaisessa tilanteessa on perusteltua katsoa
seurausta edellyttävä itsepesu esirikoksen myötärangaistuksi jälkitekoksi.

Säännönmukaisen sisältyvyyden tulkintakriteeri rajaa itsepesun rangaistavuuden alan ul-
kopuolelle teot, joissa ei ole kyse aktiivisista rahanpesutoimista. Tulkintakriteeri puoltaa
lainsäätäjän omaksumaa kantaa siitä, että lainkonkurrenssi tulee kyseeseen sellaisen toi-
minnan osalta, joka ei osoita aktiivista rikoshyödyn peittämistä tai häivyttämistä. Lain
esitöiden mukaan arviointi tulee toteuttaa tulkitsemalla sitä, onko tapauskohtaisessa me-
nettelyssä kyse esirikokseen kiinteästi liittyvästä tai säännönmukaisesta keinosta, jolla
pyritään turvaamaan esirikoksesta saadun omaisuuden hyödyntäminen. Tällaisien tekojen
voitaisiin lähtökohtaisesti katsoa olevan lainkonkurrenssissa esirikoksen kanssa, sillä ky-
seisestä teosta annettava tuomio sisältäisi jo moitteen tällaisista vähäisemmistä ja

¹³⁹ *Pippo* 2021, s. 1256–1257; HE 183/2020 vp, s. 44.

yksinkertaisemmista teoista. Sen sijaan teot, jotka poikkeavat säännömukaisesta hyödyntämisen turvaamisesta ja ovat muutoinkin pidemmälle vietyjä ja monimutkaisempia, tulisivat tuomittavaksi itsepesuna. Lainsäätäjän mukaan tällainen vahingollisempi ja muutoin poikkeavampi toiminta ei voisi lähtökohtaisesti tulla arvioiduksi esirikoksen myötärangaistuna jälkitekona.¹⁴⁰

Toisin kuin seurausta edellyttävän itsepesun kohdalla, ei tarkoitusta korostavan tekemuodon osalta ole juurikaan vaaraa rangaistavuuden alan kohtuuttomalle laajenemiselle. Tämä johtuu rikoslain 32 luvun 11 §:n rajoitussäännöksessä omaksutusta ratkaisusta, joka rajaa soveltamisalan ulkopuolelle rikoshyödyn vastaanottamisen, käyttämisen, luovuttamisen, välittämisen ja hallussa pitämisen.¹⁴¹ Seurausta edellyttävän itsepesun osalta kyseistä rajausta ei ole toteutettu. Kuten aikaisemmin rajoitussäännöksen soveltamisalaa koskevassa luvussa 3.3.2 todettiin, vain tarkoitusta korostavan tekemuodon osalta toteutettiin tunnusmerkistötekijöiden supistaminen itsepesutilanteissa. Seurausta edellyttävä tekemuoto vastaa sen sijaan sanamuodoltaan *third-party* -tyyppistä sääntelyä. Tämän vuoksi on perusteltua, että tekemuodon osalta lainkonkurrenssikysymyksiä ratkaisemiseen on asetettu edellä mainittuja tulkintaohjeita.

Mikäli itsepesua koskeva lainkonkurrenssikysymys ei ratkea säännömukaisen sisältyvyyden kriteerin avulla, tulee sitä pohtia osittaisen yhtenevyyden kriteeriin tukeutuen (2)¹⁴². Kriteerin avulla tulkitaan sitä, peittääkö pääteon tunnusmerkistö jälkiteon tunnusmerkistön kokonaan vai pelkästään osittain¹⁴³. Rahanpesukontekstissa tämä tarkoittaa arviointia siitä, peittääkö rahanpesurikoksen tunnusmerkistö esirikoksen tunnusmerkistön¹⁴⁴. Mikäli rahanpesun tunnusmerkistö peittäisi osittaisen yhtenevyyden kriteerin edellyttämällä tavalla esirikoksen tunnusmerkistön, olisivat teot lainkonkurrenssissa. Tällöin esirikokseen osallista ei olisi mahdollista tuomita itsepesusta.

Tarkoitusta korostavan itsepesun tekemuodon tunnusmerkistössä ilmaistu korotettu tahallisuusvaatimus rajoittaa itsepesun ja esirikoksen tunnusmerkistöjen päällekkäisyyttä. Korotetun tahallisuusvaatimuksen mukaisesti tekijä voidaan tuomita itsepesusta, mikäli hän on toiminut peittämisen- tai häivyttämistarkoituksessa taikka rikosentekijän avustamistarkoituksessa. Tahallisuusvaatimuksen tarkoitustunnusmerkistö osoittaa, että

¹⁴⁰ Piippo 2021, s. 1257.

¹⁴¹ Piippo 2021, s. 1257–1259; HE 183/2020 vp, s. 43–44.

¹⁴² Sahavirta 2008, s. 283.

¹⁴³ Hyttinen 2019, s. 581.

¹⁴⁴ Sahavirta 2008, s. 283; Ks. osittaisen yhtenevyyden kriteeristä Lahti 1968, s. 717–722.

esirikoksen ja tarkoitusta korostavan itsepesun tunnusmerkistöt täyttyvät eri aikaan. Esirikoksen tunnusmerkistön täytyminen ei vielä edellytä tekijän peittämis-, häivyttämistä tai avustamistarkoituksen olemassaoloa. Vaikka tämä ilmenee suoranaisesti vain tarkoitusta korostavan itsepesun tunnusmerkistöstä, koskee sama lähtökohtaisesti myös seurausta edellyttävää itsepesua. Molempien tekemuotojen muuntaminen ja siirtäminen poikkeavat esirikoksen toteuttamistavoista ja tämän vuoksi ne eivät lähtökohtaisesti voi toteutua ajallisesti tai muutoinkaan päällekkäin esirikoksen tunnusmerkistön täyttävien toimien kanssa.¹⁴⁵ Osittaisen yhtenevyyden kriteeri puoltaa siis pääasiallisesti lainkonkurrenssin puuttumista.

Osittaisen yhtenevyyden ja säännönmukaisen sisältyvyyden kriteerien tulkinnassa on merkittäviä yhtäläisyyksiä. Tämän vuoksi myös korkein oikeus on ottanut näiden kriteerien täyttymiseen kantaa yhteisesti. Aikaisemmin tässä luvussa mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:122 arvioitiin lainkonkurrenssia osittaisen yhtenevyyden ja myös suojeluobjektien yhtenevyyden kriteerin valossa. Osittaisen yhtenevyyden kriteerin osalta korkein oikeus totesi, etteivät rikoslain 36 luvun 1 §:n 1 momentin petoksen ja rikoslain 30 luvun 9 §:n kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöt peitä toisiaan. Lisäksi se katsoi niiden täyttyvän eri toimilla ja eri ajankohtina, minkä vuoksi teot eivät olleet lainkonkurrenssissa. On siis perusteltua todeta, että tulkinta kriteerit ovat osittain päällekkäisiä ja myötärangaistuja tekoja koskevien lainkonkurrenssikysymysten tulkinnassa ei ole mahdollista tukeutua vain yksittäisen kriteerin varaan. Arviointi tulee toteuttaa kokonaisvaltaisesti kaikkien kriteerien osalta.

Kolmannen tulkintakriteerin, suojeluobjektien yhtenevyyden kriteerin (3), yhteydessä kokonaisvaltainen tarkastelu on välttämätöntä, sillä se ei yksinään riitä muodostamaan lainkonkurrenssia¹⁴⁶. Suojeluobjektien yhtenevyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa pää- ja jälkiteon rikossäännöksen suojaavat samaa oikeushyvää¹⁴⁷. Mikäli esirikoksen ja myöhempien rahanpesutoimien rikossäännösten katsottaisiin suojaavan samaa oikeushyvää, olisivat teot lainkonkurrenssissa. Näin ei kuitenkaan useimmiten ole, sillä rahanpesun ja esirikosten suojeluobjektien voidaan lähes poikkeuksetta todeta suojaavan eri oikeushyviä. Tämä johtuu jo aikaisemmin todetun mukaisesti siitä, että rahanpesua koskevien rikoslain säännösten tarkoituksena ei ollen suojata yksittäisiä kansallisia perusoikeuksia.

¹⁴⁵ Piippo 2021, s. 1260.

¹⁴⁶ Sahavirta 2008, s. 285.

¹⁴⁷ Hyttinen 2019, s. 581.

Sen sijaan eri esirikosten suojelun kohde on lähes aina palautettavissa johonkin yksilölliseen perusoikeuteen.¹⁴⁸

Esimerkiksi petoksen ja velallisen rikosten suojeluobjekteja on luonnehdittu korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2008:37 (ään.). Korkeimman oikeuden mukaan petosrikoksen kriminalisoinnilla suojataan asianomistajan oikeutta määrätä omaisuudesta. Velallisen rikoksilla pyritään sen sijaan suojaamaan velkojien taloudellisia etuja eli näiden varallisuutta. Koska rahanpesun kriminalisoinnilla pyritään suojaamaan ylikansallista rahoitusjärjestelmää ja sen luotettavuutta, on selvää, että edellä mainittujen mahdollisten esirikosten ja rahanpesun suojelun kohteet eroavat toisistaan merkittävästi. Tämä taas puhuu lainkonkurrenssin muodostumista vastaan.¹⁴⁹ Korkein oikeus lisäksi linjannut ratkaisuisaan KKO 2011:52 (ään.) kohdassa 5 ja KKO 2015:88 kohdassa 8 seuraavasti: ”*Jälkitekkoa ei kuitenkaan ole yleensä pidetty rankaisemattomana, jos sen yhteydessä on tehty oikeudenloukkaus, joka ei ole tullut otetuksi huomioon ensimmäisen rikoksen oikeudellisessa arvioinnissa, ja jos jälkiteko on kohdistunut johonkin toiseen oikeushyvään kuin ensimmäinen rikos.*”. Edellä mainittu on linjassa viidennen rahanpesudirektiivin osoittaman lisävahinkoedellytyksen kanssa, jonka perusteella itsepesuna rangaistavaa on esirikoksesta erillistä vahinkoa aiheuttavat teot. Koska suojeluobjektien yhtenevyyttä koskeva tulkintakriteeri puoltaa edellä mainituin tavoin todella vahvasti lainkonkurrenssin puuttumista, on yksittäistapauksissa perusteltua tarkastella kyseistä problematiikkaa myös muiden kriteerien osalta. Vaikka lainkonkurrenssin puuttuminen olisi ilmeistä kyseisen tulkintakriteerin osalta, voi jokin muu kriteereistä puoltaa sen käsillä oloa.

Viimeinen konkurrenssikriteeri koskee tekojen aiheuttamien vahinkojen laajuutta (4). Oikeuskirjallisuudessa kyseinen kriteeri on nähty painavimpana perusteena lainkonkurrenssin muodostumiselle silloin, kun arvioitavana olevista teoista muodostuu samanlainen vahinko¹⁵⁰. Tällaisessa tilanteessa ei ole nähty perusteltuna rangaista tekijää useammasta eri teosta. Myös tämä tulkinta on linjassa edellä mainitun viidennen rahanpesudirektiivin lisävahinkoedellytyksen kanssa. Lähtökohtana siis on, ettei lainkonkurrenssia muodostu tilanteessa, jossa jälkiteolla aiheutetaan sellaista vahinkoa, joka ei sisälly esirikoksen tunnusmerkistöön. Oikeuskäytännön perusteella kyse voi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa ulkopuoliselle aiheutetaan omaisuusvahinkoa tai vahingonvaaraa. Mikäli erillistä vahinkoa tai vahingonvaaraa ei esiteon jälkeen toteutetuista rikollisista teoista muodostu, ei

¹⁴⁸ *Sahavirta* 2008, s. 285.

¹⁴⁹ *Tapani* 2018, s. 807; *Piippo* 2021, s. 1261; *Sahavirta* 2008, s. 286.

¹⁵⁰ *Sahavirta* 2008, s. 288.

toiminta näin ollen sisällä esirikoksesta poikkeavaa deliktistä pahaa. Tällöin tekojen voidaan lähtökohtaisesti katsoa olevan lainkonkurrenssissa.¹⁵¹

Vahinkojen laajuutta koskeva kriteeri asettaa myös tiettyjä edellytyksiä sille asianomaispiirille, johon rikoksesta aiheutuneet vahingot kohdistuvat. Tulkintakriteerin mukaan rangaistusvastuu määräytyy sen perusteella, onko tekijä aiheuttanut vahinkoa esiteon asianomistajan lisäksi myös kolmannelle, esitekoon kuulumattomalle henkilölle. Itsepesukontekstissa asianomaispiiriä koskeva tulkinta on kuitenkin hieman erilainen. Itsepesun osalta lainkonkurrenssia vastaan puhuvana seikkana ei pidetä sitä, että esirikoksella ja myöhemmillä rahanpesutoimilla aiheutetut vahingot kohdistuvat eri asianomistajiin. Tämä perustuu edellä esitettyyn rikoksen suojeluobjektia koskevaan tulkintaan. Rahanpesurikoksen suojeluobjekti on jo aiemmin useampaan kertaan todetun mukaisesti abstrakti, minkä vuoksi kyseisellä rikoksella ei voida lähtökohtaisesti katsoa olevan asianomistajaa. Esirikoksesta riippuen myöskään itsepesusta ei välttämättä aiheudu kenellekään yksittäiselle asianomistajataholle konkreettista omaisuusvahinkoa. Sen sijaan välillistä vahinkoa itsepesusta voi aiheutua laillisen rahoitusjärjestelmän puhtaudelle ja luotettavuudelle. Tästä johtuen on perusteltua tulkita esirikoksen aiheuttama vahinko ja rikoshyödyn lailliseen talouteen saattaminen toisistaan erillisiksi vahingoiksi. Kun rikoshyöty saatetaan osaksi talousjärjestelmää, sen voidaan katsoa sekoittuvan osaksi laillista varallisuutta. Tällöin laittoman ja laillisen varallisuuden erottaminen toisistaan voi olla lähes mahdotonta, jolloin voidaan katsoa syntyneen esirikoksesta irrallista lisävahinkoa. Tällaisessa tilanteessa esirikoksen ja itsepesun kautta aiheutetut vahingot ovat toisistaan erillisiä eivätkä näin ollen muodosta tulkintakriteerin mukaista lainkonkurrenssia.¹⁵²

Edellä mainitut tulkintakriteerit ohjaavat tulevaisuudessa oikeuskäytäntöä, kun pohdittavaksi tulevat itsepesua koskevat lainkonkurrenssikysymykset. Oikeuskirjallisuudessa tulkintakriteerien soveltumista itsepesukontekstiin on luonnollisesti ehditty pohtia vain vähän vastikään voimaan tulleen kriminalisoinnin osalta. Edellä käsitelty kuitenkin osoittaa, etteivät lainkonkurrenssikysymykset tule mielivaltaisesti määriteltäväksi tulevaisuuden itsepesua koskevassa oikeuskäytännössä vaan tiettyjä suuntaviivoja on myötärangaistuja tekoja koskevan opin sisältämien tulkintakriteerien vuoksi jo olemassa. Näin ollen on mahdollista myös todeta, ettei lainkonkurrenssikysymyksiä ole kokonaisuudessaan jätetty oikeuskäytännön ratkaistavaksi. Seuraavassa luvussa pohdittavaksi kuitenkin tulee

¹⁵¹ *Sahavirta* 2008, s. 288–289.

¹⁵² *Piippo* 2021, s. 1263–1265; *Sahavirta* 2008, s. 288–289.

se, miten näitä tulkintakriteerejä tulisi soveltaa aktuaalisessa itsepesun lainkonkurrenssi-arvioinnissa.

4.2.3 Lainkonkurrenssiopin soveltaminen itsepesua koskevaan arviointiin

Myötärangaistuja tekoja koskevan opin tulkintakriteerien käsittelemisen jälkeen on perusteltua tarkastella tarkemmin sitä, miten konkurrenssiarviointi tulee käytännössä toteutumaan laajentuneen itsepesukriminalisoinnin kohdalla. Oikeuskirjallisuudessa on vastikään tuotu esiin tulkinta siitä, että konkurrenssiopin arviointikriteerejä on mahdollista hyödyntää konkreettisesti itsepesua koskevassa lainkonkurrenssi-arvioinnissa kahdella eri tavalla. Tämä tulkinta on noussut esiin itsepesun rangaistavuuden alan laajentumista koskevista esitöistä. Niissä lainsäätäjä on todennut lainkonkurrenssi-arvioinnin keskiössä olevan säännönmukaisen sisältyvyyden kriteeri. Lainsäätäjän mukaan itsepesun rangaistusvastuuta arvioidessa keskeistä on lähtökohtaisesti se, onko kyseessä esirikokseen kiinteästi liittyvä menettely tai säännönmukainen keino turvata esirikoksesta saadun omaisuuden hyödyntäminen¹⁵³. Lainsäätäjä on näin ollen painottanut yhden konkurrenssikriteerin merkitystä ylitse muiden. Tämän vuoksi on perusteltua arvioida sitä, miten kyseinen kannanotto vaikuttaa itse lainkonkurrenssiarviointiin.

Mikäli konkurrenssi-arvioinnissa annetaan painoarvoa nimenomaisesti säännönmukaisuuskriteerille eli niin sanotulle itsepesukonkurrenssiopille, voi arvioinnin lopputulos olla eri kuin tilanteessa, joissa arvioinnissa hyödynnettäisiin myös muita kriteerejä vakiintuneen konkurrenssiopin mukaisesti. Otetaan esimerkiksi tilanne, jossa henkilö anastaa polkupyörän ja ajaa sen tämän jälkeen kotiinsa tarkoituksenaan peittää tai häivyttää sen alkuperä. Mikäli konkurrenssiarviointi painottuu säännönmukaisuuskriteeriin, on perusteltua todeta tekojen olevan lainkonkurrenssissa. Tekijää ei olisi perusteltua tuomita itsepesusta sen johdosta, että hän on ajanut polkupyörän kotiinsa. On selvää, että anastetun omaisuuden siirto tässä tilanteessa on säännönmukaisesti ja välittömästi seurannut polkupyörän anastamista. Jos tilannetta sen sijaan arvioisi muiden arviointikriteerien valossa, muodostuisi lopputulos erilaiseksi. Tarkastelemalla varkauden ja rahanpesun suojeleobjektien yhtenevyyttä tekojen ei voida todeta olevan lainkonkurrenssissa. Myös osittaisen

¹⁵³ HE 183/2020 vp, s. 43.

yhtenevyyden kriteeri tukee tätä tulkintaa, sillä varkauden ja rahanpesun tunnusmerkit eivät peitä toisiaan ja teot toteutetaan erilaisin toimin eri ajankohtina.¹⁵⁴

On ilmeisen ongelmallista, että noudattamalla lainsäätäjän korostamaa niin sanottua itsepesukonkurrenssioppia voidaan päätyä täysin toiseen lopputulokseen kuin vakiintunutta konkurrenssioppia noudatettaessa. Onkin perusteltua ymmärtää se, miksi lainsäätäjä on päätenyt tällaiseen ratkaisuun. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että lainsäätäjä on halunnut itsepesun konkurrenssiarvioinnissa noudatettavan vakiintuneita myötärangaistujen jälkitekujen arviointikriteerejä. Toisaalta lainsäätäjä on kuitenkin ymmärtänyt sen, että kaikkien kriteerien yhtäläinen painottaminen saattaisi johtaa yhä useammin itsepesusta rankaisemiseen. Jotta itsepesun rangaistavuuden ala ei laajenisi kohtuuttomasti, on lainsäätäjä halunnut korostaa säännönmukaisen sisältyvyyden painoarvoa ratkaisevana arviointikriteerinä. Jää siis oikeuskäytännön ratkaistavaksi, kumpi konkurrenssiopillinen arviointi tulevaisuudessa omaksutaan. Mikäli itsepesun rangaistavuuden ala halutaan pitää melko suppeana, oikeuskäytännössä tullaan mitä todennäköisemmin omaksumaan niin sanottu itsepesukonkurrenssioppi. Mikäli taas itsepesun rangaistavuuden alaa halutaan tulkita laajemmin, annetaan painoarvoa yhtäläisesti kaikille vakiintuneen konkurrenssiopin arviointikriteereille.¹⁵⁵

Lainkonkurrenssiopilliset kysymykset tulevat väistämättä olemaan keskiössä, kun tulevaisuudessa arvioidaan itsepesun rangaistavuuden alaa uuden laajennetun rajoitussäännöksen nojalla. Tähän arviointiin ei kuitenkaan ole haluttu rahanpesudirektiivillä puuttua¹⁵⁶. Sen sijaan direktiivillä on pyritty luomaan laajemmat suuntaviivat ja edellytykset siitä, millaisissa tilanteissa itsepesu tulee katsoa jäsenvaltioiden kansallisissa lainsäädännöissä rangaistavaksi. Kansallisessa lainsäädännössä ja laintulkinnassa oikeusjärjestelmän omaksumat lainkonkurrenssiopit määrittelevät tarkemmin konkreettisissa yksittäistilanteissa sen, milloin itsepesun katsotaan olevan esirikosta seuraava rankaisematon jälkiteko. Rangaistuskäytännön yhtenevyyden osalta tämä voi kuitenkin muodostua joksikin ongelmalliseksi Euroopan unionin tasolla, mikäli eri jäsenvaltioissa lainkonkurrenssiopillisten kysymysten vaikutusta rangaistavuuden alaan tulkitaan eri tavalla.

Yhtä kaikki myötärangaistuja tekoja koskevan opin voitaneen todeta muodostavan tiettyjä linjoja lainkonkurrenssikysymysten ratkaisulle jo ennen konkreettisen

¹⁵⁴ Hyttinen 2021, s. 637–638.

¹⁵⁵ Hyttinen 2021, s. 638–639.

¹⁵⁶ HE 183/2020 vp, s. 43; LaVM 13/2020 vp, s. 4.

oikeuskäytännön muodostumista. Ratkaisu jättää lainkonkurrenssikysymykset oikeuskäytännön ratkaistavaksi on lisäksi linjassa viidennen rahanpesudirektiivin ja useiden muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden omaksuman lainsäädännön kanssa. Näin ollen sitä voidaan pitää perusteltuna ja hyväksyttävänä itsepesutyöryhmän lausunnon vastaisesti.

4.3 Itsekriminointisuoja

Itsekriminointisuoja (*nemo tenetur se ipsum accusare*) eli myötävaikuttamattomuusperiaate on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksistä. Sen ydinsisällön mukaan syytetyllä ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen.¹⁵⁷ Itsekriminointisuoja turvataan erinäisissä ihmisoikeussopimuksissa, kuten kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (KP-sopimus, SopS 8/1976). KP-sopimuksen artiklan 14(3)(g) mukaan syytetyllä on oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Kansallisessa keskustelussa itsepesun rangaistavaksi säätämisen on nähty loukkaavan itsekriminointisuoja ensisijaisesti sen vuoksi, ettei tekijän voida edellyttää pidättäytyvän rikoshyödyn laittoman alkuperän peittämistoimista¹⁵⁸.

Itsekriminointisuojan suhdetta itsepesun rangaistavaksi säätämiseen on pohdittu niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Kansallisessa keskustelussa *Sahavirta* on todennut, ettei itsepesun kriminalisointi voi suoranaisesti loukata itsekriminointisuoja, sillä syytetty ei rahanpesuprosessin missään vaiheessa joudu ilmiantamaan osallisuuttaan esirikokseen tai muuhunkaan rangaistavaan toimintaan. Poikkeuksen muodostavat tietyille toimijoille lainsäädäntöön kirjatut ilmoitusvelvollisuudet rahanpesun estämisestä ja selvittämisestä. Lähtökohtaisesti tekijällä ei kuitenkaan tällaista velvollisuutta ole. Usein on myös hänen oman etunsa mukaista jättää ilmoittamatta rikoksella hankittu varallisuus esimerkiksi veroilmoituksen yhteydessä, mikäli varallisuuden halutaan välttää saavan näennäisesti laillisen muodon.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Virolainen – Pölönen 2004, s. 299; Korvenmaa 2012, s. 240; Durrieu 2013, s. 378.

¹⁵⁸ *Sahavirta* 2008, s. 294.

¹⁵⁹ *Sahavirta* 2008, s. 293.

Myös korkein oikeus on ottanut kantaa tekijän tiedonantovelvollisuuden suhteesta itsekriminointisuojaan. Korkein oikeus on todennut ratkaisuiden KKO 2002:122 ja KKO 2004:134 yhteydessä, ettei konkurssi- tai verotusmenettelyssä velalliselle asetettu tiedonanto- ja ilmoitusvelvollisuus loukkaa itsekriminointisuoja. Perustelujen mukaan tämä johtuu siitä, että velallinen ei vielä tietoja antaessaan ole rikoksesta epäilty tai muutoinkaan osallinen mihinkään rikosasiaan.¹⁶⁰ Edellä mainittu soveltuu myös itsepesuna toteutettuun rahanpesurikokseen, sillä tekijä ei vielä rikoshyödyn alkuperää peittäessään ole kyseisestä rikoksesta epäilty. Itsekriminointisuoja on rikosoikeudellinen periaate, jolla taataan rikoksesta epäillyn tai syytetyn oikeuksien toteutuminen rikosprosessissa. Näin ollen sen ei voida katsoa vaikuttavan tilanteessa, jossa henkilö ei vielä ole yhdistettävissä mihinkään rikosoikeudelliseen prosessiin tai epäilyyn.

Durrieu on kansainvälisessä keskustelussa todennut edellä mainituin tavoin yhtenevästi, ettei itsepesun rangaistavaksi säättäminen loukkaa itsekriminointisuoja. Esirikos ja sitä seuraavat rahanpesutoimet ovat toisistaan erillisiä deliktistä pahaa tuottavia rikoksia. Tämän vuoksi niistä rangaistaessa tulee huomioida molemmista toimista johtuvat oikeudenloukkaukset erikseen myös silloin, kun esirikokseen osallinen ja myöhempien rahanpesutoimien toteuttajana on sama henkilö. Tällaisessakaan tilanteessa itsepesusta tuomittavan ei tarvitse todistaa itseään vastaan esirikoksen tai myöhempien rahanpesutoimien osalta. Näin ollen itsepesusta rankaiseminen ei loukkaa itsekriminointisuoja.¹⁶¹

Edellä mainittuun nojautuen on perusteltua todeta, ettei itsepesun kriminalisointia voida pitää itsekriminointisuoja loukkaavana. Itsekriminointisuoja on rikosoikeudellinen periaate, joka toimii syytetyn suojaksi vasta rikosprosessin aikana. Myöskään se, että tekijältä ei voitaisi edellyttää pidättäytymistä rikoshyödyn alkuperän peittämistoimista, ei muodosta loukkausta itsekriminointisuoja kohtaan. Kyse on *Durrieun* esittämän mukaisesti esirikoksesta erillisistä toimista, joihin esirikokseen osallinen voi tahtonsa mukaan ryhtyä. Erillistä deliktistä pahaa tuottavia toimia ei ole perusteltua oikeuttaa rikosprosessuaalisen periaatteen nojalla.

¹⁶⁰ *Sahavirta* 2008, s. 293–294.

¹⁶¹ *Durrieu* 2013, s. 379–380.

4.4 Kaksoisrangaistavuuden kieltö

Kaksoisrangaistavuuden kieltö eli *ne bis in idem* -kieltö on prosessioikeudellinen oikeusperiaate ja yleismaailmallinen ihmisoikeus, joka kieltää samaa henkilöä koskevan asian uudelleen käsittelyn. Periaatteesta säädetään useissa Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 85–96/1998) seitsemännen lisäpöytäkirjan artiklassa 4, Euroopan unionin perusoikeuskirjan (2000/C 364/01) artiklassa 50 ja KP-sopimuksen artiklassa 14(7).¹⁶² Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan artiklassa 4 kieltö määritellään seuraavasti:

”Ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti.”

Kaksoisrangaistavuuden kiellon on katsottu perinteisesti soveltuvan vain rikosoikeudellisiin seuraamuksiin. Suomessa onkin ollut aikaisemmin mahdollista määrätä veronkorotus hallinnollisessa menettelyssä ja samanaikaisesti syyttää ja tuomita tekijä rikosprosessissa veropetoksesta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on kuitenkin ottanut tällaiseen menettelyyn kantaa esimerkiksi Suomea koskevassa ratkaisussa EIT Ruotsalainen v. Suomi 10.6.2009¹⁶³. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tietyissä tilanteissa veronkorotuksen määrääminen ja verorikoksesta syyttäminen saman teon perusteella voi olla kaksoisrangaistavuuden kiellon vastaista etenkin silloin, kun molemmissa menettelyissä esitetyt tosiseikat ovat samat.¹⁶⁴

Kyseisen EIT:n antaman ratkaisun jälkeen veropetoksen ja verokorotuksen kaksoisrangaistavuuden kieltöön liittyvää ongelmaa on pohdittu myös korkeimmassa oikeudessa. Korkein oikeus katsoi ratkaisuisaan KKO 2010:45 ja KKO 2010:46, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan artiklassa 4 määritelty kaksoisrangaistavuuden kieltö estää peräkkäiset prosessit vain silloin, kun aikaisemmassa prosessissa on jo annettu lopullinen ratkaisu. Myöhemmin korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:82 katsottiin, ettei kaksoisrangaistavuuden kieltö estänyt veropetosyytteen tutkimista silloin, kun määrätty veronkorotus tuli lopulliseksi syytteen käsittelyn vireiläolon aikana. Ratkaisuun kohdistui kritiikkiä ja korkein oikeus muutti tulkintaansa

¹⁶² Helenius 2010, s. 765; Helenius 2019, s. 1.

¹⁶³ Ks. myös ratkaisut EIT Zolotukhin v. Venäjä 10.2.2009 ja EIT A ja B v. Norja 15.11.2016.

¹⁶⁴ Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 225.

asiassa myöhemmin ratkaisuisaan KKO 2013:59 ja KKO 2013:78. Kyseisissä ratkaisuissa korkein oikeus totesi, ettei kaksoisrangaistavuuden kieltoa voida kytkeä vain siihen prosessin osaan, jossa seuraamus tulee lopulliseksi. Oikeuskirjallisuudessa on kritisoitu etenkin sitä, kuinka korkein oikeus analogiseen tulkintaan nojautuen sovelsi edellä mainittuja EIT:n ratkaisuja tapauksiin, joissa hallinnollinen sanktio aktualisoitui rikosprosessin aikana. Tähän seikkaan EIT ei kuitenkaan ratkaisuisaan ole ottanut kantaa. *Vuorenpään* mukaan EIT:n ratkaisuista ei tämän vuoksi ole johdettavissa tulkintasääntöä siitä, miten kielto vaikuttaa silloin, kun toisessa prosessissa aiemmin määrätty sanktio tulee lopulliseksi rikosprosessin aikana¹⁶⁵.¹⁶⁶ Kaksoisrangaistavuuden kiellon perimmäisenä tarkoituksena on estää useamman prosessin samanaikainen vireilläolo samasta asiasta¹⁶⁷.

Yllä mainittujen tulkintojen vuoksi on perusteltua tarkastella sitä, miten esirikoksena toteutettu veropetos vaikuttaa itsepesusta rankaisemiseen kaksoisrangaistavuuden kiellon valossa. Edellä todetun mukaisesti veronkorotuksen määräämisen voitaneen todeta estävän veropetoksesta syyttämisen, mikäli veronkorotus on määrätty ennen rikosprosessin alkamista. Teoriassa olisikin mahdollista, että itsepesusta rankaiseminen estyisi veronkorotuksen määräämisen johdosta, mikäli esirikoksena olisi toteutettu veropetos. Rahanpesurikoksen kaksivaiheisuuden vuoksi tämä ei kuitenkaan käytännössä estäisi rangaistusvastuun aktualisoitumista, koska rangaistavuuden edellytyksenä ei ole esirikoksesta tuomitseminen. Rahanpesusta rankaisemista ei estäisi se, että esirikokseen liittyviä tosiasiallisia seikkoja tai olosuhteita ei voitaisi varmuudella näyttää. Sen sijaan riittää, että esirikoksen on selvitetty tapahtuneen ja sen johdosta on hyödytty taloudellisesti.¹⁶⁸ Kun esirikosta ei tarvitse syyksilukea, henkilöä ei tällaisessa tilanteessa syytetä kahdesti saman teon perusteella.

Kuten edellä on todettu, kansallisessa keskustelussa on esitetty tulkintoja siitä, että itsepesusta rankaiseminen loukkaisi kaksoisrangaistavuuden kieltoa. Seuraavaksi kaksoisrangaistavuuden kiellon merkitystä itsepesusta rangaistaessa onkin välttämätöntä käsitellä yleisesti teoreettisemmalla tasolla. Kuten aikaisemmin itsekriminointisuoja koskevassa luvussa 4.3 todettiin, esirikos ja rahanpesutoimet muodostavat toisistaan erilliset deliktistä pahaa tuottavat rikokset. *Durrieun* mukaan esirikos ja myöhemmin toteutettavat rahanpesutoimet muodostavat toisistaan erilliset oikeudenloukkaukset eri oikeushyville.

¹⁶⁵ *Vuorenpää* 2011, s. 158–159.

¹⁶⁶ *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 225.

¹⁶⁷ PeVL 17/2013 vp, s. 3.

¹⁶⁸ HE 53/2002 vp, s. 36; HE 183/2020 vp, s. 15; *László Gál* 2018, s. 117.

Tämän vuoksi kaksoisrangaistavuuden kieltoa ei loukata lainkaan rahanpesurikoksen yhteydessä.¹⁶⁹ Koska esirikos ja myöhemmin toteutettavat rahanpesutoimet ovat itsenäisiä tekoja jo rahanpesun kaksivaiheisuuteen perustuen, voidaan todeta, ettei kaksoisrangaistavuuden kieltoa loukata itsepesusta rangaistaessa.

Edellä mainittuja perusteita tukee myös viidennen rahanpesudirektiivin osoittamat kriminalisointivelvoitteet. Direktiivi velvoittaa jäsenvaltiot kriminalisoimaan kaikki sellaiset rahanpesutoimet, jotka eivät rajoitu pelkästään rikoshyödyn hallussapitoon tai käyttöön. Esimerkiksi hallussapitotilanteessa kaksoisrangaistavuuden kiello voisi mahdollisesti estää itsepesusta rankaisemisen, koska sinänsä erillisiä rahanpesutoimia ei tekemuodon osalta välttämättä muodostu. Suomessa voimassa oleva kriminalisointi ei mene viidennen rahanpesudirektiivin velvoitteita pidemmälle eikä näin ollen ulotu rikoshyödyn hallussapitoon tai käyttöön. Toiseksi argumentaatiota tukee myös viidennen rahanpesudirektiivin itsepesukriminalisoinnille asetettu lisävahinkoedellytys. Kyseisen edellytyksen mukaan itsepesukriminalisointi täytyy jäsenvaltioissa toteuttaa niiden rahanpesutoimien osalta, jotka aiheuttavat esirikoksesta erillistä ja suurempaa vahinkoa, jota esirikoksesta rankaiseminen ei kata. Myös tämä osoittaa esirikoksen ja rahanpesutoimien erillisyyttä, minkä vuoksi itsepesusta rangaistaessa ei loukata kaksoisrangaistavuuden kieltoa. Mikäli kaksoisrangaistavuuden kiellon katsottaisiin estävän itsepesusta rankaisemisen, jäisi tekijän esirikoksen jälkeen toteutetut rahanpesutoimet kokonaan rikosoikeudellisen arvioinnin ulkopuolelle.

¹⁶⁹ *Durrieu* 2013, s. 377.

5 ITSEPESUN KANSAINVÄLINEN KRIMINALISOINTI

5.1 Kansainvälisen kriminalisoinnin instrumentit ja tavoitteet

Valtioiden suvereniteetti eli niiden itsemääräämisoikeus sisältää muiden ulottuvuuksien ohella vallan itse määrätä omasta lainsäädännöstään. Tätä kansalliselle lainsäätäjälle kuuluvaa suvereniteettiä kuitenkin rajoittaa merkittävästi valtioiden rajat ylittävä rikollisuus, kuten rahanpesu. Rahanpesua koskevien säännösten harmonisointi valtioiden kesken on äärimmäisen tärkeää, sillä valuutan siirto valtioiden rajojen yli tapahtuu nykyaikana vain hetkessä. Kansallisesti valtiot ovat alkaneet säätämään rahanpesun torjunnasta jo 1970-luvulla. Myöhemmin FATF:n perustamisen jälkeen vuonna 1990 luotiin ensimmäiset rahanpesun kansainvälistä torjuntaa koskevat standardit.¹⁷⁰ Yhteistyöelin onkin jo vuosikymmenten ajan ottanut asettamallaan standardeillaan ja maakohtaisilla raporteillaan kantaa rahanpesun kriminalisoinnin vähimmäisehtojen täyttymiseen eri valtioiden osalta.

FATF:n ohella keskeisimpiä instrumentteja rahanpesun sääntelyssä ovat Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) yleissopimukset sekä muut luvussa 2.4 käsitellyt kansainväliset yleissopimukset. Itsepesua koskeva sääntely on näissä yleissopimuksissa kuitenkin jätetty melko avonaiseksi. Aiemmin todetun mukaisesti Wienin yleissopimusta on lähtökohtaisesti tulkittu tavalla, joka edellyttäisi myös esirikokseen osallisen myöhempien rahanpesutoimien kriminalisoimisen. Sen sijaan myöhemmässä Strasbourgin konfiskaatiosopimuksessa tätä tulkintalinjaa tarkennettiin ja kunkin sopimusvaltion oikeusjärjestelmän peruseriaatteiden vahvistettiin määrittävän itsepesukriminalisoinnin laajuuden. Näin olleen kriminalisointia koskeva problematiikka jätettiin sopimusvaltioiden kansallisen sääntelyn varaan, jolloin kukin valtio saattoi itsenäisesti toteuttaa tai olla toteuttamatta itsepesun kriminalisoinnin valtion oikeusjärjestelmän peruseriaatteisiin nojautuen. On perusteltua todeta, ettei tällainen ratkaisu ole tehokkain mahdollinen itsepesukriminalisoinnin kansainvälisessä harmonisoinnissa.

Luonnollisesti myös Euroopan unioniolla on ollut erityinen asema rahanpesun ja itsepesukriminalisoinnin sääntelyssä. Euroopan unioni on tähän mennessä antanut viisi rahanpesun kriminalisointia koskevaa direktiiviä. Ensimmäiset kolme rahanpesudirektiiviä

¹⁷⁰ Husa – Pohjalainen 2014, s. 41; Hyttinen 2017, s. 343; Kirschenbaum – Véron 2018, s. 3–4; Damais 2007, s. 71.

annettiin vuosina 1991¹⁷¹, 2001¹⁷² ja 2005¹⁷³. Kolmella ensimmäisellä rahanpesudirektiivillä pyrittiin sääntelemään rahanpesua erityisesti preventiivisen torjunnan kautta. Ensimmäisen rahanpesudirektiivin (91/308/ETY) johdanto-osiossa viitataan Wienin yleissopimuksen ja Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen rahanpesun kriminalisointia koskevaan sääntelyyn. Tämän vuoksi kyseisen direktiivin tavoitteena on katsottu olevan edellä mainituista kansainvälisistä yleissopimuksista ilmenevien rahanpesun repressiivisten torjuntakeinojen voimaan saattaminen yhteisön jäsenvaltioissa. Ensimmäisten rahanpesudirektiivien päällimmäisenä pyrkimyksenä oli torjua yhteisön sisällä rajat ylittävää rikollisuutta ja erityisesti sen ilmenemismuodoista huolestuttavinta huumausainerikollisuutta. Lisäksi direktiiveillä pyrittiin turvaamaan jäsenvaltioiden rahoitusjärjestelmien puhtaus ja turvallisuus. Direktiivien sääntely kohdistuikin lähinnä järjestäytyneeseen rikollisuuteen siitä huolimatta, että kolmannessa rahanpesudirektiivissä (2005/60/EY) kyseistä rikollisuuden muotoa ei enää erikseen mainittu. Kuitenkin vuonna 2001 Yhdysvaltoihin kohdistuneen terrori-iskun jälkeen kaikkiin rahanpesun torjuntaan koskeviin kansainvälisiin instrumentteihin on liittynyt automaattisesti järjestäytyneen rikollisuuden vastustaminen.¹⁷⁴ Koska ensimmäiset rahanpesudirektiivit painottuivat preventiivisen torjunnan sääntelyyn, jäi rikosoikeudellisen torjunnan osuus pieneksi. Tämän vuoksi myöskään rahanpesun osallisuuspiiristä tai itsepesusta ei ensimmäisissä rahanpesudirektiiveissä säädetty lainkaan.

Neljäs rahanpesudirektiivi ((EU) 2015/849)¹⁷⁵ annettiin vuonna 2015. Direktiivi pantiin kansallisesti täytäntöön säätämällä uusi laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (444/2017, rahanpesulaki). Neljäs rahanpesudirektiivi sisälsi osaltaan jo hieinan tarkempaa rikosoikeudellista sääntelyä, mutta se ei kuitenkaan velvoittanut Suomea muuttamaan rahanpesua koskevia rikoslain säännöksiä. Direktiivin pääasiallisena tavoitteena oli estää unionin rahoitusjärjestelmän käyttö rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen toteuttamalla Euroopan unionin tasolla koordinoitavia toimenpiteitä. Sen sääntely

¹⁷¹ Neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä (91/308/ETY). Annettu 10.6.1991.

¹⁷² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmien rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä 10.6.1991 annetun neuvoston direktiivin 91/308/ETY muuttamisesta (2001/97/EY). Annettu 4.12.2001.

¹⁷³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen (2005/60/EY). Annettu 26.10.2005.

¹⁷⁴ *Sahavirta* 2008, s. 100–101; *Rizkalla* 1998, s. 116.

¹⁷⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 648/2012 muuttamisesta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/60/EY ja komission direktiivin 2006/70/EY kumoamisesta. Annettu 20.5.2015.

kohdistui rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiperusteiseen lähestymistapaan, asiakkaan ilmoitusvelvollisuuteen, tosiasiallista omistajaa ja edunsaajaa koskeviin tietoihin ja ilmoitusvelvollisuuksiin. Tarkoituksena oli kohdistaa sääntely rahoitusjärjestelmän läpinäkyvyyttä parantaviin seikkoihin, kuten tosiasiallisia omistajia koskevan ajantasaisen informaation saatavuuteen. Tällaista sääntelyä pidettiin ratkaisevan tärkeänä erityisesti rikollisen toiminnan jäljittämisenä. Neljäs rahanpesudirektiivi päivitti lisäksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamista koskevan preventiivisen sääntelyn 2010-luvulle, mutta ei kuitenkaan sisältänyt rahanpesun osallisuuspiiriä koskevaa sääntelyä.¹⁷⁶ Näin ollen myöskään tässä vaiheessa jäsenvaltioiden omaksumiin itsepesukriminalisointeihin ei puututtu Euroopan unionin taholta. Pääasiallisesti muualta tullut kansainvälinen painostus, eritoten FATF:n taholta, johti silloisen rajoitetun itsepesukriminalisoinnin omaksumiseen.

Vasta vuonna 2018 annettu viides rahanpesudirektiivi sisälsi yksityiskohtaisia velvoitteita itsepesun kriminalisoinnin osalta. Suomen lainsäädännön osalta se merkitsi merkittävää laajennusta itsepesun rangaistusvastuunalaan. Edellä luvussa 3.3.1 käsitellyn mukaisesti direktiivi velvoitti kriminalisoimaan itsepesuna laajemmin myös tekemuodot, jotka eivät rajoittuneet törkeään rahanpesuun. Direktiivin asettamat kriminalisointivelvoitteet ovat kuitenkin vähimmäissääntelyä, minkä vuoksi osassa jäsenvaltioista direktiivin voimaan saattaminen ei aiheuttanut yhtä laajamittaisia muutostarpeita kuin Suomessa.¹⁷⁷ Näissä Euroopan unionin jäsenvaltioissa itsepesu oli jo ennen viidennen rahanpesudirektiivin voimaan saattamista kriminalisoitu kokonaisuudessaan tai vähimmäisedellytykset täyttäen, eikä kyseisissä valtioissa siten ollut tarvetta ryhtyä muutostoihin lainkaan.

Kuten edellä läpikäydystä voi todeta, itsepesua koskeva Euroopan unionin tasoinen sääntely on ollut vähäistä ja se on painottunut kokonaisuudessaan viime vuosiin. Sen sijaan esimerkiksi FATF on useiden vuosien ajan lukuisissa raporteissaan ottanut kantaa jäsenvaltioiden, kuten Suomen, omaksumiin puutteellisiin itsepesukriminalisointeihin. Viidennen rahanpesudirektiivin yhtenä tavoitteena olikin panna täytäntöön näitä FATF:n jäsenvaltioita koskevissa tarkastuksissa antamia rahanpesudirektiivin velvoitteita vastaavia suosituksia¹⁷⁸. Kansallisesti rahanpesua koskeva sääntely on ollut viime vuosina

¹⁷⁶ HE 228/2016 vp, s. 1 ja 32; <https://rahanpesu.fi/lainsaadanto> (4.7.2022); Wong 2017, s. 3; Hyttinen 2021, s. 51.

¹⁷⁷ HE 183/2020 vp, s. 7.

¹⁷⁸ HE 183/2020 vp, s. 7.

merkittävän nopeatahtista. Yksinään rahanpesulakia on muutettu useaan otteeseen vuosina 2018–2020. Muutosvauhtiin on luonnollisesti vaikuttanut Euroopan unionin antama viides rahanpesudirektiivi, mutta myös laajalti jäsenvaltioissa jatkuvasti kehittyvät preventiiviset rahanpesulainsäädännöt. Osaltaan tämä voi johtua esimerkiksi virtuaalivaluuttoja koskevista uusista lainsäädäntövelvoitteista, mutta syynä on oikeuskirjallisuudessa nähty myös preventiivisen sääntelyn riittämättömyys. Voimassa oleva tehokas preventiivinen lainsäädäntö johdattaa rahanpesijöitä hyödyntämään uusia rahanpesutekniikoita, mikä taas edellyttää uuden preventiivisen sääntelyn muodostamista. Uuden preventiivisen sääntelyn muodostamisen jälkeen ollaan taas tilanteessa, jossa rahanpesijät ovat keksineet toimintamuodoikseen uusia rahanpesutekniikoita. Ilmiötä voidaan kuvata kehänä, jonka vuoksi täysin tyydyttävää preventiivistä lainsäädäntöä ei voida koskaan saavuttaa.¹⁷⁹

5.2 Itsepesun kriminalisointi Euroopan unionin jäsenvaltioissa

Itsepesukriminalisoinnin kehitystä ja lainsäädäntötekniisiä valintoja on perusteltua käydä läpi myös eräiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden osalta. Tämä antaa mahdollisuuden verrata Suomen omaksumaa kriminalisointia ja sen kehitystä muiden jäsenvaltioiden itsepesua koskevaan lainsäädäntöön. On selvää, että *third-party* -tyyppinen rahanpesu on kriminalisoitu niin maailmanlaajuisesti kuin Euroopan unionin jäsenvaltioissakin kattavammin ja jokseenkin yhtenäisemmin kuin itsepesu. Itsepesua koskeva kriminalisointi on sen sijaan osoittautunut haastavammaksi toteuttaa yhtä harmonisoidusti. Itsepesu on joka tapauksessa nykyään kriminalisoitu jokaisessa Euroopan unionin jäsenvaltioissa¹⁸⁰. Kriminalisointi on kuitenkin toteutettu jäsenmaissa vuosien varrella hieman eri vivahtein. Käytännössä rangaistavaksi säätäminen on toteutettu joko kokonaisuudessaan tai vain osittain. Lakiteknisesti kriminalisointi on ollut mahdollista toteuttaa joko mainitsemalla lainsäädännössä nimenomaisesti itsepesun rangaistavuudesta tai vaihtoehtoisesti jättämällä laista kokonaan pois maininta itsepesun rankaisemattomuudesta.¹⁸¹

¹⁷⁹ Hyttinen 2021, s. 52–53.

¹⁸⁰ OMMML 13/2019, s. 15.

¹⁸¹ Hyttinen 2018, s. 268; Hyttinen 2017, s. 343–344.

Suomessa ja myös esimerkiksi Italiassa on omaksuttu ensimmäisen vaihtoehdon mukainen itsepesukriminalisointi. Sen sijaan naapurimaassa Ruotsissa on päädytty jälkimmäiseen vaihtoehtoon vuonna 2014. Ruotsin omaksunan kriminalisoinnin mukaan itsepesun tekijäpiiriä ei ole lainsäädännössä rajattu lainkaan. Rahanpesu onkin Ruotsissa rangaistavaa riippumatta siitä, kuka kyseiseen tekoon syyllistyy. Osallisuuspiiriin avoimeksi jättämisestä huolimatta rahanpesusäännökseen jätettiin raja, jonka mukaan rangaistusvastuu aktualisoituu vain, mikäli henkilöllä on ollut rahanpesutarkoitus. Käytännössä rangaistavuuden edellytyksenä on siis peittämis- tai hyötymistarkoitus. Tämän myötä pelkkä rikoshyödyn käyttäminen ilman rahanpesutarkoitusta ei ole Ruotsin lainsäädännön mukaan rangaistavaa. Ruotsin kansallisten kilpailun koskevien periaatteiden mukaan itsepesu katsotaan lähtökohtaisesti osaksi esirikosta. Itsepesu voidaan kuitenkin esitöiden mukaan ottaa huomioon vaikuttavana seikkana rangaistusarvioinnissa. Tällainen tilanne voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun henkilö on osallistunut vain rajoitetusti esirikokseen, mutta hänellä on ollut ratkaiseva rooli myöhemmin toteutetussa rahanpesussa. Käytännössä tämä vastaa Suomessa omaksuttua käsitettä niin sanotuista vähäisen osallisuuden tilanteista. Toisena esimerkkinä esitöissä on mainittu tilanne, jossa rahanpesutoimet ylittävät selkeästi tavanomaiset rikoshyötyyn kohdistetut toimet.¹⁸²

Ruotsin ja Suomen kilpailun sääntöjen vastaavat toisiaan sen osalta, että itsepesu katsotaan lähtökohtaisesti osaksi esirikosta. Lainsäädäntöteknisesti kriminalisointi on kuitenkin toteutettu eri tavoin. Suomen itsepesukriminalisointi nimittäin edelleen lähtökohtaisesti sallii itsepesun¹⁸³. Ruotsissa lainsäätäjät on sen sijaan päättäneet jättää kriminalisointia koskevat seikat kokonaan lainsäädäntötekstin ulkopuolelle. Kilpailun sääntöjen kysymykset on päädytty ratkaisemaan oikeuskäytännön ja lain esitöiden muodossa. Kyseistä lainsäädäntötekniistä valintaa on pohdittu myös Suomessa laajennettua itsepesukriminalisointia koskevissa esitöissä. Lainsäätäjän mukaan Ruotsin kaltaisen ratkaisu olisi mahdollinen vaihtoehto, mutta se ei kuitenkaan johtaisi selkeään lopputulokseen. Esitöissä ongelmana nähdään se, että kyseisen tyyppisessä itsepesukriminalisoinnissa myötarangaistuja jälkitekkoja koskeva oppi jäisi pelkästään esitöiden perustelujen ja lainkilpailun sääntöjen yleisten lähtökohtien varaan.¹⁸⁴ Voitaneen tulkita lainsäätäjän näkevän tämän ongelmallisena sen vuoksi, että se heikentäisi opin saamaa lainsäädännöllistä tukea ja mahdollisesti myös kyseisen opin periaatteellista asemaa

¹⁸² Hyttinen 2018, s. 268; Hyttinen 2017, s. 343–344 ja 347; OML 13/2019, s. 15–16; HE 183/2020 vp; RP 2013/14:121, s. 112.

¹⁸³ Hyttinen 2017, s. 347.

¹⁸⁴ HE 183/2020 vp, s. 37.

kansallisessa oikeusjärjestelmässä. Nyt voimassa olevan kriminalisoinnin myötä oppi saa nimenomaisen tukensa itsepesukontekstissa rikoslain 32 luvun 11 § 1 momentin ensimmäisestä virkkeestä.

Myös muissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa itsepesukriminalisointi on toteutettu pääasiassa melko kattavasti. Esimerkkinä voidaan mainita muun muassa Belgia, jossa useimmat rahanpesusyytteet koskevat nimenomaisesti itsepesua. Saksassa itsepesu kriminalisointiin hieman Suomen toteuttamaa rajoitettua itsepesukriminalisointia myöhemmin vuonna 2015 osana korruption vastaista lakiuudistusta. Saksa oli epäröinyt kriminalisoinnin toteuttamisessa, sillä se halusi pitää itsepesun moitittavuuden arvioinnin erillään esirikokseen kohdistuvasta arvioinnista. Lopulta merkittävin sysäys itsepesun kriminalisoinnille oli FATF:n Saksalle antama kritiikki maakohtaisissa raporteissaan. FATF totesi muun muassa vuoden 2014 raportissaan, että Saksan tulisi muuttaa rahanpesua koskevaa lainsäädäntöä tavalla, joka sallii itsepesun kriminalisoinnin¹⁸⁵. Lopulta kriminalisointi toteutettiin lisäämällä esirikokseen osallista koskevaan vastuuvapaussäännökseen poikkeus. Vastuuvapaussäännöksen mukaan esirikokseen osallista ei lähtökohtaisesti rangaista tietyin säännöksessä mainituin tekemuodoin toteutetusta rahanpesusta. Poikkeuksen mukaan esirikokseen osallisen katsotaan syyllistyvän myös rahanpesuun, jos hän saattaa säännöksessä mainituista esirikoksista peräisin olevan rikoshyödyn kiertoon ja näin peittää sen alkuperän. Rangaistaviin tekotapoihin ei näin ollen lukeudu rikoshyödyn hallussapito, mukaan lukien hallussapito itsellään eli esirikokseen osallisella, varastointi tai piilottaminen. Kyseisten tekemuotojen katsottiin tulevan rangaistavaksi esirikoksen yhteydessä.¹⁸⁶ Hyttinen on Euroopan unionin jäsenmaiden itsepesukriminalisointia käsitellessään todennut, ettei muiden jäsenmaiden lainsäädännössä ilmene samanlaista lähtökohtaista itsepesun sallimista kuin Suomessa¹⁸⁷. Saksan lainsäädännön kohdalla asiaa voi kuitenkin tulkita myös toisella tavalla. Vastuuvapauslauseke on rakennettu lainsäädäntöön hyvin samanlaiseksi kuin Suomen omaksuma pääsääntö itsepesun rankaisemattomuudesta. Näin ollen myös Saksassa itsepesu voidaan pääsäännön mukaan katsoa olevan rankaisematonta, vaikkakin tästä lähtökohdasta on säädetty melko kattavat poikkeukset.

¹⁸⁵ FATF: Mutual Evaluation of Germany: 3rd Follow-up report 2014, IMF: The Technical Note on Anti-Money Laundering and the Financing of Terrorism on Germany 2016, s. 7; s. 10.

¹⁸⁶ Hyttinen 2017, s. 344–345; FATF: Mutual Evaluation Report Belgium 2015, s. 57; OMLL 13/2019, s. 16–17.

¹⁸⁷ Hyttinen 2017, s. 347.

Itsepesun rangaistavaksi säätämiseen on suhtauduttu poikkeuksellisen vastahakoisesti käytännössä vain Suomessa ja Tanskassa¹⁸⁸. Tanskassa itsepesukriminalisointi toteutettiin huomattavasti myöhemmin vasta vuonna 2018. Kriminalisoinnin katsottiin pitkään olevan vastoin maan oikeusjärjestelmän peruseriaa. Periaatteiden mukaan henkilöä ei ole mahdollista tuomita kahdesta eri rikoksesta, joista molemmat kohdistuvat samaan varallisuuteen tai muuhun omaisuuteen. Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei kyseinen ratkaisu perustunut itsessään mihinkään lain säännökseen, sillä itsepesun ei katsottu täyttävän kätkemisrikoksen tunnusmerkistöä.¹⁸⁹ Rankaisemattomuus perustuikin kokonaisuudessaan perustavanlaatuisesti omaksuttuun oikeuseriaa.

Tšekissä itsepesu kriminalisoitiin jo vuosikymmen ennen Suomea vuonna 2002. Tuolloin rahanpesua koskevasta rangaistussäännöksestä poistettiin kokonaan ehto, jonka mukaan rahanpesuun ei voinut syyllistyä pesemällä omaan rikokseen perustuvaa rikoshyötyä. Myös Tšekissä itsepesusta rankaiseminen edellyttää, että tekijällä on ollut nimenomainen tarkoitus salata tai peittää rikoshyödyn laitton alkuperä. Salaamis- tai peittämistoimien tulee olla sellaisia esirikoksesta erillisiä lisätoimia, jotka loukkaavat esirikoksesta erillistä oikeushyvä. Mikäli edellä mainitut rangaistavuuden edellytykset eivät itsepesuarvioinnissa täyty, jäävät rahanpesulliset toimet rankaisematta itsepesuna. Tällöin tekojen ei katsota muodostavan esirikoksesta erillistä rikollista toimintaa ja rankaiseminen olisi kansallisen oikeusjärjestelmän mukaan kaksoisrangaistavuuden kiellon eli *ne bis in idem* -kiellon vastaista.¹⁹⁰

Keski-Euroopan maista Itävalta päätyi Tšekin kaltaiseen ratkaisuun kriminalisoidessaan itsepesun. Vuonna 2010 se poisti lainsäädännöstään ehdon, jonka mukaan rahanpesuun oli mahdollista syyllistyä pesemällä vain toisen henkilön toteuttamaan rikokseen perustuvaa hyötyä. Kyseinen kriminalisointi kuitenkin toteutettiin supistetusti, minkä vuoksi itsepesuun oli mahdollista syyllistyä vain peittämällä tai häivyttämällä omaan rikokseen perustuvan rikoshyödyn alkuperää.¹⁹¹ Sitten viidennen rahanpesudirektiivin voimaan saattamisen myötä rahanpesun tekemuodoista myös muuntaminen ja siirtäminen on täytynyt kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa kriminalisoida itsepesuna. Jäsenvaltioista myös Unkarissa suhtauduttiin alun perin itsepesun kriminalisointiin hyvin maltillisesti. Valtio päätyikin lopulta Suomen kaltaiseen supistettuun itsepesukriminalisointiin, sillä se

¹⁸⁸ Hyttinen 2017, s. 347.

¹⁸⁹ OMML 13/2019, s. 17.

¹⁹⁰ Hyttinen 2017, s. 344–345; Moneyval: Report on Fourth Assessment Visit Czech Republic 2011, s. 26; OMML 13/2019, s. 17.

¹⁹¹ Hyttinen 2017, s. 345–346; FATF: Mutual Evaluation Report Austria 2016, s. 115.

katsoi, että itsepesua on pidettävä myötärangaistuna jälkitekona. Tšekin tavoin myös Unkarissa katsottiin, että itsepesun laaja-alainen kriminalisointi saattaisi koitua ongelmalliseksi *ne bis in idem* -kiellon osalta.¹⁹²

Kuten edellä läpikäydyistä voi huomata, kriminalisoinnit on vuosien varrella toteutettu eri jäsenvaltioissa hyvinkin erityyppisin ratkaisuin. Osassa jäsenvaltioita itsepesun rangaistavuus on lähtenyt muovautumaan pääasiallisesti oikeuskäytännön kautta, vaikka itse lainsäädäntö ei vielä ole sitä nimenomaisesti vaatinut. Esimerkkinä tällaisista jäsenmaista voidaan mainita Slovenia ja Viro.¹⁹³ Erilaisista lainsäädäntöteknisistä ratkaisuistaan huolimatta Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat pääasiallisesti suhtautuneet itsepesun kriminalisointiin myönteisesti¹⁹⁴. Jäsenvaltioiden lainsäädännöissä voidaan kuitenkin edelleen huomata jokseenkin omalaatuisia ratkaisuja kriminalisointivelvoitteiden täyttämässä. Esimerkkinä tästä voidaan mainita Suomen ja Saksan omaksuma lauseke, joka lähtökohdaisesti sallii itsepesun. Suomessa voimassa oleva itsepesua koskeva sääntely on haluttu toteuttaa noudattamalla rahanpesudirektiivin asettamia vähimmäisvelvoitteita. Tällä lainsäätäjällä on halunnut viestittää, että rangaistavuuden ala halutaan yhä pitää melko suppeana. Jäsenvaltiot, jotka ovat suhtautuneet itsepesukriminalisointiin suopeammin, ovat säätäneet laajemmasta rangaistusvastuusta. Esimerkiksi Alankomaissa on mahdollista tietyissä tilanteissa saattaa henkilö rikoshyödyn hallussapidon johdosta itsepesuvastuuseen.¹⁹⁵ Tämä tulkinta menee vuoden 2018 viidennen rahanpesudirektiivin vähimmäisvelvoitteita pidemmälle, sillä direktiivin kriminalisointivelvoite koski tekemuotoina vain siirtämistä, muuntamista tai laittoman alkuperän salaamista ja peittämistä. Tosiasiassa kuitenkin myös niissä jäsenvaltioissa, joissa kriminalisointi on toteutettu kaikkein kattavimmin, kansalliset lainkonkurrenssiopit ohjaavat rangaistuskäytäntöä¹⁹⁶. Yhtä kaikki viidennen rahanpesudirektiivin voimaan saattamisen myötä itsepesukriminalisointi on joka tapauksessa Euroopan unionin tasolla edennyt askeleen kohti harmonisempaa kokonaisuutta.

¹⁹² Hyttinen 2017, s. 345–346; Moneyval: Report on Fourth Assessment Visit Hungary 2010, s. 28–29; Moneyval: Fifth Round Mutual Evaluation Hungary 2016, s. 144; OMML 13/2019, s. 18.

¹⁹³ Hyttinen 2017, s. 344 ja 346. Ks. lisää Moneyval: 4th Round Mutual Evaluation of Slovenia 2013, s. 13–14 ja Moneyval: Third Round Detailed Assessment Report on Estonia 2008, s. 41–42.

¹⁹⁴ Hyttinen 2017, s. 348–349.

¹⁹⁵ Hyttinen 2021, s. 618–619.

¹⁹⁶ Hyttinen 2021, s. 618.

6 YHTEENVETO

Suomessa suhtautuminen itsepesun rangaistusvastuun alan laajenemiseen on ollut vastahakoista. Realiteettina on kuitenkin se, että Euroopan unionin jäsenvaltiona myös Suomen on täytynyt sopeutua unionin taholta tulleisiin sääntelyvelvoitteisiin ja muokata omaa lainsäädäntöään vastaamaan niitä. Pitkään kansallisessa keskustelussa oltiin sitä mieltä, että oikeusjärjestelmän peruseriaatteet estävät itsepesun rangaistavuuden alan laajentamisen. Erityisen ongelmalliseksi kriminalisointi koettiin etenkin lainkonkurrensiopin ja siihen sisältyvän myötärangaistuja tekoja koskevan opin, itsekriminointisuojaan ja kaksoisrangaistavuuden kiellon näkökulmasta.¹⁹⁷ Tästä huolimatta, kuten jo aikaisemmin on todettu, FATF katsoi useasti, etteivät edellä mainitut opit ja periaatteet ole itsepesun kokonaisvaltaista kriminalisointia estäviä kansallisen lainsäädännön peruseriaatteita. FATF:n näkemyksen mukaan Suomen oikeusjärjestelmässä ei siis ole lainkaan sellaisia peruseriaatteita, joihin nojautuen itsepesun kokonaisvaltainen kriminalisointi voitaisiin jättää toteuttamatta.¹⁹⁸

Itsepesu kriminalisointiin Suomessa useita Euroopan unionin jäsenvaltioita myöhemmin vuonna 2012. Tuolloin rahanpesun osallisuuspiiriä koskevaan rikoslain 32 luvun 11 §:n 1 momentin rajoitussäännökseen lisättiin pääsääntö itsepesun rankaisemattomuudesta. Kyseisen lausekkeen jälkeen säädettiin tilanteista, joissa itsepesusta oli poikkeuksellisesti mahdollista rangaista. Kyseinen lainsäädäntötekninen valinta on omalaatuinen. Tämä ilmenee erityisesti nyt voimassa olevan kriminalisoinnin yhteydessä. Rajoitussäännöksessä korostetaan ensin myötärangaistuja jälkitekoja koskevaan oppiin perustuvaa tulkintaa itsepesun rankaisemattomuudesta, jonka jälkeen tästä ensimmäisestä lausekkeesta säädetään hyvin laajat poikkeukset. Kriminalisointi ei kuitenkaan ole Euroopan unionin jäsenvaltioissakaan täysin poikkeuksellinen, sillä samankaltainen lauseke löytyy myös ainakin Saksan lainsäädännöstä.

Itsepesun kokonaisvaltaista kriminalisointia ei siis edelleenkään ole Suomessa toteutettu, mutta vuoden 2020 lakimuutoksen yhteydessä rangaistavuuden alaa laajennettiin ensimmäistä kertaa merkittävästi. Viidennen rahanpesudirektiivin voimaan saattamisen myötä itsepesun rangaistavuuden ala laajeni törkeästä rahanpesusta koskemaan myös perusmuotoista rahanpesua ja näiden rikosten yritystä. Lisäksi rikoslain 32 luvun 11 §:n 1

¹⁹⁷ *Sahavirta* 2008, s. 290–293.

¹⁹⁸ FATF: Mutual Evaluation of Finland: 9th Follow-up report, s. 11.

momentin rajoitussäännös koki laajan muutoksen, kun vuosina 2012–2020 voimassa olleet kvalifioimisperusteet poistettiin säännöksestä kokonaisuudessaan. Säännökseen lisättiin lakimuutoksen yhteydessä viittaukset rahanpesu koskevaan rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 ja 2 momenttiin. Viittaukset eivät kuitenkaan ole suorina, sillä rahanpesun tekemuodoista pelkkä varojen hankkiminen, hallussa pitäminen tai käyttäminen on jätetty itsepesun rangaistusvastuun ulkopuolelle. Itsepesuna rangaistavat tekemuodot ovat näin ollen laittoman varallisuuden siirtäminen ja muuntaminen tai sen laittoman alkuperän salaaminen tai peittäminen.

Itsepesun kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä on pohdittu jo kauan ennen kuin se ensimmäistä kertaa säädettiin rikoslaisissa rangaistavaksi. Näin ollen myös voimassa olevan laajennetun itsepesukriminalisoinnin hyväksyttävyyden arviointi on perusteltua ja edellytettävää. Pohdittaessa jonkin kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä, on arviointi perusteltua aloittaa kaikkia kriminalisointeja ohjaavista kansallisista kriminalisointiperiaatteista. Tarkastellessa voimassa olevan itsepesukriminalisointia kansallisten kriminalisointiperiaatteiden valossa, esiin ei nouse merkittäviä ristiriitaisuuksia. Oikeushyvien suojelun periaate puoltaa selvästi kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä, koska on selvää, ettei esirikoksesta tuomitseminen ole riittävä keino globaalin rahoitusjärjestelmän turvallisuuden suojelussa. Itsepesutyöryhmän antaman lausunnon mukaan itsepesun kriminalisointi ei välttämättä ole *ultima ratio* -periaatteen nojalla ongelmatonta¹⁹⁹. Kyseisessä lausunnossaan itsepesutyöryhmän voitaneen katsoa viittaavan kaksoisrangaistavuuden kieltoon, joka mahdollisesti estäisi itsepesusta rankaisemisen. Näin ei kuitenkaan kaksoisrangaistavuuden ja itsepesukriminalisoinnin suhdetta käsittelevän luvun 4.4 mukaan ole. Koska rahanpesu on rikoslaisissa kriminalisoitu esirikokseen osallisen lisäksi myös muiden osallisuuspiiriin kuuluvien osalta, olisi äärimmäisen vaikea perustella tilannetta, jossa esirikokseen osallisen vastuu aktualisoituisi rikoslain ulkopuolella. Myös ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteen ja hyöty-haitta -punnintaa koskevan periaatteen mukaan voimassa oleva itsepesukriminalisointi on perustellusti hyväksyttävä. Ainoa selkeämpi kriminalisoinnin problemaattisuutta koskeva peruste nousee esiin tarkasteltaessa voimassa olevaa sääntelyä laillisuusperiaatteen ja etenkin sen sisältävän epätasällisyyskiellon valossa. Itsepesutyöryhmä on vuosina 2012–2020 voimassa ollut rajoitettua itsepesukriminalisointia pohtiessaan todennut, että rangaistavaksi säätäminen aiheuttaa ongelmallisuuden epätasällisyyskiellon nojalla, mikäli lainkonkurrenssikysymykset eivät sisälly rikoslain

¹⁹⁹ OMML 27/2010, s. 51.

säännökseen²⁰⁰. Tuolloin säännökseen lisättiin pääsääntö itsepesun rankaisemattomuudesta, joka on tähän päivään asti pysynyt ainoana viittauksena lainkonkurrenssikysymyksiin.

Melanderin mukaan laillisuusperiaatteeseen sisältyvä epätäsmällisyyskielto tarkoittaa ennen kaikkea sitä, että rikosoikeudelliset säännökset muotoillaan tavalla, josta kenen tahansa on mahdollista säännöksen sanamuodon perusteella ennakoida teon rangaistavuus²⁰¹. Toisaalta lainsäätäjän mukaan epätäsmällisyyskieltoa ei loukkaa sellainenkaan rikosoikeudellinen säännös, josta vähintään oikeustieteellisen koulutuksen saaneet henkilöt voivat ennakoida teon rangaistavuuden. Kuitenkin myös lainsäätäjän mukaan ihanteena olisi, että myös muut kykenisivät tähän tulkintaan.²⁰² Kysymykseksi nousee siis se, onko voimassa oleva itsepesukriminalisointi ja sitä koskevat lainkonkurrenssikysymykset määritelty säännöksessä tavalla, joka mahdollistaa teon rangaistavuuden ennakoinnin.

Lainsäätäjän ilmeisenä tarkoituksena on ollut jättää lainkonkurrenssikysymykset rikossäännöksen ulkopuolelle ja oikeuskäytännön ratkaistavaksi. Esitöissä tätä tulkintaa on kuitenkin lainsäätäjän taholta haluttu ohjata tiettyyn suuntaan. Kuten edellä lainkonkurrenssiopin soveltamista itsepesutilanteisiin koskevassa luvussa 4.2.3 todettiin, esirikoksen ja F4rahanpesun lainkonkurrenssia arvioitaessa on mahdollista nojautua kahteen erillaiseen tulkintaan. Lähtökohtana on, että itsepesun lainkonkurrenssiin liittyvää problematiikkaa arvioidaan vakiintuneen konkurrenssiopin mukaisesti kaikkia tulkintakriteerejä noudattaen, kuten luvussa 4.2.2. Lainsäätäjä on kuitenkin voimassa olevaa itsepesukriminalisointia koskevissa esitöissä todennut, että itsepesun lainkonkurrenssia arvioitaessa tulee painottaa säännönmukaisen sisältyvyyden kriteeriä. Kriteeri puoltaa lainkonkurrenssin käsillä oloa muita tulkintakriteerejä useammin.²⁰³ Lainsäätäjän tarkoituksena onkin mitä ilmeisemmin ollut pitää itsepesun rangaistavuuden ala laajenemisestaan huolimatta mahdollisimman suppeana. Tämä ei kuitenkaan vastaa itsepesutyöryhmän edellyttämää tasoa lainkonkurrenssikysymysten määrittelystä itse rikossäännöksessä. Oikeusvertailevasta näkökulmasta voimassa olevan itsepesukriminalisoinnin lainkonkurrenssikysymysten jättäminen rikossäännöksen ulkopuolelle vastaa useiden muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden tilannetta. Myös sellaisissa valtioissa, joissa itsepesu on kriminalisoitu kokonaisuudessaan, lainkonkurrenssiopit ja periaatteet tosiasiallisesti ohjaavat

²⁰⁰ OMML 27/2010, s. 33 ja 52.

²⁰¹ *Melander* 2008, s. 246–247.

²⁰² HE 44/2002 vp, s. 29.

²⁰³ HE 183/2020 vp, s. 43; *Piippo* 2021, s. 1254.

rangaistuskäytäntöä²⁰⁴. Lainkonkurrenssikysymysten jättämät aukot tulevat selkeytymään tulevaisuudessa muodostuvan oikeuskäytännön myötä. Kyseinen ratkaisu ei ole itsepesutyöryhmän edellytysten mukainen, mutta lainsäätäjä näyttää pitäneen riittävänä ratkaisuna rajata konkurrenssikysymysten ratkaisun apuvälineeksi niin sanotun itsepesukonkurrenssiopin.

Edellä mainittuun nojautuen voitaneen todeta, ettei voimassa oleva kriminalisointi ole suoranaisesti epätäsmällisyyskiellon vastainen, vaikkakin se on mahdollisesti jossain määrin kyseenalainen. Luvussa 4.2.2 käsitellyn mukaisesti säännönmukaisen sisältyvyyden kriteerin nojalla lainkonkurrenssi esirikoksen ja myöhempien itsepesutoimien kohdalla syntyy silloin, kun tekijällä ei ole aktiivista pyrkimystä rikoshyödyn alkuperän peittämiseen tai salaamiseen²⁰⁵. Tällaisia passiivisia toimia ovat rikoshyödyn vastaanottaminen, hallussapito ja sen käyttäminen. Kyseiset tekemuodot on rajattu rangaistusvastuun ulkopuolelle, sillä niitä ei mainita itsepesua koskevassa rikoslain säännöksessä. Näin ollen säännöksessä on jossain määrin huomioitu lainkonkurrenssikysymysten ja rangaistusvastuun suhde, vaikka lopullinen tulkinta ja vakiintuneen käytännön muodostaminen on haluttu jättää oikeuskäytännön tehtäväksi.

Itsepesusta rankaisemista on kyseenalaistettu nojatuen itsekriminointisuojaan. Voimassa olevaa itsepesukriminalisointia on kuitenkin mahdotonta pitää itsekriminointisuojaan vastaisena, sillä rikoksesta syytetyllä ei ole missään vaiheessa velvollisuutta todistaa itseään vastaan esirikoksen tai myöhempien rahanpesutoimien osalta. Korkein oikeus on lisäksi linjannut tarkemmin itsekriminointisuojaan ajallisesta soveltuvuudesta. Aikaisemmin luvussa 4.3 mainituissa ratkaisuissa KKO 2002:122 ja KKO 2004:134 korkein oikeus linjasi, että itsekriminointisuoja ei voi loukata tilanteessa, jossa henkilö ei vielä ole rikoksesta epäilty tai muutoinkaan rikosprosessissa osallinen. Itsepesukontekstissa tämä tarkoittaa sitä, ettei itsekriminointisuojaan voida katsoa vaikuttavan rahanpesuvaiheessa, kun tekijä ei vielä ole osallisena rikosprosessiin.²⁰⁶

Itsepesun kriminalisointi on koettu kaksoisrangaistavuuden kiellon vuoksi ongelmallisena niin kansallisessa keskustelussa kuin osassa Euroopan unionin jäsenvaltioistakin. Problematiikka perustunee ajatukseen siitä, että itsepesussa on kyse tekojen kokonaisuudesta. Mikäli tekijä tuomitaan esirikoksen lisäksi myös esirikoksella hankittuun

²⁰⁴ Hyttinen 2021, s. 618.

²⁰⁵ Piippo 2021, s. 1258–1259.

²⁰⁶ Durrieu 2013, s. 379–380; Sahavirta 2008, s. 293–294.

rikoshyötyyn kohdistuvista rahanpesutoimista, loukkaisi se kieltoa kahdesti tutkimisesta ja rankaisemisesta. Teoriassa tämä on mahdollista esimerkiksi määrätyn veronkorotuksen ja esirikoksena toteutetun veropetoksen tilanteessa. Tällaisessakaan tilanteessa itsepestusta rankaiseminen ei kuitenkaan esty, sillä rahanpesurikos ei edellytä esirikoksen syyksilukemista²⁰⁷. Henkilöä ei tällöin rangaista samasta teosta useampaan kertaan. Tätä tukee myös viidennen rahanpesudirektiivin kriminalisointivelvoite, jonka mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä rangaistavaksi esirikokseen osallisen toteuttamat rahanpesutoimet, joista aiheutuu esirikoksesta poikkeavaa lisävahinkoa. Kyseinen velvoite ilmentää selkeästi sitä, että esirikoksessa ja rahanpesussa on kyse erillisistä teoista, joista aiheutuu erilliset oikeushyvien loukkaukset.

Edellä mainittuun nojautuen on perusteltua todeta voimassa olevan laajentuneen itsepestukriminalisoinnin olevan Suomen kansallisten oikeusperiaatteiden ja rikosoikeudellisten oppien mukainen ja hyväksyttävä. Todellisuus kuitenkin on se, että kriminalisointi edelleen sallii pääsäännön mukaan itsepesun. Voimassa olevaa kriminalisointia voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, sillä itsepesun laaja-alaisempi tai jopa kokonaisvaltainen rangaistavaksi säätäminen olisi vastoin kansallisia oikeusperiaatteita. Erityisesti se aiheuttaisi ongelmia myötärangaistuja jälkitekkoja koskevan opin valossa. Aikaisemmin on kuitenkin jo useampaan otteeseen tuotu ilmi muun muassa FATF:n esittämä kannanotto siitä, etteivät nämä Suomen oikeusjärjestelmän periaatteet tai opit ole sellaisia perusperiaatteita, jotka estävät itsepesun kokonaisvaltaisen kriminalisoinnin. Mikäli tätä kannanottoa noudatettaisiin suoraviivaisesti, kriminalisointi olisi mahdollista toteuttaa kokonaisuudessaan. Tällä hetkellä itsepesun kriminalisointia on kuitenkin pidettävä riittävänä, sillä se vastaa johdonmukaisesti Euroopan unionin asettamia vähimmäisvelvoitteita. Mikäli kriminalisointia Euroopan unionin tasolta tulevaisuudessa laajennettaisiin, tulisi kansallisten oikeusperiaatteiden asemaa ja vaikutusta itsepestukriminalisointiin pohtia uudessa valossa. On täysin mahdollista, että tällaisessa tilanteessa lainkonkurrenssiopin ja muiden edellä mainittujen oikeusperiaatteiden täytyisi väistyä itsepesun kokonaisvaltaisen kriminalisoinnin tieltä.

Lopuksi todettakoon itsepestukriminalisoinnin edenneen viidennen rahanpesudirektiivin implementoinnin myötä suuren harppauksen kohti harmonisempaa kokonaisuutta Euroopan unionin tasolla. Kuitenkin edelleen kaikissa jäsenvaltioissa kansalliset lainkonkurrenssisääntelyt ja -periaatteet ohjaavat rangaistavuuden alan muotoutumista käytännössä,

²⁰⁷ HE 183/2020 vp, s. 15.

koska viimeisimmässä rahanpesudirektiivissä ei näihin seikkoihin haluttu puuttua. Tulevaisuus näyttää, aiheutuuko tästä liiallisia eroavaisuuksia ja jopa mahdollisia haittavaikutuksia rahanpesun torjumisessa Euroopan unionin tasolla. Kansallisessa keskustelussa tullaan epäilemättä pohtimaan Suomen mahdollisuuksia omaksua osassa Euroopan unionin jäsenvaltioista toteutettu kokonaisvaltainen itsepesukriminalisointi poistamalla rangaistamattomuutta koskeva pääsääntö lainsäädännöstä ja jättämällä konkurrenssikysymykset kokonaisuudessaan oikeuskäytännön ratkaistavaksi. Mikäli suhtautuminen kriminalisointiin jatkuu yhtä varauksellisena kuin ennen, on kyseisen vaihtoehdon vaikea nähdä saavan myönteistä vastaanottoa.